

T.C
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
TASAVVUF ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TASAVVUF KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MUHAMMEDİYE VE ENVÂRÜ'L-ÂŞİKÎN'DE
HZ. ALİ

Münüre Beyhan ERGİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi F. Cangüzel Güner ZÜLFİKAR

İstanbul 2020

Tez Kabul Formu

T.C.
ÜSKÜDAR
ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

TASAVVUF ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 174401011
Öğrenci Adı Soyadı	: MÜNİRE BEYHAN ERGİRİ
Anabilim Dalı	: TASAVVUF KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI
Tez Danışmanı	: DR. ÖĞR. ÜYESİ F. CANGÜZEL GÜNER ZÜLFİKAR
Tezin Başlığı	: Yâsiyyü'l-Mehmed ve Ahmed Kardeşlerin Muhammedîye ve Envarü'l-Aşıkîn isimli eserlerindeki Hz. Ali Tasavvufu

Toplantı Tarihi	: 21.02.2020	Saati	: 15.30
-----------------	--------------	-------	---------

Öğrenci Savunmaya : Geldi

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

- Yapılan savunma sınavında adayın tez çalışması başarılı bulunarak **KABUL** edilmesine,
 Yapılan savunma sınavı sonunda tez çalışmasının **DÜZELTİLMESİNE**, düzeltme için adaya ay **EK SÜRE** verilmesine (en fazla 3 ay)
 Yapılan savunma sınavının sonunda tezin **REDEDİLMESİNE**

OY BİRLİĞİ **OY ÇOKLUĞU**

İle karar verilmiştir.

Savunmada Tezin Başlığı : Değişmedi Değişti

Tezin Yeni Başlığı : Değişmedi Muhammedîye ve Envarü'l-Aşıkîn'de Hz. Ali

Öğrenci Savunmaya : Gelmedi

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,

OY BİRLİĞİ İLE REDEDİLMİŞTİR.

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	Prof. Dr. Reşat ÖNGÖREN	R. ÖNGÖREN
Danışman Üye	Dr. Öğr. Üyesi F. Cangüzel Güner Zülfikar	F. Cangüzel Güner Zülfikar
Üye	Prof. Dr. Reşat ÖNGÖREN	R. ÖNGÖREN
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Muhammed BEDİRHAN	M. BEDİRHAN
Üye		

(Tüm durumlarda jüri üyelerinin tez değerlendirme raporları gerekir.)

Sayı No :

Tarih : 21.02/2020

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen ve Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisinin Tez Savunma Sınav Tutanağı ve eklerinin Enstitü Yönetim Kurulunda görüşülmesi hususunda bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Not: Bu forma orijinal raporlar (bir nüsha) eklenecektir.

Prof. Dr. Enis YENİTEPEZİ
Anabilim Dalı Başkanı
(Unvanı, Adı Soyadı, İmza)

ÜÜ.FR.016 - Revizyon No: 0 (08.11.2016)

(ERGİRİ, Münüre Beyhan, Yüksek Lisans, İstanbul, 2020)

Muhammediye ve Envârü'l-Âşıkîn'de Hz. Ali

Özet

Bu çalışmada XV. yüzyılda Gelibolu'da yaşamış iki âlim mutasavvıf kardeş, Yazıcıoğlu Mehmed ve Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân'ın telif etmiş oldukları eserleri *Muhammediye* ve *Envârü'l-Âşıkîn*'de yer alan Hz. Ali tasavvurları incelenmiştir.

Söz konusu eserlerde yer alan Hz. Ali tasavvurları tespit edilirken müelliflerin yaşadıkları dönem ve hayatlarında çok önemli bir yere sahip olan Gelibolu şehri, çalışmamızın sınırları içerisinde sosyal, siyâsî ve kültürel olarak incelenmiştir. Bununla birlikte müelliflerin bilhassa tasavvufî şahsiyetlerinin oluşmasında etkili olan ve müntesibi oldukları Bayramî tarîkati ve umdelerine de değinilmiştir.

Tüm bu unsurların tespiti, müelliflerin eserlerini nasıl bir zemin üzerine inşa ettiklerini anlamamıza imkân tanımıştır. Çalışma esnasında eserlerde yer alan Hz. Ali tasavvurları ortak başlıklar altında tasnif edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, Yazıcıoğlu kardeşler, Muhammediye, Ahmediye, Envârü'l-Âşıkîn.

(ERGİRİ, Münüre Beyhan, MA, İstanbul, 2020)

Hz. Ali in Muhammediye and Envârü'l-Âşıkîn

Abstract

This study analyzes the conception of Hz. Ali through the common themes found in the works of Yazıcıoğlu Mehmed and Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, two Sufi scholars who lived in 15th century Gelibolu. The specific works considered are titled *Muhammediye* and *Envârü'l-Âşıkîn*. Due to its prominence in the lives of the Yazıcıoğlu brothers, the city of Gelibolu is also examined from a social, political and cultural perspective. Additionally, the Bayramiyya order is evaluated due to its influence on the emergence of Sufi characteristics in the writers, who were also members of the order. Conducting indept research into the background and surroundings of the Yazıcıoğlu brothers helped to determine the principles by which they constructed their famous works.

Key words: Hz. Ali, Yazıcıoğlu brothers, Muhammediye, Ahmediye, Envârü'l-Âşıkîn

KISALTMALAR

age.	: Adı geen eser
agm.	: Adı geen makale
ay.	: Aynı yer
bkz.	: Bakınız
byt.	: Beyit
ev.	: eviren
ed.	: Editör
et.	: Eriřim tarihi
haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazret
k.s	: Kuddise sırruh
k.v	: Kerremallahu vecheh
s.a.v	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
YLT	: Yüksek lisans tezi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ty.	: Tarih yok
vd.	: Ve diğerleri

Teşekkür

Hız. Ali'ye duyduğum derin muhabbetle başlanmış olduğum tez yazma sürecimde üzerinde çalıştığım iki Türkçe klasik eserin tamamında Hız. Peygamber sevgisi ve övgüsü araştırmalarımı yönlendirdi.

Çalışmaya başladıktan kısa bir süre sonra kıymetli babamı cemâle uğurladım. Bu ani ayrılığın etkisi ile tezi bitiremeyeceğimi düşündüğüm anlarım çok oldu. İşte böyle anlarda beni her defasında yüreklendiren ve yardımlarını esirgemeyen çok kıymetli danışman hocam Dr. Cangüzel Güner Zülfikar' a medyûn-ı şükrânım. Bu zor süreç içerisinde yine benden mânevî desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Mahmud Erol Kılıç'a ayrıca müteşekkirim.

Değerli hocam Prof. Dr. Emine Yeniterzi çalışmamla ilgili ulaşamadığım bir kaynak konusunda yardımlarını esirgemeyerek, kendi kütüphanelerindeki bir eseri benimle paylaştılar. Kendilerine ne kadar teşekkür etsem azdır. Prof. Dr. Reşat Öngören tez çalışmam esnasında değerli görüşleri ile yönlendirmelerde bulundular. Kendilerine müteşekkirim. Çalışmam esnasında benden yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarıma müteşekkirim.

Kıymetli eşim ve kızım, tez yazım süresi boyunca bana destek oldukları ve sabır gösterdikleri için ayrıca müteşekkirim.

Bu nâçiz çalışmam; beni hiç yalnız bırakmadığına inandığım ve desteğini daima kalbimde hissettiğim merhum babam Ali Faruk Alhan' a adanmıştır. Kabrinin nûr, mekânının cennet olmasını Cenâb-ı Hak'tan niyaz ederim.

Beyhan ERGİRİ

İstanbul 2020

İÇİNDEKİLER

Tez Kabul Formu.....	i
Özet.....	ii
Abstract.....	iii
Kısaltmalar.....	iv
Teşekkür.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZICIOĞLU KARDEŞLERİN YAŞADIKLARI DÖNEM HAYATLARI VE ESERLERİ

1.1. Yazıcıoğlu Kardeşlerin Yaşadıkları Dönem ve Gelibolu.....	6
1.2. Yazıcıoğlu Kardeşlerin Hayatı ve Şahsiyetleri.....	9
1.2.1. Tahsil Hayatları	13
1.2.2. Tasavvufi Şahsiyetleri ve Hacı Bayrâm-ı Velî'ye İntisapları.....	14
1.2.2.1. XV.yy da Anadolu'da Tasavvufî Hayat.....	15
1.2.2.2. Bayramiyye Tarîkati	17
1.2.2.3. Hacı Bayrâm-ı Velî'ye İntisapları.....	21
1.3. Yazıcıoğlu Kardeşlerin Eserleri.....	23
1.3.1. Yazıcıoğlu Mehmet'in Eserleri.....	23
1.3.1.1. Megâribü'z-Zamân	23
1.3.1.2. Şerh-i Füsûsü'l- Hikem (Müntehâ)	24
1.3.1.3. Muhammediye	25
1.3.2. Yazıcıoğlu Ahmet Bîcân'ın Eserleri.....	27
1.3.2.1. Envârü'l-Âşıkîn	27
1.3.2.2. Âcâibü'l- Mahlûkat.....	28
1.3.2.3. Dürr-i Meknûn.....	28
1.3.2.4. Kitâbü'l -Müntehâ Ale'l Füsûs.....	29
1.3.2.5. Şemsiyye.....	30
1.3.2.6. Rûhü'l- Ervâh	30

1.3.2.7. Cevâhîrnâme	31
----------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMEDİYE'DE HZ. ALİ TASAVVURLARI

2.1. Eserin Telif Sebebi, Türü ve Muhtevâsı.....	32
2.2. Dili ve Kaynakları.....	34
2.3. Bölümleri.....	35
2.3.1. Yaratılışla İlgili Kısım	35
2.3.2. Siyer- Mevlid Kısımı	37
2.3.3. Kıyâmet Alâmetleri ve Âhiret Halleri	38
2.3.4. Hâtîmetü'l Kitâb Kısımı	39
2.4. Muhammediye'de Yer Alan Hz. Ali Tasavvurları.....	40
2.4.1. Hz. Ali'nin Hilâfeti.....	40
2.4.2. Hz. Ali'nin Fazîleti	46
2.4.2.1. Hz. Ali'nin Kahramanlığı	50
2.4.2.1.1. Hz. Ali'nin Allah'ın Arslanı Olması	51
2.4.2.1.2. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in Yatağında Yatması ve Hicreti .	52
2.4.2.1.3. Hz. Ali'nin Zülfikar Sahibi Oluşu	56
2.4.2.2. Hz. Ali'nin Kur'an Sırlarını Kendinde Toplaması ve ﴿ Harfinin Altındaki Nokta Oluşu.....	57
2.4.2.3. Hz. Ali İçin Batan Güneşin Geri Gelmesi.....	60
2.4.2.4. Hz. Ali'nin Şems-i Ziyâ Oluşu.....	61
2.4.2.5. Hz. Ali'nin Hak-nümâ Oluşu.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENVÂRÜ'L-ÂŞİKÎN'DE HZ. ALİ TASAVVURLARI

3.1. Yazılış Sebebi ve Tarihi.....	64
3.2. Konusu.....	65
3.3. Kitabın Bölümleri.....	67
3.4. Envârü'l-Âşîkîn'de Hz. Ali Tasavvurları.....	70

3.4.1. Hz. Ali'nin Fazîletine Dair	70
3.4.1.1. Hz. Ali'nin Kutbü'l-Muhakkıkîn Olarak Anılması	71
3.4.1.2. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in ^(sav) Yatağında Yatması	72
3.4.1.3. Mevcûdatın Tertibi ve Hz. Ali	72
3.4.1.4. Hz. Ali'nin Kıyamet Gününde Arş'ın Üzerinde Oluşu	73
3.4.1.5. Hz. Ali'nin Cennetteki Yerine Dair	73
3.4.1.6. Hz. Ali'nin Cennetteki Durumuna Dair	74
3.4.2. Hz. Ali'nin Nûr-ı Muhammedî Bahsinde Yer Alması	75
SONUÇ	77
Kaynaklar	79
Özgeçmiş	87
Bilimsel Etik Sayfası	88

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu Yazıcıoğlu kardeşler olarak bilinen Yazıcıoğlu Mehmed ve kardeşi Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân'ın telif etmiş oldukları *Muhammediye* ve *Envârü'l-Âşıkîn* adlı eserlerinde yer alan Hz. Ali tasavvurlarını tespittir. Söz konusu eserler, Yazıcıoğlu Mehmed tarafından Arapça kaleme alınan *Megâribü-z-zaman* adlı eserin; kendisi ve kardeşi Ahmed Bîcân tarafından manzum *Muhammediye* ve mensur *Envârü'l-Âşıkîn* adıyla Türkçeye çevrilmiş halleridir.

Hz. Ali İslâm tarihinde örneğine pek rastlanmayacak bir sevgi ve saygıya mazhar olmuş târihî bir şahsiyettir. Çocukluğundan itibaren Hz. Peygamberin en yakınında ve Ehl-i beytinin içinde yer almış ve onun Hz. Fatıma'dan gelen soyunun atası olmuştur. Hz. Ali'nin güçlü târihî şahsiyeti onu Ehl-i beyt ekolü içinde önemli bir kimlik figürü haline getirmiş *lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikar* sözünün muhâtabı yapmıştır.

Gerek yaşadığı dönemde gerekse sonrasında Müslümanların dinî tasavvurlarında çok önemli bir yer işgal etmiş, İslâm tarihinde sahip olduğu özellikler itibari ile en fazla atıf yapılan kişilerin başında gelmiştir. XVI. yüzyılın önemli şahsiyetlerinden Gelibolulu Mustafa Âlî'nin (ö.1800/1600) söylediği üzere “kalem ve kılıç sahiplerinin gözdesi” oluşu, onun neredeyse hiçbir mezhep farkı olmaksızın İslâm kültüründeki algısına işaret etmektedir.

Gerçekten de târihî süreç içerisinde Hz. Ali kendisine atfedilen kerâmetler, zâhirî ve batınî ilimlere vukûfiyeti, savaşlarda gösterdiği kahramanlıklar ve şecâati üzerinden yapılan nitelendirmelerle Müslümanların ortak hafızasında pek çok tasavvurun temsilcisi olmuştur. Bu tasavvurlar şifâhî ve yazılı kültür aracılığıyla nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Ön araştırmamızda Hz. Ali ile ilgili külliyyatın çok oluşu çalışmamızın belirli bir dönem ve eser ile sınırlandırılmasını zorunlu kılmıştır. Bu itibarla çalışmamızı XV. yüzyıl ve bu dönemde telif edilmiş *Muhammediye* ve *Envârü'l-Âşıkîn* adlı eserler ile sınırlandırdık. XV. asır Osmanlı'nın siyâsî ve fizikî arenada bir yandan yeni fetihler ile sınırlarını genişlettiği bir yandan da siyâsî istikrarın sağlanarak sosyal yapının

giderek güçlendiği ve bir anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunu tamamladığı bir dönemdir. Bu dönemin çalışmamızı ilgilendiren bir diğer önemli özelliği Türkçe telif ve tercüme faaliyetlerinin çoğalması ile birlikte Türklerin de artık kendi dillerinde eserler yazmaya başlamış olmasıdır. Bu itibarla Hz. Ali tasavvurlarını inceleyeceğimiz eserlerin tüm bu saydığımız durumların kesişme noktasında durduğunu söylemek mümkündür. En bilinen tavırla yazıldıkları tarihten günümüze kadar özellikle halkın beslendiği geleneksel İslâmî kaynaklar içerisinde yer almaktadırlar.¹ İki eser de toplumun her kesiminden insanın teveccühüne mazhar olmuştur. Osmanlı arşiv kayıtlarında bulunan belgeler eserlerin toplum nezdindeki etkinliğinin boyutlarını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Başta Türk Dil Kurumu Kütüphanesi olmak üzere çeşitli kütüphanelerde bulunan ve ayrıca çeşitli camilerde, tekkelerde ve evlerde tespit edilen nüshaların varlığı eserlerin halk nezdindeki itibarının göstergesidir.

Özellikle *Muhammediye* kendisinden sonra bir gelenek başlatmış olması sebebiyle kurucu metinler arasında yer almıştır. *Muhammediye* için yazılmış olan nazîre ve şerhlerin varlığı eserlerin etki alanının sadece halk olmadığına örnek teşkil etmektedir. Bu itibarla eserlerin sadece halka hitap etmiş olduğu iddialarına karşılık; Fuad Köprülü'nün Yazıcıoğlu kardeşlerin eserlerinin “saray edebiyatı ile halk edebiyatının birleşme noktasında olduğu”² tespiti ile Âmil Çelebioğlu'nun *Muhammediye* için “tek bir zümreye değil, basit kısımları ile avama, mürekkep ve tasavvufi kısımları ile havassa hitap etmektedir”³ tespiti bu eleştirilere karşı verilmiş cevap niteliği taşımaktadır. Eserlerin etki alanının sadece Osmanlı milleti ile sınırlı olmadığını da söylemek gerekir. Budapeşte'deki Orta Avrupa Üniversitesi Ortaçağ Araştırmaları bölümünde öğretim görevlisi olan Tijina Krsctic, mühtedilerin anlattıkları üzerinden din değiştirme motivasyonlarını ve nedenlerini kaleme aldığı *Osmanlı Dünyasında İhtida Anlatıları 15.-17. Yüzyıllar*⁴ adlı

¹ Hatice, K. Arpağuş, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Kaynakları*, (İstanbul: İFAV Yay., 2015), 27-34.

² Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl*, (Ankara: TTK Yayınları, 1999), 21.

³ Mehmed Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, haz., Âmil Çelebioğlu, (İstanbul: Dergâh Yay., 2018), 54.

⁴ Tijina Krsctic, *Osmanlı'da İhtida Anlatıları, 14.-17. Yüzyıllar*, çev. Ahmet Tunç Şen, (İstanbul: Kitap Yay., 2015)

çalışmasının “Metinler Yoluyla İslâmlaşmak” bölümünde, Osmanlı dünyasında okur ve dinleyicilerini dini bütün Müslümanlar olma yolunda eğiten metinlere değinerek, Yazıcıoğlu kardeşler ve eserlerinden bahsetmiştir. İlk dönem Osmanlı dünyasında temel İslâmi metinlerin Arapça olmasının “eski” ve “yeni” Müslümanlar için sorun teşkil ettiğinden bahseden Krstic, ilmihal kitapları arasında gösterdiği *Muhammediye* ve *Envârü'l-Âşıkîn*'in Türkçe telif edilmesinin bu anlamda önemine işaret etmiştir.

Yazıcıoğlu kardeşler Bayramî tarikatine mensupturlar. Dolayısıyla, Ekberî mektep içerisinde mütâlaa edilirler. İki kardeş de eserleri çerçevesinde incelendiğinde birer vahdet-i vücûd yorumcusu olarak telakkî edilmişlerdir.

Eserlerin İbn Arabî ile sistematize edilen vahdet-i vücûd teorisinin en önemli kavramı nûr-ı Muhammedî anlayışıyla şekillenmiş olmaları, “yüksek düzey kültür şekillendiricisi” olarak mütâlaa edilen bu düşüncenin, geniş halk kitleleri tarafından anlaşılmasına da imkân sağlamıştır. Bu itibarla söz konusu eserlerin toplumun kültürel kodlarının ve kimlik bilincinin oluşmasına katkıları olduğunu söylemek mümkündür.

Yazıcıoğlu kardeşlerin eserlerinde yer alan Hz. Ali tasavvurlarının tespit edilerek üzerine bir düşünce inşa edebilmenin yolu söz konusu eserleri ve müelliflerini yakından tanımayı zorunlu kılar. Bir eseri ortaya koyan insandır. Öte yandan her eser, sahibinin içinde bulunduğu çevresel şartlardan, yaşadığı mekândan, hepsinden önemlisi içinde bulunduğu zamanın ruhundan izler taşır. Dolayısıyla bir eseri gerçek anlamda anlayabilmek o esere dair “zaman, mekân, insan” bağlantısını dikkate almakla mümkün olur. Her insan farkında olsun ya da olmasın içinde bulunduğu çevrenin, kültürel mirasın taşıyıcısı konumundadır. Başka bir deyişle her müellif kendi çağının çocuğudur.⁵ Bu itibarla Yazıcıoğlu kardeşlerin eserlerinde bağlı buldukları geleneğin ve içinde buldukları çevrenin etkisinin olması kaçınılmazdır.

⁵ Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, (İstanbul: Dergâh Yay., 1979), 8.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm müelliflerin hayatları ve eserlerine ayrılmıştır. Bu itibarla yaşadıkları dönem, aldıkları eğitimler ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Öncelikle Yazıcıoğlu kardeşlerin yaşadıkları zaman olması itibarıyla, Sultan II. Murad ve kısmen de Fatih Sultan Mehmed Han dönemi çalışmanın çerçevesi dahilinde siyâsî, sosyal ve tasavvufî yönleri ile kısaca incelenmiş, ardından müelliflerin memleketleri olması sebebiyle Gelibolu'nun o dönemdeki genel durumuna göz gezdirilmiştir. Bunun için o dönem tarihini anlatan kaynaklara ve *İslâm Ansiklopedisi*'nin ilgili maddelerine başvurulmuş, Gelibolu tarihi incelenirken bu konuda yapılmış akademik çalışmalar incelenmiştir. Öte yandan Yazıcıoğlu kardeşlerin Bayramiyye tarikatine mensup olmalarından mütevellit bu tarikatın umdelerine de kısaca değinilmiştir.

İkinci bölüm *Muhammediye*'ye de yer alan Hz. Ali tasavvurlarına tahsis edilmiş olup, öncelikle eser hakkında kısa bir malûmat verilerek; müellifin eserini nasıl bir anlayışa nispetle ortaya koyduğuna dikkat çekilmiştir. Çalışmanın devamında *Muhammediye*'de Hz. Ali ile ilgili unsurlar düşünce takibini kolaylaştırmak için ortak başlıklar altında tasnif edilmiştir. Bu tasniften sonra ilgili beyitler gösterilmiş ve her birinde yer alan unsurlar eserin İsmail Hakkı Bursevî tarafından yapılan şerhi *Ferâhu'r-Rûh*'tan istifâde edilerek analiz edilmiştir. Bu itibarla müellifin Hz. Ali ve ilgili unsurları *Muhammediye*'de hangi münâsebetle zikrettiği tespiti çalışılmıştır.

Muhammediye üzerinde yaptığımız incelememizde ana kaynağımız merhûm Âmil Çelebioğlu'nun aynı zamanda doktora tezi olan *Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyesi* adlı çalışmasıdır. Âmil Çelebioğlu'nun çalışmasında beyitler numaralandırılmış olup alıntılanan ve referans verilen beyitlerin gösterilmesinde bu çalışma esas alınmıştır.

Üçüncü bölüm *Envârü'l-Âşıkîn* de yer alan Hz. Ali tasavvurlarına tahsis edilmiş olup, öncelikle *Envârü'l-Âşıkîn* hakkında kısa bir malûmat verilmiştir. Çalışmanın devamında metinde yer alan Hz. Ali tasavvurları tespit edilmiştir. Çalışma esnasında eserin Ahmet Kahraman tarafından hazırlanan 1973 tarihli baskısı ana kaynak olarak kullanılmıştır. Öte yandan son dönemde yapılmış ve *Envârü'l-*

Âşıkîn'in tenkidli çevirisini de içeren Abdullah Uğur'a ait doktora tezi, Kahraman'ın çalışması ile kullanılmıştır.

Bunların yanı sıra çalışmamız esnasında yakın dönemde yapılmış pek çok kaynaktan istifâde edilmiştir. Yazıcıoğlu kardeşler ve eserleri için özellikle Çelebioğlu⁶, Köprülü⁷, Koçak⁸, Akkuş⁹ ve Beyazıt'ın¹⁰ çalışmalarından faydalanılmış; Yazıcıoğlu kardeşlerin tasavvufî şahsiyetleri incelenirken Öngören¹¹, Dönmez¹² ve Uğur'un¹³ çalışmalarından faydalanılmıştır. Hz. Ali tasavvurları incelenirken Ünlüsoy'un¹⁴, Sarıkaya'nın¹⁵ çalışmalarından faydalanılmıştır.

Çalışma esnasında müelliflerin varlığın merkezine Hz. Peygamberin mânevî şahsiyetini koymak sûretiyle şekillenen dünya görüşlerinin ve ahlâk anlayışlarının telif etmiş oldukları eserler üzerinden Hz. Ali tasavvurlarına nasıl yansımış olduğuna dikkat çekebilmek bir diğer husûsi gayretimiz olmuştur.

⁶ Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, (İstanbul: Milli Eğitim Bas., 1998); "Ahmet Bîcân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1989, 2: 49-51.

⁷ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyat Tarihi*, (İstanbul: Ötüken Yay.,1980); *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, (Ankara: TTK Yay.,1976); *Türk Edebiyat Tarihinde Usûl*, (Ankara: TTK Yay., 1999)

⁸ Aynur Koçak, *Gelibolulu Ahmet Bîcân'ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Onsekiz Mart Ün. Sos. Bil. Enst. Türk Halk Edb. Bil. Dalı, Doktora Tezi, Çanakkale, 2000.

⁹ Ahmet Akkuş, *Yazıcıoğlu Muhammed ve Muhammediye Adlı Eserin Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Rize Ün. Sos. Bil. Ens. İslâm Tarihi ve San. Ana Bil. Dal. İslâm Tar. Bil. Dalı, YLT, Rize, 2010.

¹⁰ Ayşe Beyazıt, *El-Müntehâ: Füsûsu'l- Hikem Üzerine Bir Çalışma*, Marmara Ün. Sos. Bil. Ens. Temel İslâm Bil. Ana Bil. Dalı, Tasavvuf Bil. Dalı, YLT, İstanbul, 2008.

¹¹ Öngören, "Osmanlı Türkiyesinde Tarikatlar", 2015; "XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı'da Tasavvuf Anlayışı", 1999; "Osmanlı'da Bayramilik", 2018.

¹² Hanife Dönmez, *Muhammediye'de İnsan-ı Kâmil Düşüncesi*, İstanbul Ün. Sos. Bil. Ens. Temel İslâm Bil., Doktora Tezi, İstanbul, 2018.

¹³ Abdullah Uğur, *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân Efendi ve Envârü'l-Âşıkîn Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2019.

¹⁴ Kâmile Ünlüsoy, *Anadolu'da Hz. Ali Tasavvurları (XIII. ve XVI. Yüzyıllar)*, (Ankara: TTK Yay., 2015)

¹⁵ Meliha Yıldırım Sarıkaya, *Türk- İslâm Edebiyatında Hz. Ali*, Marmara Ün. Sosyal Bil. Ens., İlahiyat Ana Bilim Dalı, İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2004.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZICIOĞLU KARDEŞLERİN YAŞADIKLARI DÖNEM

HAYATLARI VE ESERLERİ

Bu bölümde Yazıcıoğlu kardeşler, hayatları, vermiş oldukları eserler ve yaşadıkları Gelibolu çalışmanın sınırları içerisinde siyasî, târihî ve kültürel açıdan kısaca incelenecektir. Daha sonra kardeşlerin tasavvufî görüşlerinin şekillenmesine etkileri olan Bayramiyye tarîkati ve ilkelerine kısaca değinilecektir.

1.1. Yazıcıoğlu Kardeşlerin Yaşadıkları Dönem ve Gelibolu

XV. yüzyıl Osmanlı tarihi açısından bir yandan İstanbul'un fethiyle sınırların genişlediği, bir yandan da siyasî istikrarın sağlanmasıyla kurumların yerli yerine oturduğu Anadolu ve Rumeli arası bütünlüğün tesis edildiği oldukça hareketli bir dönemdir. Yazıcıoğlu kardeşlerin yaşadığı XV. yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı devleti Fetret devri denilen on bir yıllık bir dönemden çıkmış ve tahta Çelebi Mehmet geçmişti. Bu dönemde devlet, özellikle Rumeli'de gerçekleştirdiği fetihler sonrası buralarda Türk nüfusunun çoğalması yönünde bir politika izlemiştir. Yeni toprakların Osmanlı Devleti sınırlarına dahil edilmesi ile birlikte “Türkleşme” ve “İslâmlaşma” süreci devam etmiş, Anadolu ve Rumeli'de mevcut pek çok tekke ve medrese bu duruma büyük katkı sağlamıştır. Devlet ise yine bu politikanın devamı için daimî surette “iskân ve göç” stratejisini uygulamıştır.¹⁶ Anadolu ve Rumeli'de mevcut pek çok tekke ve medrese bu duruma büyük katkı sağlamıştır. Gelibolu bir yandan Anadolu ve Rumeli topraklarının kesişim noktasında bir liman kenti olması ile oldukça stratejik bir öneme sahip olmuş, bir yandan da Avrupalı tüccarların ve eğitim için yola çıkmış kişilerin uğrak yeri olmuştur. Bu durum Gelibolu'nun kültürel ve ticarî açıdan daima canlı kalmasına sağlamıştır. Gelibolu'nun stratejik önemi bazı önemli şahsiyetlerin de bu şehirde ikâmet etmesine yol açmıştır ki,

¹⁶ Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1980, 366.

bunlar aynı zamanda Yazıcıoğlu kardeşlerin eserlerinde adlarını zikrettikleri dostlarıdır. (Bkz. Bölüm 1.2.)

Öte yandan müellifler için yaşadıkları Gelibolu'nun hayatlarında özel bir önem arz ettiğini söylemek mümkündür. İki kardeş Gelibolu'da yaşamış ve burada vefat etmişler ve şeyhleri Hacı Bayrâm-ı Velî'ye yine burada intisap etmişlerdir.¹⁷ Gazâ ve gazi olma bilinciyle yaşayan kardeşlerin eserlerinden de anlaşılacağı üzere, her ikisi de Gelibolu'nun savunmasında görev almış ve savaflara katılmışlardır. Ahmed Bîcân bu durumu *Envârü'l-Âşıkîn* adlı eserinde şöyle ifâde etmiştir: "...el-Hamdüli'llâh ki Gelibolu'da nice kez kâfir ile ceng idüp gazâlar idüp dururuz gâh kâfir bize geldi, gâh biz kâfire varup dururuz." Aynı anlayış *el-Müntehâ*'da da "...İnşâallahu Teâlâ gazâda şehîd oluruz"¹⁸ sözleri ile karşılık bulmuştur. Benzer ifâdeler *Muhammediye*'de de vardır. "İlahi biz kulun dahi Gelibolu'da olurduk/ Deniz katında beklerdik firenkten kal'a ve âfâk"¹⁹

Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye* adlı eserinde geçen "...İşmüz ceng idi ekser çü heftâd ü düğ millet ki, virürdük başı yolunda iderdik mâlumız infâk"²⁰ beytinde işimiz çoğunlukla yetmiş iki millet ile cenk etmekti, bu yola başımız koyup malımızı infâk ederdik, sözlerinden her iki kardeşin özellikle tasavvufi literatürde nefis ile cihad etmenin zâhirî yönü diyebileceğimiz gazâ anlayışına önem verdikleri görülmektedir.

Müellifler eserlerinde Gelibolu'yu "gaziler şehri" olarak anmaktadır. Ahmed Bîcân'ın *Envârü'l-Âşıkîn*'de, "kitabın sonu" kısmında Gelibolu halkı için kaleme aldığı şu sözler, müelliflerin Gelibolu'ya duydukları sevginin en güzel örneğidir. "Hak Teala'dan bütün müminlerle birlikte Gelibolu halkına rahmet etmesini dilerim. Zira Gelibolu halkı iki türdür. 1) Gazilerdir 2) Şehidlerdir..."²¹

¹⁷ Mehmed Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, haz., Âmil Çelebioğlu, (İstanbul: Dergâh Yay.,2018), 29; Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler*, (İstanbul: Milenyum Yay.,2011), 34.

¹⁸ Ayşe Beyazıt, *El-Müntehâ: Fusûsu'l-Hikem Üzerine Bir Çalışma*, Marmara Üniv. Sos. Bil. Enst. Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı, YLT, İstanbul, 2008, 23.

¹⁹ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, byt. 6033.

²⁰ age, byt. 6034.

²¹ Ahmed Bîcân Yazıcıoğlu, *Envârü'l-Âşıkîn*, haz. Ahmet Kahraman, (İstanbul: KervanYay.,1973), 929.

Yazıcıoğlu kardeşlerin yaşadığı dönemde saltanatı yöneten Sultan II. Murad Han hem imparatorluğu başarı ile yöneten bir hükümdar olmuş hem de edebiyat, mûsîki, şiir ve ilime büyük önem vermiştir. Osmanlı ilim hayatı Sultan II. Murad zamanında büyük bir ilerleme göstermiştir. Onun zamanında ilmî faaliyetlerin artmış olmasıyla birlikte Türkistan, Kırım ve Arabistan'dan pek çok bilim adamı Anadolu'ya gelmiştir. Bu devirde pek çok Arapça ve Farsça eser II. Murad'ın özel gayreti ile Türkçe'ye çevrilmiş böylelikle Osmanlı Türk kültürüne büyük katkı sağlanmıştır. İslâm Ansiklopedisinin çağdaş İslâm tarihçisi İbn Tağrıberdî'ye dayanarak verdiği bilgiye göre Sultan II. Murad uzun süren hükümdarlığı boyunca “yükselmiş, haşmet kazanmış saadete ermiş ve Rum (Anadolu) hükümdarlarının en büyüğü olmuştur.”²²

Son derece ılımlı ve tasavvufî bir neşveye sahip bir padişah olan Sultan II. Murad otuz senelik saltanatı boyunca memleketi hakkâniyet ile idare etmiş yaptırdığı pek çok cami ve hayrat sebebiyle *Ebu'l hayrat* olarak nitelendirilmiştir. Memleketin kültür hayatını iyileştirebilmek için âzamî gayret sarf etmiştir. İlmî meselelere olan düşkünlüğünün yanında ulemâya da ayrıca değer vermiş²³ ve sefere giderken devrin önemli şahsiyetlerinden Emir Buhârî'den kılıç kuşanmıştır.

Sultan II. Murad açık bir Türkçe taraftarı idi. Türk âlimleri ve şairlerini himâyeye ederek tercüme ve telif sureti ile pek çok eser yazdırmıştır. Türkçe ile ilgili tüm bu gayret ve hassasiyeti bazı şarkiyatçıların “İlk Türk romantizmi” dedikleri millî kültür hareketine ön ayak olmuştur. Bu zaman zarfında Sultan II. Murad'ın isteği üzerine yazılmış pek çok Türkçe eser bulunmakla birlikte içlerinde en önemli olanları: Yazıcıoğlu Ali Efendi'nin *Tevârih-i âl-i Selçuk*'u, Molla Ârif Ali'nin on birinci yüzyılda Anadolu'nun fethini anlattığı *Danişmendnâme*'si, Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şirin*'i ve Mercimek Ahmed'in *Kâbusname*'si gibi Türk dilinin tarihi bakımından kaynak teşkil edecek çok kıymetli eserler bulunmaktadır.²⁴ Yine bu dönem içerisinde telif edilmiş diğer iki kıymetli eser de bu tezin ana kaynaklarından

²² Halil İnalçık, “Murad II”, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, 2006, 31:164-172.

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara: TTK Yay., 1988), I: 395.

²⁴ İsmail Hami Dânişment, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (İstanbul: Türkiye Yay., 1971), I: 224.

olan Yazıcıoğlu Mehmed tarafından kaleme alınan *Muhammediye* ve kardeşi Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân tarafından yazılmış olan *Envârü'l-Âşîkîn*'dir.

Sultan II. Murad sonrası tahta geçen Fatih Sultan Mehmed ile birlikte Osmanlı'nın sınırları özellikle İstanbul'un fethi ile genişlemeye başlamıştır. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethi tüm Avrupa'da heyecanla karşılanmış hem Türk tarihinin hem de XV. yüzyılın en önemli hükümdarlarından olmuştur. İlim, sanat ve edebiyatı himâye etmiş pek çok âlim, sanatçı, şair ve tarihçiyi de kendi çevresine çekmiştir. İstanbul başta olmak üzere fethettiği tüm topraklara pek çok mimârî abideler yaptırmıştır. Zeki, sert mizaçlı, ilim ve sanatı himâyesine almış olan Fatih Sultan Mehmet Han, dönemin ilimleriyle ilgilenmiş ayrıca kuvvetli bir tasavvuf terbiyesi de almıştır. Avni mahlası ile şiirler yazan Fâtih Sultan Mehmed, bu şiirlerinde Arapça ve Farsça tamlamalar yerine Türkçe kullanmıştır.

Tüm bu tespitler müelliflerin eserlerini telif ederken yaşadıkları dönemin arka planındaki entelektüel düzeyi başka bir deyişle müelliflerin içinde buldukları zamanın ruhunu yansıtması bakımından önem arz etmektedir.

1.2. Yazıcıoğlu Kardeşlerin Hayatı ve Şahsiyetleri

Yazıcıoğlu Mehmed XV. yüzyılda Sultan II. Murad Han zamanında (1421-1451) yaşamış, kısmen de Fatih Sultan Mehmed Han (1451-1481) dönemini idrak etmiş; döneminin ünlü âlim ve Sûfîlerindedir. Kendisi ile aynı dönemde yaşamış bazı tasavvuf büyükleri arasında Molla Fenarî (ö.834/1430), Akşemseddîn (ö.863/1458) ve Molla Yegân'ı (ö.840/1436) saymak mümkündür. Doğum yeri ve tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte ailesinin bir dönem Ankara'da yaşamış oldukları²⁵ ve Gelibolu'ya sonradan geldikleri kabul edilir. Müellifi olduğu *Muhammediye*'de geçen "Gelibolu'da kılmuşdum temekkün"²⁶ ifâdesi ve yine kaleme aldığı *Megâribü'z-Zamân* adlı eserinde "Muhammed bin Sâlih el kâtip el-mutavattın bi dâri'l-cihâd ahseni'l-bilâd Gelibolu"²⁷ ifâdeleri Gelibolu'ya sonradan geldiklerini

²⁵ Elias John Wilkinson Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, (London: Lowe Brydone Ltd, 1958), 391.

²⁶ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, byt. 8870.

²⁷ Mehmed Yazıcıoğlu, *Megâribü'z-Zamân*; Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 23'te iktibas edilmiş.

doğrular niteliktedir. Âmil Çelebioğlu bizzat şifâhî rivayetlere dayanarak Yazıcıoğlu Mehmed'in Gelibolu'ya kırk kilometre mesafede Kadıköyü veya Evreşe'de doğduğunu belirtir.²⁸ Vefat tarihi olarak 855/1451 senesi genelde kabul edilmiştir.

Kardeşlerden Yazıcıoğlu Ahmed; “Bîcân” lâkabı ile tanınmıştır. Bu lâkabın kendisine “zühd ve takva” hayatının onu zayıflatmış olabileceği veya ilâhî aşkının cezbesi ile yemeden içmeden kesilerek adeta “cansız” denecek kadar zayıflamış olması sebebiyle verilmiş olabileceği söylenmektedir.²⁹

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân'ın da tıpkı ağabeyi ve babası gibi doğum tarihi ve yeri hakkında kesin bilgiler yoktur. Ağabeyinin Malkara'da doğmuş olmasından mütevellit kendisinin de burada doğmuş olduğu kabul edilir. Nitekim *Envârü'l-Âşîkîn* de geçen “...Hak Te'âlâ miskin Ahmed-i Bîcân'ı deniz kenarında gaziler şehri Gelibolu'da yarattı.” ifâdesi kaynaklarda geçen bu bilgileri doğrular niteliktedir.³⁰

Yazıcıoğlu Mehmed ve kardeşi hakkında kaynaklardan elde edilen bilgiler son derece kısıtlıdır. Öte yandan insanların gerek fizik yapısının gerekse karakterinin şekillenmesinde en önemli faktörlerden biri de ailesi, soyu ve yaşadığı çevredir. Her insan farkında olsun ya da olmasın içinde bulunduğu çevreye ait kültürel kodların, geleneğin taşıyıcısı konumundadır.³¹ Bu itibarla müelliflerin soyu, ailesi ve bağlı oldukları geleneğin tespiti; bizim çalışmamıza konu olan eserlerin arka planındaki anlayışı daha kolay ortaya koymamıza olanak sağlar.

Muhammediye adlı eserin ketebe³² kayıtlarından anlaşıldığı üzere Yazıcıoğlu kardeşlerin babalarının adı Sâlih (ö.826/1422-2'ten sonra), dedelerinin ismi Süleyman'dır. Âmil Çelebioğlu'nun verdiği bilgiye göre, Yazıcı Salih son derece

²⁸ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 25; Nihad Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983), 488.

²⁹ Mehmed Mecdi Efendi, *Hadâiku'ş-Şakâik*; Koçak, *Gelibolulu Ahmed Bîcân'ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, 2000, 32'de iktibas edilmiş.

³⁰ Âmil Çelebioğlu, “Ahmed Bîcân”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1989, 2: 49-51.

³¹ Kaplan, *Hikâye Tahlilleri*, 1979, 8; Agâh Sırrı Levent, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Ankara: TTK Yay., 1988), 4.

³² Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 15.

eğitimli bir zat olup Anadolu’da muhtemelen astroloji üzerine yazılmış ilk kitap olan *Şemsiyye*’nin müellifidir. Anneleri hakkında tek bilgi Müctebe köyünde doğmuş olabileceğidir.³³

Yazıcıoğlu Mehmed’in evliliği ve çocuklarının olup olmadığı konularında kaynaklarda bir ittifak yoktur. *Muhammediye*’de geçen “iki nesne helâk eder eri bil; Biri avret durur oğlan biri bil”³⁴ beyitinden hareketle onun evlenmediğini savunanlar olduğu gibi³⁵ evlenip çocuk sahibi olduğundan bahsedenler de vardır. Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*’nde Yazıcıoğlu Mehmed’in, Yazıcı Mehmed Çelebi adında bir oğlu olduğundan bahseder.³⁶ Aynı şekilde Âmil Çelebioğlu da Yazıcıoğlu Mehmed’in evlenmiş olabileceği fikrini kâbul eder.

Ahmed Bîcân’ın da evlenip evlenmediğine dair kesin bilgiler olmamakla birlikte devlet arşivlerinde 517/38766 numaralı kayıta yer alan “Münasip miktarda maaş tahsisi hakkında Gelibolu’da medfûn Ahmet Bîcân Hazretlerinin sülâlesinden Yazıcızâde Ahmed Bey’in mahdumu Ali Bey imzasıyla verilen arzuhalin...” ibaresinden soyunun devam etmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Yazıcıoğlu kardeşlerin ne iş ile meşgul olduğu konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamakla birlikte ikisinin de eserlerinde “düşmanla gaza etme” fikrini önemsedikleri görülür. Müelliflerin yaşadığı dönem de dâhil olmak üzere Osmanlı’da bazı tarikat şeyhlerinin seferlere katılarak ordunun mâneviyatını yükselttiği bilinmektedir. Nitekim Vasfî Mahir Kocatürk Yazıcıoğlu Mehmed’in Gelibolu’da bizzat cenk ettiğini belirtir.³⁷ Ancak kaynaklardaki bu bilgiler müelliflerin savaşa hangi sıfatla ve ne zaman katıldıkları ve bu esnada tarikatla olan bağlarının ne olduğu gibi sorulara cevap verebilmek açısından yeterli gözükmemektedir.

³³ age. 23.

³⁴ age. byt. 8568

³⁵ Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Devlet ve Ulemâ (XVII. Yüzyıl)* (İstanbul: Osav Yay., 2001), 269.

³⁶ Zuhuri Danışman, *Evliyâ Çelebî Seyâhatnâmesi*, (İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, 1970), 176.

³⁷ Vasfî Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, (Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1968), 95.

Âmil Çelebioğlu kardeşlerden sadece Yazıcıoğlu Mehmed'in ölüm tarihinin kesin olduğunu belirterek bu tarihi 855/1451 olarak verir.³⁸ Ancak ünlü oryantalist Gibb bu tarihin 857/1453 olduğunu ifade eder.³⁹ Aynı şekilde Ahmed Bîcân'ın da ölüm tarihi konusunda farklı görüşler vardır. Kimi kaynaklar 859/1455 olarak gösterirken⁴⁰ kimi kaynaklarda 860/1456 olarak yer alır.⁴¹ Âmil Çelebioğlu ise bu tarihleri doğru bulmadığını belirterek 1466 yılı sonrasını işaret eder.⁴²

Yazıcıoğlu Mehmed'in kabri Gelibolu'da ve Hamzabey sahillerinde halkın çok rağbet ettiği Yazıcızade Mezarlığı olarak bilinen yerdedir.

Öte yandan kardeşi Ahmed Bîcân'ın vefat yeri ve mezarının yeri ile ilgili farklı görüşler vardır. Evliya Çelebi, Ahmed Bîcân'ın Sofya'da vefat ettiğini ve mezarının da orada olduğunu söylemektedir.⁴³

Sonuç olarak, Yazıcıoğlu Mehmed'in vefat yeri, kabri ve türbesi konusunda ihtilaf bulunmazken Ahmed Bîcân'ın kabri ve türbesinin yeri hakkında tartışmalar vardır. Semavi Eyice ve Ekrem Hakkı Ayverdi, Yazıcıoğlu Mezarlığının karşısında bulunan ve üzerinde hiçbir kitabenin olmadığı türbenin Ahmed Bîcân'a it olduğunu söylerken,⁴⁴ Âmil Çelebioğlu bugün Yazıcıoğlu parkı denilen yerde yol kenarında bulunduğunu söylemektedir.

Kardeşlerden Yazıcıoğlu Mehmet yakın ilişki içerisinde olduğu isimleri *Muhammediye*'de bizzat kendisi zikreder. Bunlardan ilki II. Murad ve Fatih Sultan Mehmet Han dönemlerinde vezirlik yapmış olan ve halk arasında veli olarak görülen Mahmud Paşa (ö.879/1474)'dır.⁴⁵ İsmi zikrettiği bir diğer şahsiyet eserinde keramet sahibi olduğunu söylediği o dönem Gelibolu'da subaşılık görevini yapan Ahmed-i Hâs'dır (ö.856/1451'den sonra).⁴⁶ Yazıcıoğlu'nun,

³⁸ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 44.

³⁹ Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, 1958, 392.

⁴⁰ Katib Çelebi, *Keşf-el-zunun*, haz., Şerafettin Yaltkaya vd., (Ankara: TTK Yay., 2014), 1746.

⁴¹ Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, 392.

⁴² Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 33.

⁴³ Danişman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 1969, 233.

⁴⁴ Semavi Eyice "Ahmed Bîcân Türbesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1989, 2: 52. Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mîmârîsinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri, 806-855 (1403-1451)*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1972), II: 493-494.

⁴⁵ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, byt. 8864-8870.

⁴⁶ age. byt. 8960.

Muhammediye'de bahsettiği son kişi aynı zamanda Yıldırım Bâyezîd'in oğlu Şehzâde Mehmed'in hocası olan Dervîş Bâyezîd'dir. Yazıcıoğlu bu dostunu, eserinde zamanının “Bâyezîd-i Bistâmi”si olarak anar.⁴⁷

Yazıcıoğlu Mehmed'in isimlerini zikrettiği son derece önemli mevkideki bu üç kişi de Gelibolu'da idârî görevde bulunmuştur. Gelibolu, ilmî ve idârî açıdan meşhur şahıslara ev sahipliği yapmıştır. Müellifler Osmanlı devletindeki fikrî, siyâsî ve ilmî hareketlilikten haberdardırlar.⁴⁸

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân ağabeyinin aksine eserlerinde yakın dostlarının adını zikretmemiştir. Her iki kardeşin Gelibolu'da bir arada yaşamalarından ve birlikte eser telif etmelerinden hareketle, Ahmed Bîcân'ın da ağabeyinin yakın çevresi ile sohbet içerisinde olduğunu düşünmek mümkündür.

1.2.1. Tahsil Hayatları

Yazıcıoğlu kardeşlerin eğitim hayatları hakkında da detaylı bilgiye sahip olunmamakla birlikte; her iki kardeşin de ilk eğitimlerini âlim bir zat olan babalarından aldıkları tahmin edilir. Bunun dışında Yazıcıoğlu Mehmed eğitime dair bilgileri eserlerinde kısmen kendisi verir. Onun yazdıklarına göre ilk hocası Molla Zeyneddîn Arab'dır ve son hocası da Haydar-ı Hâfî'dir (8973-74.by). Yazıcıoğlu Mehmed devrin gereği olan ilimleri tahsil etmek için Mâveraünnehir ve Mısır'a gitmiş ve bu dillerde eser verecek kadar iyi derecede Arapça ve Farsça öğrenmiştir. Yazıcıoğlu Mehmed'in kardeşi ile birlikte Hacı Bayram Velî'ye intisabından sonra, çilehânelerinde münzevî bir hâl üzere yaşarlarken; Gelibolu halkının gelip kendisinden Hz. Peygamberi anlatan bir kitap yazmasını istemeleri, onun halkın gözündeki kıymetini ve saygın yerini gösterir. Yazıcıoğlu Mehmed müellifi olduğu eserlerinde Arapça ve Farsçaya hâkimiyetiyle devrinin ilim geleneğine de uymuştur. O dönem telif edilen eserlerin en belirgin özelliği “farklı disiplinleri mezcetme” diyebileceğimiz bir yöntemle kaleme alınmış olmalarıdır. Gelibolu'da bir kayaya oyulmuş mağarasında çile çekerken bir yandan da tasavvuf

⁴⁷ age. byt. 8962-64.

⁴⁸ Dönmez, *Muhammediye'de İnsan-ı Kâmil Düşüncesi*, 2018, 64.

sahasında verdiği eserlerin fıkıh, kelâm, hadis gibi İslâmî ilimleri mezceden bir muhtevaya sahip oluşu dikkat çekicidir. Kendi devrinin ilim merkezlerinde yine devrinin büyük âlimlerinin rahle-i tedrisinden geçmiştir.⁴⁹

Ahmed Bîcân'ın da ilk eğitimini ağabeyi gibi babasından aldığı kabul edilmektedir. Bunun dışında kimlerden ne gibi dersler aldığı bilgisini, eserlerinden anlamak mümkün olmamaktadır. Ali Efendi *Tuhfetü'l-Mücahidîn* adlı eserinde Ahmed Bîcân'ın ağabeyinden ilmen feyz aldığını belirtir.⁵⁰

Öte yandan eserlerinden doğrudan eğitimi ile ilgili kesin bilgilere ulaşılamasa da telif etmiş olduğu eserlerden hareketle eğitimi hakkında bir kanıya varmak mümkündür. *Münteha* ve *Dürr-i Mekkûn* adlı eserlerinde faydalandığı kaynakların arasında dört mukaddes kitap, o dönem yazılan Kur'ân tefsirleri, evliya tezkireleri, hadis tefsirlerini sayması bu konular hakkında yorum yapabilecek bilgiye sahip olduğunu göstermesi bakımından örnek teşkil etmektedir.⁵¹

Bu itibarla kitaplarını yazarken yararlandığı kaynakların muhtevası, Arapçaya bu dilden eser çevirecek kadar vâkıf olması, onun içinde bulunduğu zamanın ilimlerine olan hâkimiyetinin açık bir göstergesidir.

1.2.2. Tasavvufî Şahsiyetleri ve Hacı Bayrâm-ı Velî'ye İntisapları

Bu bölümde Yazıcıoğlu kardeşlerin tasavvufî kişiliklerini ele almadan önce, içinde buldukları dönemin belirgin tasavvufî özellikleri üzerinde çalışmanın sınırları içerisinde kısaca durulacak daha sonra kardeşlerin tasavvufî kişilikleri ve müntesibi oldukları Bayramiyye tarîkati incelenecektir.

⁴⁹ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 27.

⁵⁰ Ali Efendi, *Tuhfetü'l-Mücahidîn*, vr. 498'a., Koçak, *Gelibolulu Ahmed Bîcân'ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, 2000, 38 de iktibas edilmiş.

⁵¹ age. 40.

1.2.2.1. XV. yy. da Anadolu'da Tasavvufî Hayat

XV. yüzyılda Anadolu'da bulunan tasavvuf ve tarikatların temelini, XII. ve XIII. yüzyılda atıldığını söylemek mümkündür. XI. yüzyıl itibari ile Gazzâlî'nin sistematize ettiği Ehl-i sünnet tasavvufu daha sonraları XII. yüzyılda tarikatlar şeklinde müesseseleştirir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu öncesi XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu Selçuklu beylerinin sülûlere samimî bir hürmet içerisinde olmaları daha sonrasında Moğol isyanı ile Anadolu'ya pek çok değerli mutasavvıfın gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönem Anadolu'da yaşayan meşhur mutasavvıflar arasında Konya'ya gelerek burada vahdet-i vücûd anlayışını ortaya koyan İbn Arabî (ö.638/1241), onun eserlerine şerhler yazıp daha anlaşılır hale getirerek sistemleştiren talebesi Sadreddin Konevî (ö.673/1274), Mevlânâ Celâleddin Rumî (ö.672/1273), Evhâdüddin Kirmânî (ö.634/1237) aynı zamanda ilk *Fusûs* şârihi olan Müeyyidüddin Cendî (ö.691/1292?), Saîdüddin Fergânî (ö.699/1300), Hacı Bektaş-ı Velî gibi önemli âlim mutasavvıfları saymak mümkündür.⁵²

Öte yandan bu döneme tarikatler tarihi açısından bakıldığında Âşıkpaşazâde'nin dörtlü tasnife tabî tuttuğu bazı "dinî tasavvufî" cemaatlerin varlığından söz etmek mümkündür. Bunlar; Anadolu ahîleri (ahîyân-ı Rûm), Anadolu gazileri (gazîyân-ı Rûm), Anadolu bacıları (baciyân-ı Rûm) ve Anadolu abdallarıdır (abdâlân-ı Rûm).⁵³

Bu dönem itibariyle Osmanlı topraklarında yaygın tarikatler Bayramiyye, Bektaşîyye, Rifâiyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Bedeviyye, Sa'diyye, Mevleviyye ve Zeyniyye'dir.⁵⁴

Bu yüzyıl ayrıca tasavvufta İbn Arabî ile anılmaya başlanan vahdet-i vücûd anlayışının ortaya çıkışına da tanıklık etmiştir. İlk olarak Bâyezit-i Bistâmi (ö.234/848) sonrasında Cüneyd-i Bağdâdî (ö.297/909) ve de özellikle Hallâc-ı

⁵² Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 1976, 200-203.

⁵³ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*; Öngören, "Osmanlı Türkiyesi'nde Tarikatlar", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, 2015, 59'da iktibas edilmiş.

⁵⁴ agm. 61.

Mansûr'un (ö.309/922) eserlerinde sistemsiz bir şekilde yer alan anlayış, daha sonra İbn Arabî ile en olgun seviyesine ulaşmıştır. İbn Arabî'nin Anadolu'da tanınması ve haklı şöhreti öğrencisi Sadreddin Konevî sayesinde gerçekleşmiştir. Sadreddin Konevî hocasının eserlerine şerhler yazarak daha anlaşılır bir hale getirmiş ve vahdet-i vücûd anlayışını sistematize ederek bu anlayışın Anadolu'da geniş kitlelere ulaşmasına sebep olmuştur.⁵⁵

Yazıcıoğlu kardeşlerin eserlerini telif ettikleri sırada, Osmanlı tasavvuf anlayışı özellikle Konya, Erzincan, Sivas gibi önde gelen kültür merkezlerinde inşa edilmiş tekke ve zaviyelerde, vahdet-i vücûd merkezli Ekberî geleneğin etkisindedir. Sadreddin Konevî sonrası geleneği devam ettiren isimler arasında yer alan ve aynı zamanda Osmanlı'nın ilk baş müderrisi olan Dâvûd-i Kayserî (ö.751/1350) Ekberîyye mektebinin önemli şahsiyetlerindedir. Yazmış olduğu *Fusûsü'l-Hikem* şerhiyle kendisinden sonra gelen düşünürleri etkilemiş, geleneğin Osmanlı'da entelektüel ortamlarda devamını sağlamıştır. Dâvûd-i Kayserî'den sonra ilk şeyhülislâm Molla Fenârî (ö.834/1430) bu geleneği devam ettirmiştir.

“Fenârî'den sonra bu okulun görüşleri talebesi Kutbüddin İznîkî (ö.844/1450), *Muhammediye* isimli ünlü eserin müellifi Yazıcızâde Mehmed Bîcân (ö.855/1450), Şeyh Akşemseddin (ö.863/1459), *Envârü'l-Âşıkîn* adlı meşhur eseri ile Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, Eşrefoğlu Rûmî (ö.874/1470?) gibi ileri gelen âlim -mutasavvıflar vâsıtasıyla XV. asırdan XVI. asra ulaştırılmıştır.”⁵⁶

Yazıcıoğlu Mehmed, Sadreddin Konevî'nin öğrencisi Cendî'nin yaptığı *Fusûs* şerhine, *el-Müntehâ ale'l-Fusûs* adıyla Arapça bir ta'likat yazmıştır. Daha sonra bu ta'likatı kardeşi Ahmed Bîcân bazı ilâvelerle Türkçeye çevirmiştir. Bunun bilindiği kadarıyla *Fusûs*'un ilk Türkçe tercümesi olduğu söylenmektedir.⁵⁷

Bu itibarla her iki kardeşin XV. yüzyılda Ekberî geleneğin ve vahdet-i vücûd anlayışının temsilcisi olduklarını ve Yazıcıoğlu Mehmed'in de *Fusûs* şerhi ile şârihler geleneğine bağlandığını söylemek mümkündür. Bu tespitler Yazıcıoğlu

⁵⁵ Ocak,” Selçuklar ve Beylikler Devrinde Düşünce”, 2002, 508

⁵⁶ Öngören, “XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı'da Tasavvuf Anlayışı”, 1999, 419

⁵⁷ Mahmud Erol Kılıç, “Fusûsü'l-Hikem”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1996, 13: 230-237

kardeşler ile Ekberî mektep arasındaki bağı daha da önemlisi *Fusûsü'l-Hikem* ile olan irtibatı göstermesi bakımından önemlidir. Zira *Fusûsü'l-Hikem*'in üzerine inşa edildiği anahtar terim “Hakikat-i Muhammedî”dir.⁵⁸ Bu irtibat noktası eserlerin telifi esnasında müelliflerinin sahip oldukları anlayışı ortaya koyar.

Öte yandan XV. yüzyıl dinî-tasavvufî Türk edebiyatının gelişme gösterdiği ve yayıldığı bir dönem olmuştur. Bu yayılma esnasında bir yandan mîmârîde birbirinden güzel eserler ortaya çıkarken, bir yandan da dinî-tasavvufî Türk edebiyatında da birbirinden seçkin eserler telif edilmiştir. Bu anlamda XV. yüzyılın edebî alanda büyük şahsiyetlerin yetiştiği bir yüzyıl olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Divan edebiyatı tam mânâsıyla oluşmuştur. Bu dönem Divan şiirinin ilk büyük ustası olarak zikredilen Şeyhî'den sonra Necati ve Ahmed Paşa gibi şairler de yetişmiştir. XV. yüzyıl mesnevî tarzı eserlerin de çokça yazıldığı bir dönemdir. Bu zaman zarfında yazılan nesirlerde başlıca iki üslûbun öne çıktığı görülmüştür. Bunlardan ilki sade bir dille halk için yazılan eserler diğeri ise sanatlı, secîli uzun cümleli nesirlerdir. Bu tarz süslü sanatlı nesirlerin en güzide örneklerini Sinan Paşa vermiş, sade dille halk Türkçesiyle yazılan eserleri ise Ahmed Bîcân, Mercimek Ahmed, Uzun Firdevsî gibi üstadlar neşretmişlerdir.⁵⁹

1.2.2.2. Bayramiyye Tarîkati

Hz. Ali tasavvurlarını inceleyeceğimiz çalışmanın bir diğer gayreti müelliflerinin telif etmiş oldukları Hz. Ali tasavvurlarının bağlı buldukları gelenek ile irtibatına işaret etmektir. Bu itibarla kardeşlerin bağlı buldukları Bayramiyye tarîkatinin umdelerini incelemek, kardeşlerin tasavvufî kişilikleri hakkında fikir vermekle kalmayıp telif etmiş oldukları eserlerin arka planındaki anlayışı da kavramamıza imkân tanımaktadır.

Bayramiyye XV. yüzyılın ilk yarısında Ankara'da, devrinin önde gelen şahsiyetlerinden Hacı Bayrâm-ı Velî'nin (ö.833/1430) kurduğu ve Osmanlı

⁵⁸ ay.

⁵⁹ Faruk Kadri Timurtaş, “Türkiye Edebiyatı (XIII. - XV. Yüzyıllar)”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Cilt III. (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay, 1992), 128; Abdurrahman Güzel, “Dini Tasavvufî Türk Edebiyatı” age., 241.

Devleti'nin son dönemlerine kadar faaliyetini sürdüren bir tarîkattır. Kurucusu Hacı Bayrâm-ı Velî; Orhan Gazi, I. Murad, Yıldırım Bâyezîd, Çelebi Mehmed ve II. Murad dönemlerini idrak etmiş ve kurduğu Bayramiyye tarîkatı ile Anadolu'nun "mânevî yapısının şekillenmesinde" büyük katkıları olmuştur.⁶⁰ Kurmuş olduğu tarîkat ile gerek halk gerekse devlet erkânı içerisinde hatırı sayılır bir ilgiye mazhar olmuştur. Kurulduğu tarihten itibaren ilâhî cezbe ve aşk merkezli bir tasavvuf anlayışını merkeze alarak İbn Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd anlayışına dayalı bir tarîkat olarak faaliyet göstermiştir.⁶¹

Her ne kadar bu topraklarda kurulmuş bir tarîkat olsa da silsilesinin Anadolu dışından geldiği kaydedilmektedir.⁶² Kaynaklarda Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ilk gençlik yıllarına ait bilgiler azdır. Kimi kaynaklar gençliğinde önce Ankara Kara Medrese'de daha sonra Bursa Çelebi Mehmed Medresesi'nde müderrislik yaptığından bahseder.⁶³ Ancak, Nihat Azamad, Abdurrahman el-Askerî'nin *Mir'âtül-ışk* adlı eserinden iktibasla Hacı Bayrâm Velî'nin zâhiren müderrislik yapmadığını, onun "aşk medresesinin müderrisi" olduğundan bahseder ve kendisinin müderrislik yapmış olduğu yönündeki bilgilere itibar edilmemesi görüşünü savunur.⁶⁴ Bazı vakfiye kayıtlarından Hacı Bayrâm Velî'nin şeyhine intisap etmeden önce de ulemâ sınıfından olduğu ve halk arasında sevildiği bilgilerine rastlanmaktadır.⁶⁵

Yıldırım Bâyezîd zamanından intikal eden kaynaklarda rastlanan bir hâdise, Hacı Bayrâm Velî'nin gerek ilmî yönünü gerekse devlet ricali nezdindeki konumunu göstermesi bakımından ilginçtir. Buna göre, Yıldırım Bâyezîd Han, Candaroğulları beyliğine sefer düzenler. Bu sefere müttelik olarak Bizans imparatoru II. Manuel'de katılır. Zaferle sonuçlanan sefer sonrası ordusu ile birlikte Ankara'ya dönen Sultan burada kalır. II. Manuel daha sonra kaleme aldığı hatıralarında "Persli müderris" olarak zikredeceği bir zat ile olan sohbetlerinden bahseder. İmparator II. Manuel

⁶⁰ Nihat Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1996, 14: 442.

⁶¹ Ahmed Yaşar Ocak, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, (İstanbul: Timaş Yay. 2011), 54.

⁶² Öngören, "Osmanlı'da Bayramilik", 2018, 117.

⁶³ Bursalı, Mehmed Tahir, *Hacı Bayram-ı Velî.*, ed. Metin Çelik (İstanbul: Özgü Yay., 2012), 3.

⁶⁴ Azamad vd., "Bayramiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1992, 5: 56.

⁶⁵ Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed Âşıkî, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, (İstanbul: Mostar Yay., 2008), 35.

yaklaşık bir ay süreyle bu müderrisin evinde kalmış ve kendisiyle dinî tartışmaya girmiştir. Gerek batılı kaynaklar gerekse Bayramoğlu ve Daş, bu müderrisin Hacı Bayrâm-ı Velî olduğu konusunda hemfikirdirler.⁶⁶

Öte yandan Anadolu’da dinî içerikli araştırmaları ile tanınan Michel Balivet de bu kişinin Hacı Bayrâm-ı Velî olduğunu belgelerle kanıtlar.⁶⁷ Onun tespitleri Hacı Bayrâm-ı Velî’nin şeyhine intisap etmeden önce dahî ulemâ sınıfından ve iktidar nezdinde görüşlerine itibar edilen seçkin bir şahsiyet olduğunu gösterir.

Hacı Bayrâm-ı Velî’nin tasavvuf ile tanışması şeyhi Hamîdüddin Aksarâyî’ye intisabıyla olmuştur. Somuncu Baba olarak da anılan şeyhi Emir Sultan “gavs-ı a’zâm” olarak nitelendirmiştir. O dönem Ankara’da yaşayan Hacı Bayrâm-ı Velî şeyhi Hamîdüddin Aksarâyî’den aldığı davet üzerine Kayseri’ye giderek kendisine biat etmiştir. Bu sebeple başlayan mürid ve mürid ilişkileri içerisinde beraberce birtakım seyahatler gerçekleştirdikten sonra uzunca bir süre Aksaray’da kalmışlardır.⁶⁸

Hacı Bayrâm-ı Velî’nin, şeyhi Hamîdüddin’in vefatı sonrasında Ankara’ya dönerek irşad faaliyetine başladığı tarih olan 815/1412 yılını Bayramiyye’nin kuruluş tarihi olarak değerlendirmek mümkündür.⁶⁹

Ethem Cebecioğlu, Bayramiyye tarikatının Halvetîlik ve Nakşîbendiliğin bir karışımı olduğunu ancak buna bir üçüncü tarikat daha eklenmesi gerektiğini belirtir. Hamîdüddin Aksarâyî küçük yaşta babasının vasıtasıyla “Ebheriyye” neşvesini tatmış ve usûl öğrenmiştir. Ardından gençlik yıllarında önce Şam’da Nakşîbendîliğe intisap etmiş, sonrasında Tebriz’de Halvetiyye şeyhi Hoca Alaaddin Ali’nin yanında mânevî eğitimini bitirmiştir. Hamîdüddin Aksarâyî bu üç

⁶⁶ Fuad Bayramoğlu, *Hacı Bayram-ı Velî : Yaşamı-Soyu-Vakfı*, (Ankara: TTK Yay., 1983), 17-19; Mustafa Daş, “XIV. Asırda Dinler Arası İletişim: Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos ve Hacı Bayrâm-ı Velî’nin Ankara’da Yaptıkları Tartışma”, *Osmanlılar ve Avrupa*, ed. Kenan, Seyfi (İsam Yay., 2010), 345-355.

⁶⁷ Erdoğan, “Hacı Bayram-ı Velî(Hayatı ve Soyü)”, 2019, 57.

⁶⁸ Haşim Şahin, “Bayramiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, (İstanbul: İsam Yay. 2015), 787.

⁶⁹ Azamat vd., “Bayramiyye”, 1992,5: 269-273.

kolu tüm özellikleri ile Hacı Bayrâm-ı Velî'ye aktarmıştır. Şeyhinin irtihalinden sonra Hacı Bayrâm-ı Velî bu üç tarîkati Bayramîlikte birleştirmiştir.

“Hacı Bayrâm-ı Velî'yi üstün kılan şey” Ethem Cebecioğlu'nun ifade ettiği gibi, “bilim ve tasavvufu birleştirmesidir”.⁷⁰ Buradan hareketle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ilmî yönünü, tasavvuf terbiyesi ile birleştirmiş olması fikirlerini özellikle Ankara civarında daha kolay yaymasına imkân tanımıştır.⁷¹

Bayramîlikte sesli ve sessiz olmak üzere iki usûl zikir vardır. Sesli zikrin Halvetîlikten, sessiz zikrin de Nakşîlikten alındığı kabul edilir. Bayramîliğin fikrî alanda en fazla öne çıkan özelliği “vahdet-i vücut telâkkisidir”. Bayramîliği diğer tarîkatlardan ayıran en önemli özelliklerden biri bu telakkidir.⁷² Pek çok tarîkatta vahdete inanmak sâlik için, yolun sonunda varılacak bir idrakken, Bayramîlikte henüz başlangıçta olması gereken bir anlayıştır. Öte yandan yine Bayramîlik'te, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin şiirlerinde “bilmek”, “bulmak” ve “olmak” şeklinde mertebelendirerek ifade ettiği “tevhîd” anlayışına özel bir önem verilir. Bu anlayış Fenâfillah mertebeleri olarak da anılmıştır: Tevhîd-i Ef'âl, Tevhîd-i Sıfât ve Tevhîd-i Zat olarak derecelendirilmiştir.⁷³

Bayramîlikte mânevî eğitim metodu olarak kullanılan sülûk, tasavvufî ıstılahta “insanı Hakk'a ulaştıran tavır, amel, ibâdet, fiil, hareket ve davranış tarzları”⁷⁴ anlamlarına gelir. Bu itibarla bizzat Hacı Bayrâm-ı Velî'nin de özel önem verdiği bilinen sohbet, sülûk esnasında kullanılan önemli bir mânevî terbiye yöntemidir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yanında yetişen bazı halîfeler telif etmiş oldukları eserlerinde sünnete riayet etmek konusuna özel önem vermişlerdir.⁷⁵

⁷⁰ Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî ve Tasavvuf Anlayışı*, (Ankara: Muradiye Kültür Vakfı Yay., 1994), 335.

⁷¹ Özkul Çobanoğlu, “Bunalımdan Çıkış Yolunu Aydınlatan Bir Düşünür ve Toplumsal Barışı Sağlayan Bir Aksiyon Adamı Olarak Hacı Bayrâm-ı Velî”, *Hacı Bayrâm-ı Velî*, (İstanbul: Kültür ve Turizm Bak.Yay., 2018), 233.

⁷² Cebecioğlu vd., “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Hayatı ve Tasavvuf Düşüncesi”, 2018,17

⁷³ ay.

⁷⁴ Süleyman Uludağ, “Sülûk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 38, 2010, 127.

⁷⁵ Cebecioğlu vd., “Hacı Bayram-ı Velî'nin Hayatı ve Tasavvuf Düşüncesi”, 2018, 18-23.

1.2.2.3. Hacı Bayrâm-ı Velî'ye İntisapları

Hacı Bayrâm-ı Velî, Sultan II. Murad'ın daveti üzerine gittiği Edirne'den dönerken Gelibolu'ya uğramış ve iki kardeşin mânevî mürşitleri ile karşılaşmaları bu şekilde gerçekleşmiştir. Ahmed Bîcân bu buluşmayı *Envârü'l-Âşıkîn*'de şu şekilde nazmetmiştir. “Şeyhlerin sultanı dünya ve ahiretin mürşidi, hakîkati arayanların kutbu Allah'a yakın olanların en olgunu insanların irşâdçısı Hacı Bayrâm Velî hazretleri beni sahibi sır kıldı.”⁷⁶

Kurduğu tarîkat sonrası irşad faaliyetlerine başlayan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin son derece etkili olduğu söylenen ilmî ve ahlakî sohbetleri dilden dile dolaşmaya başlamış ve bu sebeple de müridlerinin sayısı gün geçtikçe artmıştır. Bu durumdan rahatsız olan bazı kişi ve zümreler saltanat iddiasında olduğu gerekçesiyle kendisini Sultan II. Murad'a şikâyet etmişlerdir. Bu gelişmeler üzerine Sultan II. Murad, Hacı Bayrâm-ı Velî'yi Edirne'ye çağırılmış; söylenenlerin iftira olduğunu anladıktan sonra Hacı Bayrâm-ı Velî'den özür dilemiş ve ona hürmet etmiştir.⁷⁷

Hacı Bayrâm-ı Velî Edirne yolculuğu sırasında Gelibolu'ya uğramış, Yazıcıoğlu kardeşler de kendisine burada intisap etmişlerdir.⁷⁸

Hacı Bayrâm-ı Velî tasavvuf anlayışı gereği dervişlik kisvesi altında iş yapmadan, vaktini atalet içinde geçiren müridler istememiş; bilâkis çevresindeki herkesi çalışmaya sevk etmiştir. Kendisi de şeyhinden aldığı işaretle toprağı ekip biçmiş ve etrafında pek çok kişiye de çalışmayı yaşam biçimi olarak öğütlemiştir. Bu anlamda o dönem göçebe yaşayan halkın yerleşik toplum düzenine geçmesine etkili olmuştur. Öte yandan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin önem verdiği bir diğer konu Türkçe idi. O dönemin âlim kişileri tarafından ilim ve edebiyat dili olarak Arapça ve Farsça kullanılmaktaydı. Hacı Bayrâm-ı Velî özellikle Türkçe'de ısrar ederek uygun

⁷⁶ Yazıcıoğlu, *Envârü'l-Âşıkîn*, 1973, 36.

⁷⁷ Azamat, “Hacı Bayrâm-ı Velî”, 14: 1996, 442-447.

⁷⁸ Şahin, “Bayramiyye”, 2015, 797.

gördüğü kitapları Türkçe'ye tercüme etmiştir. Onun bu tavrı vefatından sonra halîfeleri tarafından devam ettirilmiştir.⁷⁹

Bu bağlamda Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kurmuş olduğu Bayramiyye tarîkatı, kendisinin sağlığında iken büyük îtibar görmüştür. Vefatında sonra önde gelen halîfelerince oluşturulan Şemsiyye ve Melâmiyye ile bilâhare Celvetiyye kolları ile daha geniş kitlelere ulaşmıştır.⁸⁰

Bayramiyye yolunun Ankara, çevresi ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yayılıp güçlenmesinde, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yetiştirdiği halîfelerinin önemi büyüktür. XV. yüzyılın ilk yarısı itibâriyle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bilinen bazı halîfeleri şunlardır: Selâhaddîn Bolevî, Seyyid Abdülkadir İsfahânî, Molla Zeyrek, “Emir Sikkîni” adıyla bilinen Bursalı Şeyh Ömer Dede, Yazıcıoğlu Mehmed ve kardeşi Ahmed Bîcân, Kemal Halvetî, Şeyh Lûtfullah Efendi, Akbıyık Meczûb Sultan.⁸¹

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin halîfeleri olmaları vasfıyla Gelibolu'da o tarihlerde Yazıcıoğlu kardeşlerin mensûbu oldukları bir Bayramî tekkesinin varlığı konusunda tartışmalar bulunur;⁸² Âmil Çelebioğlu, şifâhî rivâyetlere göre yakın zamana kadar Gelibolu'da Yazıcıoğlu tekkesinin varlığından bahsetmektedir.⁸³ Buna göre tekke binası 1940 ilâ 1945 yılları arasında Vakıflar İdaresince satılmış ve alan şahsın tekkeden kalan kısımları yıktırması ile günümüze ulaşan bir yapı kalmamıştır. Yazıcıoğlu kardeşlerin Hamzakoy sahillerinde Namazgâh bölgesinde büyükçe bir kaya kovuğuna oyulmuş ve iç içe geçmiş iki hücreden ibaret bir çilehanelerinin varlığından söz edilmektedir.⁸⁴

⁷⁹ Seyfettin Erşahin, “Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Ankara'sı”, Hacı Bayram-ı Velî, ed. İbrahim Ethem Arıoğlu, (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.,201), 526-527.

⁸⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2005), 207-211.

⁸¹ Abdülkerim Erdoğan, “Hacı Bayrâm-ı Velî(k.s)'nin Bilinen Halifeleri”, *Hacı Bayrâm-ı Velî* (İstanbul: Kültür ve Turizm Bak.Yay., 2018), 267-283.

⁸² Konu ile ilgili tartışmalar için bkz. Uğur, *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân Efendi ve Envârü'l-Âşıkîn Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, 2019, 13-16.

⁸³ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 48

⁸⁴ ay.

1.3. Yazıcıoğlu Kardeşlerin Eserleri

Çalışmanın bu bölümünde Yazıcıoğlu kardeşlerin eserleri incelenecektir.

1.3.1. Yazıcıoğlu Mehmed'in Eserleri

Yazıcıoğlu Mehmed in çalışmamıza konu olan *Muhammediye* adlı eserinin yanında kendisinin telif ettiği kesin olan iki eseri daha vardır. Bunlar Arapça olarak kaleme aldığı *Megâribü'z-Zamân* ve *Şerh-i Füsûsu'l Hikem*'dir. Âmil Çelebioğlu bunlardan başka kendisinin *Fâtiha Tefsîri* isimli bir eserinin olduğundan bahsedip günümüze kadar ulaşamadığı söylemektedir. Öte yandan Evliyâ Çelebi, Yazıcıoğlu Mehmed'e ait olduğunu söylediği *Saltuknâme* isimli eserden de söz etmekte, ancak Âmil Çelebioğlu böyle bir eserin varlığına şüphe ile yaklaşmaktadır.⁸⁵

Yazıcıoğlu Mehmed'in telif etmiş olduğu eserlerden *Megaribu'z-Zamân* ve *Şerh-i Füsû sü'l- Hikem* daha sonra kardeşi Ahmed Bîcan tarafından *Envâru'l-Âşıkîn* (*Megâribü'z-Zamân*) ve *Müntehâ* (*Şerh-i Füsûsü'l- Hikem*) adıyla Türkçeye çevrilmiştir.⁸⁶

1.3.1.1. Megâribü'z-Zamân

İslâm Ansiklopedisi eserin tam adını *Megâribü'z-zamân li-gurûbi'l-eşyâ' fi'l-'ayn ve'l-'ıyân* olarak verir. Mensur halde Arapça olarak telif edilmiştir. *Muhammediye* ve *Envarü'l-Âşıkîn*'in esin kaynağı olmuştur.⁸⁷ *Envarü'l-Âşıkîn*, *Megâribü'z-zamân*'in mensur, *Muhammediye* ise manzûm halde Türkçe'ye tercümeleridir.

Yazıcıoğlu Mehmed, kardeşi Ahmed Bîcân'ın geride bir eser bırakması yönündeki ısrarı üzerine bu kitabı yazmıştır. Arapça kaleme aldığı metni daha sonra kardeşinden Türkçe'ye çevirmesini istemiş ve bu durumdan *Muhammediye*'de bahsetmiştir.⁸⁸

⁸⁵ age.174

⁸⁶ age. 170

⁸⁷ ay.

⁸⁸ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, byt 8875-8888

Eser beş fasıldan oluşmaktadır. Bunlar 1) el-Megâribü'l-evvel fi tertîbi'l-mevcûdât ve'n-nizâm 2) el-Megâribü's-sânî fi hitâbâtillâh maa'l-enbiyâe'l-ızâm 3) el-Megâribü's-sâlis kelimâtu'llah maa'l-melâiketi'l-kirâm 4) el-Megâribü'r-râbi hıtâbâtu'llâh yevmü'l-kıyâm 5) el-Megâribü'l-hâmis kelimâtu'llah fi-ale'l-makâm⁸⁹

Megâribü'z-Zamân'ın genel itibâriyle içeriğinin; kâinatın yaratılışı, peygamberler, melekler, kıyâmet ve Hakk'ın yüce sözlerinden oluşan bir muhtevâyâ sahip olduğunu söylemek mümkündür.⁹⁰

Megâribü'z-Zamân'ın, İstanbul ve Ankara'dakiler başta olmak üzere pek çok il ve kütüphanede yazma nüshalarının olduğu bilinmektedir. Âmil Çelebioğlu eserin İstanbul'da beş nüshasını tespit etmiş; bu yazma nüshalardan en eskisinin ve muhtemelen de müellifin zamanına ait olanının, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bulunan 2595 numaralı nüsha olduğunu belirtmiştir. İstinsah edenin kimliğinin meçhul olduğu nüshanın, yine Çelebioğlu'nun yaptığı tespitlere göre istinsah tarihi XV. yüzyıl olarak ifâde edilmiştir. Çelebioğlu'nun tespit ettiği diğer nüshalar şöyledir: Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı, Emanet Hazinesi Nu: 1283; Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu: 2596; Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Kitaplığı, Nu: 509; Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu: 2594; Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu: 2593⁹¹

1.3.1.2. Şerh-i Füsûsü'l-Hikem (Müntehâ)

İbn Arabî'nin meşhur eseri *Füsûsü'l-Hikem*'in bazı bölümlerinin şerhidir. Arapçadır. Hacim olarak *Megâribü'z-Zamân*'dan daha küçüktür. *Füsûsü'l-Hikem*'e pek çok şerh yazılmış ve birçoğuna da Cendî'nin şerhi kaynaklık etmiştir.⁹² Aynı şekilde Yazıcıoğlu Mehmed'in de bu şerhinin kaynağı Cendî olup, bu hususu eserinde bizzat ifâde etmiştir.⁹³ Bu şerh daha sonra Ahmed Bîcân tarafından

⁸⁹ age.171

⁹⁰ ay.

⁹¹ age. 168-169

⁹² Süleyman Uludağ, "Cendî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1993, 7: 361-362.

⁹³ Beyazıt, *El-Müntehâ: Fususu'l-Hikem Üzerine Bir Çalışma*, 2008, 45.

Türkçe'ye çevrilmiştir. Eserin yazılış tarihinin 855/1451 oluşu aynı zamanda müellifinin de vefat tarihidir. Bu sebeple bu eserin Yazıcıoğlu Mehmed'in son eseri olduğu kabul edilmektedir.⁹⁴ Hilmi Ziya Ülken, *İslâm Düşüncesi* adlı eserinde Yazıcıoğlu Mehmed'i Anadolu'daki İbn Arabî takipçileri arasında sayar. Bu kabûlün muhtemelen bu eser sebebiyle olduğunu düşünmek mümkündür.⁹⁵

Eserin İstanbul kütüphanelerinde olan ve Âmil Çelebioğlu tarafından tespit edilen altı adet nüshası bulunmaktadır. Bunlar; Topkapı Sarayı Müzesi, III. Ahmet Kitaplığı, Nu: 1616; Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nu: 2466; Süleymaniye Kitaplığı, Esad Efendi Bölümü, Nu: 175; Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, Nu: 293; Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Efendi Bölümü, Nu: 162/13; Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi Bölümü, Nu: 262 olarak kayıtlıdır.⁹⁶

1.3.1.3. Muhammediye

Muhammediye, Yazıcıoğlu Mehmed'in Arapça olarak kaleme aldığı *Megâribü'z-Zamân* adlı eserinin daha sonra kendisi tarafından manzum olarak Türkçeye çevrilmiş halidir. Âmil Çelebioğlu tarafından müellif nüshasında yapılan tespite göre eserin başına Yazıcıoğlu Mehmed tarafından “*Kitâb-ı Muhammediyye Fî-na'tı-ı Seyyidi'l-âlemîn Habîbullâhi'l-a'zam Ebi'l-Kâsım Muhammedü'l-Mustafâ*” başlığı konularak adının Muhammediye olduğu bilgisi verilmiştir.⁹⁷

Muhammediye, Yazıcıoğlu Mehmed'in vasiyeti üzerine uzunca bir süre Gelibolu'da muhafaza edilmişse de II. Dünya Savaşı esnasında güvenlik sebebiyle Ankara'da hâlen kayıtlı bulunduğu Vakıflar Genel Müdürlüğüne taşınmıştır.⁹⁸

Muhammediye Türk edebiyat tarihinde yazma nüshaları en fazla olan eserler arasında yer almaktadır. *Muhammediye* ile ilgili çalışma yapan Abdullah Uğur Süleymaniye ve Ankara Millî Kütüphane kataloglarında eserin, ikisi kadın

⁹⁴ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 172.

⁹⁵ Hilmi Ziya Ülken, *İslâm Düşüncesi*, (İstanbul: Ülken Yayınevi, 2005), 138.

⁹⁶ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 172-173.

⁹⁷ age. 87.

⁹⁸ Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 1998, 172.

müntensih olmak üzere 400 civarında nüshasını tespit ettiğini belirtmiştir.⁹⁹ Bu itibarla en önemli özellikleri elle yazılarak çoğaltılmaları olan *Muhammediye* nüshaları, Kahire, Londra, Vatikan, Kazan gibi şehirlerin önemli kütüphanelerinde ayrıca Londra British Museum’da yer almaktadır.¹⁰⁰

Muhammediye’nin eski harflerle yirmiden fazla baskısının bulunması ve bazı nüshalarının da hattatlar tarafından nesih hattı ile yazılıp, tezhip edilerek ciltlenmiş olması eserin gördüğü rağbeti göstermesi bakımından önemlidir.¹⁰¹

Muhammediye’nin günümüz Türkçesi ile yapılmış en detaylı neşri merhum Âmil Çelebioğlu’nun doktora çalışmasıdır. Âmil Çelebioğlu sadece eseri günümüz Türkçe’sine çevirmekle kalmamış aynı zamanda müellif ve eser hakkında detaylı bilgiler de vermiştir. *Muhammediye*’nin Abdülkadir Akçiçek ve Agâh Güçlü tarafından neşredilmiş Latin harfleriyle yapılmış baskıları da mevcuttur.¹⁰²

Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları* adlı çalışmasında eserin minyatür ve desenli nüshalarının varlığından söz etmiştir.¹⁰³

Muhammediye yazıldığı tarihten itibaren halk tarafından çok sevilmiş ayrıca mektep ve medreselerde okutulmuştur. Eser sadece Anadolu’da değil Türkçenin konuşulduğu Kırım, Kazakistan gibi Müslüman ülkelerde de severek okunmuştur. Evliyâ Çelebi, Ankara ve Amasya halkının *Muhammediye*’yi ezberlemekle övündüğünü belirtmiştir. Bazı vakıf kayıtlarında kendilerini “muhammediyehan” olarak kaydettiren kişilerin varlığından söz edilmektedir.¹⁰⁴ Bu durum *Muhammediye*’nin bestelenerek okunduğunu da göstermektedir. Eserin bir diğer önemli özelliği, içeriği itibâriyle vahdet-i vücûd anlayışını “üst tabaka kültür

⁹⁹ Abdullah Uğur, “Ekberî Düşüncenin Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Edebiyat: Mevlid, Muhammediye ve Envârü’l-âşikîn”, *Osmanlı’da İlm-i Tasavvuf*, (İstanbul: İsar Yay., 2019), 86.

¹⁰⁰ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 76.

¹⁰¹ Mustafa İsmet Uzun, “Muhammediye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2005, 30: 586-587.

¹⁰² Agâh Güçlü, *Muhammediye*, (İstanbul: İnkılâp ve Aka Yay., 1969); Abdülkadir Akçiçek, *İzahlı Açıklamalı Muhammediye*, (İstanbul: Kitapevi Yay.,1984)

¹⁰³ Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları, Tarikatlar/Tekkeler/Şeyhler*, (İstanbul: Dergâh Yay., 2005), 146.

¹⁰⁴ Uzun, “Muhammediye”, 2005,30: 587.

şekillendiricisi” olmaktan çıkararak halkın anlayacağı bir seviyeye indirgemiş olmasındır.¹⁰⁵

1.3.2. Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân’ın Eserleri

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân’ın 7 adet eseri vardır. Bunlar; *Envârü’l-Âşıkîn*, *Acâibü’l-Mahlûkât*, *Dürr-i Mekkûn*, *Münteha*, *Şemsiyye*, manzum bir eser olan *Cevâhir-nâme* ve *Rûhü’l-Ervâh*’tır.

1.3.2.1. Envârü’l-Âşıkîn

Yazıcıoğlu Mehmed’in telif etmiş olduğu *Megâribü’z-Zamân* adlı eserin Ahmed Bîcân tarafından kısmen genişletilerek Türkçe’ye çevrilmiş halidir. Eser yazıldığı günden beri halk tarafından çok sevilmiştir. Bu bakımdan pek çok yazma ve matbû nüshaları vardır. Ayrıca yurt içi ve yurt dışında pek çok katalogda yer almıştır.¹⁰⁶ Eserin bu denli ilgi görmesinde Türkçe telif edilmiş olmasının ve bu suretle de halk tarafından anlaşılır olmasının payı büyüktür.

Envârü’l-Âşıkîn’in yurt içi ve yurt dışında bulunan bazı yazma nüshaları şunlardır: Üsküdar, Hacı Selim Ağa nr. 467; Süleymaniye Kütüphanesi, Hüseyin Galip nr. 297, Pertev Paşa nr 229; Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar nr 2935; İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi TY6299, Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 6116; Berlin Milli Kütüphanesi Ms Or Oct 3710; Makedonya Milli Kütüphanesi OMC II/775.¹⁰⁷

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, *Envârü’l-Âşıkîn*’i hangi amaçla yazdığını “sebeb-i telif” kısmında belirtmiştir. Buna göre eseri yazma sebeplerinden birincisi “kendisinin ebeveyn ve evlâtlarının Hz. Peygamber’in şefâatine nail olmak temennîsidir.¹⁰⁸ Bir

¹⁰⁵ Hatice Kelpetin Arpaguş, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları* (İstanbul: İfav Yay., 2015), 28.

¹⁰⁶ Koçak, *Gelibolulu Ahmed Bîcân’ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, 2000, 59-61.

¹⁰⁷ Eserin tespit edilen 144 nüshasına ait inceleme ve vakıf kayıtları için bakınız; Uğur, *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân Efendi ve Envârü’l-Âşıkîn Adlı Eseri* (İnceleme-Metin), 2019, 100-157.

¹⁰⁸ Yazıcıoğlu, *Envârü’l-Âşıkîn*, 1973, 31.

diğer sebep ise, ağabeyi Yazıcıoğlu Mehmed'in Arapça kaleme aldığı *Megâribü'z-Zamân* adlı eserini Türkçe'ye çevirmektir.¹⁰⁹

1.3.2.2. Âcâibü'l- Mahlûkat

Âcâibü'l- Mahlûkat, el-Kazvî'nin aynı adı taşıyan ve Arapça yazılmış olan eserinin birtakım değişikler ile kısaltılarak telif edilmiş halidir. Orijinal eserin daha önce çevirileri yapılmış olsa da en çok rağbet gören Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân'ın çevirisi olmuştur.¹¹⁰ Vasfî Mahir Kocatürk *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı kitabında, eserin sadece “coğrafya tarihi” değil aynı zamanda” tıp, biyoloji folklor, astronomi ve edebiyat” konularını da içerdiğini ve devrinin ilim anlayışı içerisinde önemli bir kaynak olduğundan bahsetmiştir.¹¹¹ Yaklaşık 17 fasıldan oluşan *Âcâibü'l- Mahlûkat*'ın yerli ve yabancı kütüphanelerde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan 100, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 648.6797 6806; Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 5498, 8048/5; Flemming, Barbara, *Türkische Handschriften*, Wiesbaden 1968, I, 239, nr. 301, 254-255, nr. 318; Rieu, Charles, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the British Museum*, London 1888, (s.106a-107a, nr. 7894,24954, 109a Add. 7893) 106a, Sloane 4088.¹¹²

Âcâibü'l-Mahlûkat, 17 fasıldan oluşmuştur. Bu fasıllardan bazıları şöyledir: “kâinatın yaratılışı”, “gökler”, “denizler”, “dağlar”, “şehirler”, “madenler” ve “hayvanlar”. Her bölümde konu başlığı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Eserde bazı hastalıkların tedavisine ilişkin bilgiler de bulunmaktadır. Bilgilerin pratik yöntemlerle izahı eserin halk arasında rağbet görmesine yol açmıştır ve bu itibarla pek çok nüshası tespit edilmiştir.¹¹³

¹⁰⁹ age. 32

¹¹⁰ Koçak, *Gelibolu'lu Ahmed Bîcân'ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, 2000, 50.

¹¹¹ Kocatürk, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, 1970, 301.

¹¹² Koçak, *Gelibolulu Ahmed Bîcân'ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, 2000, 45.

¹¹³ age. 66-71.

1.3.2.3. Dürr-i Meknûn

Ahmed Bîcân'ın bu eseri döneminin şartları içerisinde telif edilmiş coğrafi bir metin olarak mütâlaa edilmiştir.¹¹⁴ Nitekim Alman şarkiyatçısı Franz Taeschner, Ahmed Bîcân'ı bu eserine istinaden “Osmanlı coğrafyacısı” olarak tanımlamıştır.¹¹⁵

Dürr-i Meknûn, on sekiz bin âleme işaret olarak on sekiz bölümden meydana gelmiştir. Eserde dünyanın yaratılışı, kıyâmet alâmetleri gibi olaylar, bazı âyet hadis ve benzetmelerle açıklanmaktadır. *Dürr-i Meknûn*'da coğrafi bilgilerden ilmi cife kadar çeşitli konular müellifin kendine has anlatım tarzı ile ele alınmıştır. Bu anlatım tarzının mâhiyetine ilişkin, Adnan Adıvar *Osmanlı Türklerinde İlim* adlı eserinde Ahmed Bîcân için şöyle söylemektedir. “Ahmed Bîcân'ın *Acâibü'l Mahlûkât* 'ı ve *Dürr-i Meknûn*'u, hep böyle masal cinsinden ayrıntılarla doludur.”¹¹⁶

Âmil Çelebioğlu eserin tercümeden ziyâde derlemeye benzediğini söylemektedir.¹¹⁷ Eserin Türkiye ve yurtdışı kütüphanelerinde pek çok yazma nüshaları mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 2615, Hacı Mahmud 1856; Karatay Fehmi Edhem, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, II, s. 440, nr. 1322-1325; Blochet, E., *Bibliothèque Nationale Catalogue des Manuscrits Turcs*, Paris 1932, I, 90-91, nr. 896-897; II,65, nr. 160; 261, nr. 206; 265, nr.214.¹¹⁸

1.3.2.4. Kitâbü'l -Müntehâ Ale'l Füsûs

İbn Arabî'nin (ö.638/1240) ünlü eseri *Füsûsü'l Hikem*'e, Müeyyiddüddîn Cendî (ö.691/1292 [?]) tarafından yazılan şerhe, Yazıcıoğlu Mehmed Arapça bir ta'likat yazmıştır. Kısaca *Müntehâ* olarak bilinen bu ta'likat, eserin Türkçe'ye “serbest tercümesidir.”¹¹⁹

¹¹⁴ age. 72.

¹¹⁵ Franz Taeschner, *Osmanlılarda Coğrafya*, haz. Osman Özkul vd., (Ankara: İksad Yay., 2018), 19.

¹¹⁶ Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982), 27.

¹¹⁷ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 40.

¹¹⁸ Koçak, *Gelibolulu Ahmed Bîcân'ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, 2000, 77.

¹¹⁹ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 40.

Eserde Peygamber kıssaları, bazı evliyâ menkıbeleri ile dört halîfeden bahsedilmektedir. Kütüphanelerdeki yazma nüshalarından bazıları şöyledir: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud 1657, Hacı Mahmud 2267, İstanbul Üniversitesi TY. 3324; Bursa Arkeoloji Müzesi, nr. E 74/235.¹²⁰

1.3.2.5. Şemsiyye

Ahmed Bîcân'ın bu eseri babasının aynı adı taşıyan manzûm eserinin, yer yer orijinaline sadık kalarak, kısmî ilâvelerle nesre çevrilmiş halidir. Eser *Bostanu'l-Hakayık ve Melhame* adıyla da bilinir. Ahmed Bîcân'ın bu eseri yılın on iki ayına ithafla, on iki babdan oluşmuştur. Eserde doğa olayları, aylar ve haftanın günleri arasında bağlantılar kurmuş ve bu bağlantılar üzerinden nelerin yapıp yapılmaması gerektiğine dair bilgiler vermiştir. Eserin İstanbul Kütüphanelerinde iki adet nüshası mevcuttur. Bunlardan ilki; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revân Bölümü, nr. 1751'de kayıtlı olup diğeri Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Ulûmu Şer'îye Bölümü nr. 561'de kayıtlıdır.¹²¹

1.3.2.6. Rûhü'l- Ervâh

Ahmed Bîcân'ın içerik olarak peygamberler tarihi olarak adlandırılabilinecek olan bu eseri “Ravhu'l-ervâh, Ravzatü'l-ervâh veya Revvihu'l-ervâh “ gibi farklı isimlendirilmelerle kimi kaynaklarda yer alırken¹²²; Âmil Çelebioğlu tek başına böyle bir eserin varlığına şüpheyile yaklaşmış ve eserin *Envârü'l-Aşıkîn* veya *Münteha*'nın peygamberler bölümünün müstakil olarak “istinsah” edilmiş olabileceğini belirtmiştir.¹²³ Öte yandan eser üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Aynur Koçak Avusturya Milli Kütüphanesinde Ahmed Bîcân adına kayıtlı *Rûhü'l-Ervâh* adıyla eserin Türkçe yazma nüshasına ulaşmıştır. *Rûhü'l-Ervâh* baştan sona vahdet-i vücûd anlayışı, insan ve Hz. Peygamber merkezlidir. Bu îtibarla Ahmed

¹²⁰ Koçak, *Gelibolulu Ahmed Bîcân'ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, 2000, 80.

¹²¹ age. 87.

¹²² İbrahim Alaettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, (İstanbul: Yedigün Neşriyat, 1946), 19.

¹²³ Çelebioğlu, “Ahmed Bîcân”, 1989, 2: 49-51.

Bîcân eserinde “insan-ı kâmil ve Hz. Muhammed’in yaratılış sırrını vahdet-i vücûd anlayışı” üzerinden anlatmıştır.¹²⁴

1.3.2.7. Cevâhîr-nâme

Ahmed Bîcân’ın bilinen tek manzum eseridir. Bu eserde müellif adından anlaşılacağı üzere altın, gümüş, yâkut, zümrüt gibi bazı cevherleri incelemiş ve bunların insan üzerindeki olası etkilerinden bahsetmiştir. Metin içerik olarak müellifin *Acâibü’l-Mahlûkat* adlı eserine çok benzerlik göstermektedir. Eser Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümünde nr. 3452’ de kayıtlıdır.¹²⁵

Genel olarak Ahmed Bîcân’ın eserlerinin muhtevâsına bakıldığında ele alınan konuların coğrafyadan, madenlere, vahdet-i vücûd merkezli insan ve Hz. Peygamber anlayışına kadar son derece geniş bir yelpaze içerisinde olduğu görülmektedir. Bu durum hem kendisinin hem de dönemin kültür seviyesini göstermesi bakımından da ayrıca dikkat çekicidir.

¹²⁴ Koçak, *Gelibolulu Ahmed Bîcân’ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, 2000, 90.

¹²⁵ ay.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMEDİYE'DE HZ. ALİ TASAVVURLARI

Çalışmamızın bu kısmında bölüm 1.3 de giriş mâhiyetinde kısaca tanıtılmaya çalışılan *Muhammediye* hakkında bilgiler verilecek ve daha sonra çalışmamızı ilgilendiren kısım îtibârıyla, eserde yer alan Hz. Ali tasavvurları tespit edilecektir.,

2.1. Eserin Telif Sebebi, Türü ve Muhtevâsı

Yazıcıoğlu Mehmed söz konusu eserini, kardeşinin vefasız dünyada geride bir eser bırakması konusundaki ısrarı üzerine kaleme almıştır. Bu durumu *Muhammediye* nin, “hâtimetül'l-kitâb” kısmında şöyle anlatır;

Karındaşım var idi adı Bîcân
Bana tergîb ederdi derdi ey cân

Bilirsin yok vefası rûzigârun
Ko senden sonra pes bir yâdigârun

Bu söz ile Megârib adlı ey yâr
Kitâb ettimdi görmemişdi deyyâr (byt. 8875-77)

Öte yandan *Muhammediye*, nebevî bir emir ile kaleme alınmıştır. Yazıcıoğlu Mehmed çilehanesinde ibâdet ve zikir ile meşgul iken Gelibolu halkından bazı dostları kendisinden Hz. Peygamberi anlatan bir kitap yazmasını istemişlerdir. Yazıcıoğlu Mehmed bu isteği daha önce bu konuda yazılmış eserleri örnek göstererek reddetse de dostları mevcut olanlardan farklı olarak, tefsir ve hadislere dayanan bir eser talebi konusunda ısrarcı olmuşlardır. Yazıcıoğlu Mehmed daha sonra rüyâsında Hz. Peygamberi görmüş ve O'ndan aldığı emirle eserini yazmıştır. Bu durumu *Muhammediye*'nin, “Sebebü Telifi'r-Risâleti'l Muhammediye” kısmında şu şekilde anlatır.

Be -nâgâh düşüm olur bir gece ben
Görürüm kim Muhammed sırr-ı esrâ (by. 43)

İçir hikmet şarabın ümmetime
Sözümü söyle halka âşikârâ (by. 55)

Yenile mevlidim çıksın cihana
Eğerçi söylenür dehren fe-dehrâ (by. 58)

O cümle kâinatın âfitâbı
Çün emretti bana düzdüm kitabı (by. 8767)

İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük'te Muhammediye*'yi Siyer-i Nebî olarak tanımlar.¹²⁶ Gerçekten de Yazıcıoğlu Mehmed'de rüyâsında Hz. Peygamberi görmesine istinaden “Yenile mevlidim çıksın cihana...” (58.by) diyerek, eserinin türünü “Mevlid” olarak tanımlamıştır.¹²⁷ Öte yandan eserin hacmi ve içeriği dolayısıyla mevlid olamayacağı konusunda görüşler mevcuttur.¹²⁸ Bir diğer görüşe göre muhtevâsı bakımından siyer kitabı olsa da aynı zamanda bir na't kitabıdır.¹²⁹

Muhammediye için çeşitli kaynaklarda yapılan tanımlamalara göre eser, baştan sona kadar Hz. Peygamber sevgisi ve övgüsü içermekte, O'nun sevgisini gönüllere nakşetmeye çalışmaktadır. Öte yandan eserde yaratılış, âhiret, kıyâmet alâmetleri ve sahâbiler konularında da bilgiler verilmektedir. Bununla birlikte *Muhammediye*'de Hz. Peygamberin yanı sıra Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Peygambere kadar gelen tüm peygamberlerin anlatıldığı bir kısım da

¹²⁶ Ayverdi, “Muhammediye”, II: 2118.

¹²⁷ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 88.

¹²⁸ Fatih Köksal, *Mevlid-Nâme*, (İstanbul: TDV Yay., 2011), 7.

¹²⁹ Emine Yeniterzi, *Türk Edebiyatında Na'lar (Antoloji)*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yay., 1993), XXIII.

bulunmaktadır. Bu îtibarla eseri bir yönüyle peygamberler tarihi kitabı olarak da görmek mümkündür.¹³⁰

2.2. Dili ve Kaynakları

Muhammediye'nin müellifinin kendine has bir ifâde tarzının olduğunu söylemek mümkündür. Yazıcıoğlu Mehmed'in telif sebebine uygun olarak Türkçe kaleme aldığı eserinde dikkat çeken en önemli özelliklerden biri; müellifin eseri adeta okuyucusu ile konuşur gibi kaleme almış olmasıdır. Bu üslûbun sade ve akıcı bir dil ile ifâde edilmesi, yer yer halk dili ve tabirlerinin kullanılmış olması eserin geniş halk kitleleri tarafından çok sevilmesine yol açmıştır. Bundan dolayı *Muhammediye*'nin “kendi kendine eğitim ve öğretimin yapıldığı” metin merkezli sohbet meclislerinin en gözde eserlerinden biri olduğu tespiti vardır.¹³¹

Öte yandan eserde bazı anlaşılması güç tasavvufî kısımların ve sehl-i mümteni ifâdelerin varlığı eserin havas ehline de hitap ettiğini göstermektedir.¹³²

Yazıcıoğlu Mehmed eserini telif esnasında yoğun bir şekilde Kur'ân'dan faydalanmış, sık sık âyet ve hadîs-i şeriflere başvurmuştur. Bunların yanı sıra ulemâdan yapmış olduğu nakillerden de faydalanmıştır. Âmil Çelebioğlu özellikle Kur'ân'ın eserin dokusuna tamamen işlediğini adeta tamamını kuşattığını belirtmektedir.¹³³

Âmil Çelebioğlu, Yazıcıoğlu Mehmed'in, Hz. Peygamber'e duyduğu yoğun aşkla *Muhammediye*'nin “Kasîdetü Hazretü'n Nebî” bölümünü yazdığı esnada mevcut sayfaların tuttuğuna dair rivâyetlerden söz etmiştir. Çelebioğlu'nun müellif nüshasına dayanarak verdiği bilgiye göre, Yazıcıoğlu Mehmed'in Allah ve Peygamber aşkı ile yazdığı “Senin vasfin kitâbını yazarken Yazıcıoğlu/ Yanar cânı âhı elinde tutuşur evrâk”¹³⁴ beyitlerinin olduğu sayfalar kısmen yanık bir kâğıt görüntüsünde olup, kahverengi ve yer yer çatlamış gibidir. Sonradan basılan bazı

¹³⁰ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 91.

¹³¹ Arpaguş, “Gelenek ve Şifâhî Kültür Bağlamında Osmanlı Toplumunda Dinî Değerler: Otodidakt Eğitim Kurumları ve Kaynakları Örneği”, 2004, 2: 82.

¹³² Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 54.

¹³³ age. 174.

¹³⁴ age. byt. 6047.

Muhammediye nüshalarında bu hâdiseye atıfla bu beyitlerin olduğu sayfalara yanık görüntüsü verilerek “Burası müellifin âhiyla yanmıştır” şeklinde not düşülmüştür.¹³⁵

2.3. Bölümleri

Eseri üç ana bölümde incelemek mümkündür. Buna göre (1-1413’üncü beyitler) bir başlangıç ve Hz. Peygamber’in doğumuna kadar olan olayların anlatıldığı yaratılış ile ilgili bölümdür. Sonrasında (1414-4756’ncı beyitler) Hz. Peygamber’in hayatı savaşları, mucizelerinin yer aldığı, vefatına kadar anlatılan siyer-mevlid kısmı gelir. Bu bölümde dört halife ve Ehl-i Beytin vefatları da hikâye edilmiştir. Son bölüm (4757-9008’inci beyitler) kıyâmet alâmetleri, ahiret hayatı, cennet ve cehennemliklerin husûsiyetlerinin anlatıldığı bölümdür.

2.3.1. Yaratılışla İlgili Kısım

Yazıcıoğlu Mehmed, bu bölüme tertibe uygun bir sıraya riâyet ederek besmele ile başlamış, daha sonra ilk iki beyti Arapça olan bir tevhit ile esere giriş yapmıştır. Bu bölümü Hz. Peygamberin övüldüğü on beyitlik na’t kısmı takip eder. Bu beyitlerde Hz. Peygamber’in Hakk’ın sevgilisi olduğu ve bu cihetle de diğer bütün peygamberler ve ümmetlerin de O’na tâbi olduğundan bahsedilmiş; İslâm’ın tüm diğer dinleri neshetmiş tek hakikî din olduğunun altı çizilmiştir. Öte yandan Hz. Peygamber’in doğrudan Allah tarafından övüldüğüne vurgu yapılmıştır.

Bu bölümden sonra “Fî-na’t-ı Hulefâi’r-Râşidîn” kısmı gelir ki, burada dört halife ve Hz. Peygamber’in torunları övülmüştür. Bundan sonra müellifin eserini ne sebepler üzerine kaleme aldığını anlattığı “Sebebü Telifi’r-Risâleti’l-Muhammediye” kısmı gelmektedir. Bundan sonra ilkine göre daha sanatlı ve tasavvufî ifâdelerin yer aldığı “İftitâhü’l-Kitâb” bölümü gelir ve ardından yaratılış ile ilgili kısım başlar.¹³⁶

¹³⁵ age. 86.

¹³⁶ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 88-89.

Yaratılış kısmı devriyye-i arşiyye¹³⁷ tarzında kaleme alınmıştır. Bu bölüm müelliflerin bağlı buldukları geleneğe nispetle şekillenen varlık ve Hz. Peygamber anlayışını ortaya koyan bir içeriğe sahip olması bakımından ayrıca önem arz etmektedir. Buna göre yaratılışın anlatıldığı bu kısım Hz. Muhammed'in^(sav) nûrunun yaratılması ve geri kalan cümle mükevvenatın bu nûrdan halk edildiği anlayışı üzerine kurulmuştur. Bu itibarla ilk olarak akıl yaratılmıştır. Sonrasında sırasıyla kalem, levh-i mahfûz, Hz. Peygamber'in nûrdan yaratılmış ruhu, nûranî bir kandilden sûreti, daha sonra arş, kürsî, dört büyük melek, cennetler ve bunların özellikleri, göklerin ve yerlerin yaratılışı, Kaf dağı, ay, güneş, cehennem, cinler ve meleklerin yaratılışı anlatılır. Daha sonra Âdem ve Havva'nın yaratılışı ve cennetten dünyaya gönderilmeleri hâdisesi anlatılarak, devamında kısaca Hâbil ve Kâbil'den bahsedilmiştir.¹³⁸ Yazıcıoğlu Mehmed âlemde yaratılanları anlattıktan sonra tüm bunların gâyesinin Hz. Peygamber olduğunu şöyle dile getirmiştir. “Bunlardan kim durur maksûd Muhammed Ahmed ü Mahmûd/ Buluna tâ kim ol ma'bûd biline tâ ki meknûnat”.¹³⁹ Bunlardan maksat Muhammed, Ahmed ve Mahmud'dur. O'nun sayesinde bütün varlıkların kendisine ibâdet ettikleri Allah bulunabilir ve yaratılmış olan şeyler bilinebilir, demektedir.

Allah'ın âlemi yaratmaktan muradı bilinmek arzusudur.¹⁴⁰ Bu arzusuna istinaden de ilk yarattığı şey Hz. Peygamber'in nûrudur.¹⁴¹ Esâsen *Muhammediye*'de yaratılışa dair ortaya konan bu kanaatler İbn Arabî ve takipçileri vasıtasıyla kemâle erdirilmiş olan Hz. Peygamberin hakîkatinin ezeli oluşu anlayışına dayanır.¹⁴² Dolayısıyla *Muhammediye*'deki yaratılış bahsinin anlatıldığı bu kısmın kaynağının İbn Arabî ile başlayan gelenek olduğunu söylemek mümkündür. Kendisi de bir vahdet-i vücûd yorumcusu olan Yazıcıoğlu Mehmed eserinde Hz. Peygamberin manevî şahsiyetine vurgu yaparken; bu hakîkatin farklı tezahürler neticesinde almış

¹³⁷ Devriyye-i Arşiyye: Fars ve özellikle Türk edebiyatında İslâm tasavvufunda yer alan devir anlayışını işleyen manzumelerin adıdır. Detaylı bilgi için bkz, Mustafa İsmet Uzun, “Devriyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1999, 9: 251-253.

¹³⁸ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 90.

¹³⁹ age. byt. 212.

¹⁴⁰ age. byt. 213.

¹⁴¹ age. byt. 214.

¹⁴² Bkz., *İbnü'l Arabî, Âlemin Yaratılışı: Fütûhat-ı Mekkiye*, çev, Ekrem Demirli, (İstanbul: Litera Yay., 2015)

olduğu farklı isimler ve kavramlar üzerinde durmuştur. Bu kavramlardan en önemlisi nûr-ı Muhammedî'dir. Bu kavram vahdet-i vücûd anlayışının hem varlık görüşünün hem de epistemoloji ve ahlâk anlayışının adeta belkemiğidir. Yazıcıoğlu Mehmed eserinde bu kavramı İbn Arabî ve bu geleneğin temsilcileri tarafından yüklenen manâlar çerçevesinde ele almıştır. Örneğin Allah'ın yarattığı ilk şeyin kalem olması nûr-ı Muhammedî anlayışı çerçevesinde âlemde ortaya çıkan tüm bilgilerin kaynağının nûr-ı Muhammedî olduğu anlamına gelir. Bu itibarla *Muhammediye* metninin temel referansı, başka bir deyişle üzerine inşa edildiği ana düşünce âlemde ilk olarak Hz. Peygamber'in hakîkatinin yaratılmış olduğudur.¹⁴³

Bu bağlamda ana hatları ile anlatmaya çalıştığımız yaratılış ile ilgili kısımdan sonra Hz. Peygamberin tarihsel şahsiyetinin ele alındığı ikinci kısım gelir.

2.3.2. Siyer- Mevlid Kısmı

Hız. Peygamberin doğumundan itibaren hayatının anlatıldığı kısımdır. Bu kısım Hız. Âdem'den itibaren bütün peygamberlerin anlatıldığı "Tertîbü'l-Enbiyâ" ile başlar. Akabinde Hız. Peygamberin doğumu ve bu esnada gerçekleşen mucizelerden bahsedilir. Sonrasında çocukluk ve gençlik dönemleri hakkında malûmat verildikten sonra, Bahîrâ'nın¹⁴⁴ O'ndaki Peygamberlik alâmetlerini fark etmesi anlatılır. Daha sonra Hız. Hatice ile evlenmesi ve çocuklarının doğumu sonrasında, Hira dağına inzivâyâ çekilmesi ile gelişen olaylardan bahsedilir. Vakti geldiğinde Cebrâil ile karşılaşması ve akabinde vahyi alışı ile birlikte son Peygamber olduğunun kendisine bildirilişi ve sonrasında Hız. Ebu Bekir, Hız. Ali ve Hız. Ömer'in Müslüman oluşlarını anlatılır. Yazıcıoğlu Mehmed ilerleyen bölümlerde Hız. Peygamberin vasıflarından ve fizikî özelliklerinden bahseder. Miraç hâdisesini tafsîlâtıyla anlatarak Peygamberin Mekke'den Medine'ye hicret edişini ve bu esnada Hız. Ali'nin onun yatağında yatması hâdisesini anlatır.

¹⁴³ Bu konuda yapılmış kapsamlı bir çalışma için bkz., Dönmez, *Muhammediye'de İnsan-ı Kâmil Düşüncesi*, 2018, 82-171.

¹⁴⁴ Bahîrâ, Hız. Peygamber'in çocukken Suriye'de gördüğü rivayet edilen rahiptir. Rivayete göre rahip Bahîrâ Hız. Peygamber henüz bir çocukken ondaki Peygamberlik alametlerini fark etmiş, sırtına bakarak peygamberlik mührünü görmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Fayda, "Bahîrâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1991, 4: 486-487.

Medine’de Müslümanların sayılarının çoğalması ile birlikte bilinen ezanın kabul edilmesi ve kıblenin değişmesini âyet ve hadislerle izah eder. Mucizelerin anlatıldığı kısımda, Hz. Ali’nin kaçırmış olduğu ikinci namazını kılabilmesi için güneşin Hz. Peygamber’in emrine istinaden geri getirilmesi, inşikâk-ı kamer mucizesi olarak bilinen, ayın yarılması hâdisesi gibi olaylar anlatıldıktan sonra, Hz. Peygamberin savaşları kısmına geçilir. Eserde İslâm tarihi açısından önem arz eden Bedir, Uhud, Huneyn gibi savaşlarla, Mekke’nin fethine genişçe yer verilmiştir. Bu bölümden sonra müellif veda haccını anlatır. Bu kısımda Kur’ân’ın bazı hususiyetlerinden, Fâtiha sûresi ve Bismelenin özelliklerinden bahsedilmiş; sonrasında İhlâs sûresinin tefsiri ile bazı hadislerin şerhleri yapılmıştır.¹⁴⁵

Tarihsel kronolojiye uygun olarak eserde daha sonra özellikle halk arasında çok sevilen ve ilgi gören bölümlerinden biri olan “Vefât-ı Resûlî’llah Sallallâhu Aleyhi ve Sellem” kısmı gelir. Burada Hz. Peygamber’in vefatı tafsîlâtlı bir biçimde ele alınmıştır. Sonrasında salavatın fazîletlerine yer verilerek Hz. Peygamberin eşleri ve bazı sahâbeler hakkında bilgi verilmiştir. Yine aynı bölüm içerisinde Hz. Fatıma’nın, Hulefâ-i Râşidîn’in, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in vefatları ile aşere-i mübeşşerenin vasıflarından kısaca bahsedilmiş; sonrasında Ashâb-ı Suffe’nin de kısaca anlatılmasının ardından on iki beyitlik bir münâcatla bu kısım sona ermiştir.

Bu bölümde Uzun’a göre, ifrat ve tefritten son derece uzak bir şekilde kaleme alınmış olan “Vefatü’l- Hasan ve’l Hüseyin” başlıklı elli dört beyitlik bir “Kerbelâ” mersiyesi vardır ki, yıllarca muharrem törenlerinde okunmuştur.¹⁴⁶

2.3.3. Kıyâmet Alâmetleri ve Âhret Halleri

Bu kısımda önce kıyâmet ve alâmetlerinden bahsedilir. Bunların bir kısmı küçük diğerleri büyük alâmetlerdir. Örneğin kıyâmet öncesi görülecek küçük alâmetlerden, ilmin azalıp cehâletin artması, zinânın, şerrin, içki içenlerin vs artması olarak bahsedilmiştir. Büyük alâmetler olarak ise; Deccâl’in ortaya çıkışı, sonrasında Deccâl’in âleme fesat salması ile birlikte İsa’nın nüzul edişi, Ye’cûc

¹⁴⁵ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 90-91.

¹⁴⁶ Uzun, “Muhammediyye”, 30: 586.

Me'cûc adlarında bir kavmin gelişi ile Dâbbetü'l-Arz adında bir canavarın ortaya çıkmasından bahsedilmiştir. Devamında tevbe bahsine değinen müellif, sûra üflenmesi ile kıyâmetin kopma anı ve bu esnâda yaşanacakları anlatmıştır.

Bu kısımda ayrıca müminlerin altında toplanacağı hamd sancağından, cennet ve cehennemliklerden ve Hz. Peygamberin diğer tüm peygamberler ve müminlere şefâat edecek tek kişi oluşundan bahsedilir. Kullara yaptıkları ameller neticesinde günah ve sevaplarının hesaplanacağı ve bunun eksiksiz bir biçimde olacağı hususlarına temas edilir. Âhîret hayatına dair pek çok mevzûnun tavsifine girilen bu bölümde; Allah'ın müminlere ne şekilde hitap edeceğinden, cehennem ve cehennem ehline, cennet makamları ve cennet ehlinin dereceleri, Hakk'ın ve âriflerin sırlarına kadar pek çok konu işlenmiştir. Nûr sûresi 35. âyetinin tefsiri ve Rabbânîye kasidesi yine bu bölümde yer alan konular arasındadır. Yazıcıoğlu Mehmed bu bahiste ele aldığı konuların bazılarını detaylandırmış bazılarını da kısaca geçmiştir. İstifâde ettiği kaynaklardan bahsetmiş, kimi zaman da âyet ve hadislerden deliller getirmiştir. Eserin İsrâiliyat içerdiği eleştirilerine sebep olan Tevrat¹⁴⁷ ve İncil'den¹⁴⁸ bazı atıflar da yine bu bölümde yer almaktadır. Müellif bu bölümü Allah'a duyduğu aşk ile gözyaşları içerisinde yazdığını belirterek bitirmiştir.

2.3.4. Hâtîmetü'l Kitâb Kısmı

Yazıcıoğlu Mehmed bu bölüme eserini tamamladığını belirterek başlar ve eserinin telif sebeplerini tekrarlar. Buna göre, Hz. Peygamberi rüyâsında üç kez görmüş ve eserini O'nun irşâdî neticesinde tamamlamıştır. Eserini kaleme aldığı esnada şeyhi Hacı Bayrâm-ı Velî'yi de rüyâsında gördüğünden bahsederek, *Muhammediye*'nin cihanda bir benzerinin olmadığını, âlemde olmuş ve olacak ne varsa hepsinin eserinde mündemiç olduğunu söylemiştir. Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*'yi, Hakk'ın kapısından başka kapı olmadığı için kimseye ithaf etmediğini belirtmiş,

¹⁴⁷ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, byt, 6120-6121.

¹⁴⁸ age. byt, 6122-6123.

ancak devrin sultanı II. Murad ve Şehzâde Mehmed'i methetmiş ve dostu Mahmud Paşaya olan sevgisini dile getirmiştir.¹⁴⁹

2.4. Muhammediye' de Yer Alan Hz. Ali Tasavvurları

Muhammediye'de yer alan Hz. Ali tasavvurları eserin muhtelif yerlerinde birbirinden bağımsız bölümler içerisinde bulunmaktadır. Çalışmamız esnasında düşünce takibini kolaylaştırması bakımından eserde yer alan tasavvurları aynı başlıklar altında toplayarak tasnif etmeye gayret ettik.

2.4.1. Hz. Ali'nin Hilâfeti

Muhammediye'de Hz. Ali bahsi ilk olarak birinci bölümde “Na't-i Hülefâi'r-Râşidîn” başlıklı beyitte geçmektedir. Bu beyitte Hz. Ali'nin hilâfeti ilmi ve fazîleti ile ele alınmıştır. Yazıcıoğlu Mehmed bu başlık altında dört halifeyi hilâfet sırasını gözetken bir tutum içerisinde methetmiştir. Buna göre Hz. Ebû Bekir'i sıdkıyla ve ledün ilmine sahip olması ile, Hz. Ömer'i takvâsı ve âdil oluşu ile, Hz. Osman'ı Kur'an'ı cemetmesi ve hayâsı dolayısı ile övdükten sonra, Hz. Ali için:

Alî bindi hilâfet tahtına pes

Kamudan a'lem idi a'ref ahmâ (byt. 29)

demiştir.

Muhammediye'ye, *Ferahu'r Rûh* adıyla şerh yazan İsmail Hakkı Bursevî bu şerhinde söz konusu beyiti şöyle açıklar.

Hilâfet: başkasının yerine geçmektir; zâhir olsun, mânevî olsun. Nitekim *Müfredat* adlı eserde denilmiştir: “Hilâfet, başkasına vekillik etmektir. Vekâlet olunan zatın yokluğunda hastalığında veya ölümünde ona vekâlet etmektir. Vekâletin en şerefli ve hayırlı olan şekli ise Cenâb-ı Hakk'ın (cc.) dostlarını yeryüzünde görevlendirmesidir.” Nitekim Fatır sûresinin 39. âyet-i kerimesi bunu teyîd buyurmaktadır: “Sizi yeryüzünde halîfeler (yöneticiler, yeryüzünün tasarruf ve hâkimiyetini elinde bulunduran kimseler) kılan O'dur”. Tarikatımızın mercii olan Celvetiyye'nin şeyhi Hazreti Üftâde buyurdular ki: Şayet bir kişiyi makâmıma, yerime vekil tayin etmişsem o benim vekilimdir. Yoksa vefatımdan sonra yerime geçen vekilim değildir;

¹⁴⁹ age. 838-848.

her ne kadar bâzıları böyle iddiâ etseler de “Ramazan Efendi’nin *Şerhü’l-Akâid* adlı eserinde denildi ki: “Halîfe ile sultan arasındaki fark: Halîfe; tuttuğu yol ve hükûmet tarzı Peygamber Efendimizin^(sav) tuttuğu yol ve hükûmet tarzına uyan kimsedir. Sultan kelimesi halîfe kelimesinden daha umûmidir”¹⁵⁰

Söz konusu beytin ikinci kısmında Hz. Ali herkesten âlim ve ârif oluşu ile methedilmiştir. İsmail Hakkı Bursevî bu kısmı Hz. Peygamberin “Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır”¹⁵¹ hadîs-i şerîfi ekseninde değerlendirerek şöyle şerh etmiştir:

Bu hadîs-i şerif ve emsâli Hz. Ali’nin (ra) ziyâde kemâline delâlet eder. Hz. Ali aynı zamanda latîfeyi seven bir tabiata sahipti. Bir kimse bâzı bakımlardan Hz. Ali’yi (kv) diğer Ashâb üzerine tercih edip sevse günahkâr olmaz *Envârü’l-Meşârik* adlı eserde böyle denilmiştir. Râfizîler ise (Allah onları mahcûp etsin) bunun aksinedir. Zîrâ onlar Hz. Ali (kv.) hakkında ifrâta düştüler, aklın ve naklin hudûdunu aştılar.¹⁵²

Şerhin devamında beyitte geçen *a’ref* kelimesi “ziyade ârif” olarak açıklanmıştır. Buna göre:

Mâlûm ola ki ilmin nispeti irfandan şereflidir. Lâkin zâhirde ilim gâlip olduğundan Allah’ı bilmeye “irfan” denildi. Nitekim mahallinde gelecek inşaallâhü teala. Nâzım’ın kelâmında dahî işaretler vardır ki, ilim tabiri şerîata, irfân tabiri ise hakîkate göredir.¹⁵³

Yine beyitte geçen *ahmâ* kelimesi İsmail Hakkı Bursevî tarafından kelime îtibâriyle “ziyade koruyucu ve himâye edici “olarak ifâde edilmiş; devamında *ahmâ* olarak nitelendirilen kişinin “dini, din ehlini ve Resûllullah^(sav)’ın sırlarını muhafaza eden” olduğu belirtilmiştir.¹⁵⁴

¹⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevî, *Ferahu’r-Rûh*, (İstanbul: Uludağ Yay., 2000), I: 49.

¹⁵¹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali Hatib el Bağdâdî, *Târihu Bağdad*; Sarıkaya, *Türk İslâm Edebiyatında Hz. Ali*, 2004, 46’da iktibas edilmiş. Ayrıca bkz. Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, ter. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, (İstanbul: Yunus Emre Yay., ty), VI: 274.

¹⁵² age. 50.

¹⁵³ ay.

¹⁵⁴ ay.

Bazı Bayramî kaynaklarında da tıpkı bu metinde olduğu gibi Hûlefa-i Râşidîn içerisinde yer alan her bir halîfenin, kendine has özelliklerinin sıraya riâyet edilerek övüldüğü ve söz konusu Hz. Ali olduğunda yine benzer şekilde ilmîne atıf yapıldığı görülür. Örneğin Hacı Bayrâm-ı Velî'nin müridi Akşemseddin'in halîfelerinden Abrurrahîm Karahisârî (ö.957/1550) *Vahdetnâme* adlı eserinde yine hilâfet sırasını gözetilen bir tutum içerisinde; Hz. Ebû Bekir'i Hz. Peygamber'in dostu, Hz. Ömer'i dinin mimarı olarak anıp, Hz. Osman'ın hayâ sahibi oluşunu övdükten sonra, Hz. Ali için şunları söylemiştir:

Haydar-ı hak şâh-ı merdân-ı 'Ali
Ol durur yirlerde göklerde velî;
Murtaza hakkında buyurdu resûl
Didi 'ilmün şehriyem ben bâbı Ali.¹⁵⁵

Yine aynı şekilde Bayramî melâmîlerinden Abdurrahman el-Askerî de *Mir'atü'l-İşk* adlı eserinde hilâfet sıralamasına dikkat eden bir tutum içerisinde halîfeleri överek şöyle söylemektedir: “sıdk-ı Sıddîk, adl-i Ömer, hayâ-yı Osman, sehâ-yı Ali”.¹⁵⁶

Öte yandan yine *Muhammediye*'nin muhtelif kısımlarında bu şekilde hilâfet sıralaması gözetilerek Hz. Ali'ye yer verildiği görülmüştür. Örneğin “Faslün fî-Sıfâtî'n- Nebî (s.a)” kısmında:

Çün Ebû Bekr ü Ömer Osman Ali
Geldiler İslâma oldular alî (byt. 1915)

“Faslün fî'l- Aşereti'l-Mübeşşere (r.a)” kısmında:

Ebu Bekr ü Ömer Osman Ali'ydi
Mukarreblerdi bu dördü âlîydi (byt .4714)

¹⁵⁵ Hacı Ömer Karpuz, *Abdurrahîm Karahisârî'nin Vahdetnâme'si (Gramer İncelemesi- Metin-İndeks)*, Atatürk Üniv. Sos. Bil. Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991, 88-89.

¹⁵⁶ İsmail Erünsal, *XV-XVI. Asır Bayramî Melâmîliği'nin Kaynaklarından Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'atü'l-İşk'i*, (Ankara: TTK. Yay., 2003), 73.

ve “Gazvetü’l-Bedr” faslında:

Râzı oldular Ebû Bekr ü Ömer Osman Ali

Ba ‘zı Ensârî dedi hem bu durur işte savâb (byt. 2971)

diyerek yine aynı şekilde sıraya riâyet edilmiştir.

Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*’nin “Faslün fi’l Ashâb (r.a)” kısmında Hz. Peygamberin vahiy kâtiplerini sayarken de yine aynı tavrı göstermiştir.

Dahi yazıcısı yigirmi üç idi onun

Ki Kur’ân yazarlardı tâ edeler intişâr

Birisi Ebû Bekr idi biri onun Ömer

Birisi idi Osman birisi Alî nâmdar (byt. 4491-92)

Muhammediye’de Hz. Ali’nin vefatının anlatıldığı “Vefât-ı Aliyü’l- Murtaza” bölümünde Hz. Ali’nin hilâfeti konusu şu şekilde yer almıştır:

Eğerçi hilâfette nass etmemişdi Resûl

Ki kimse halîfe olup edeler iktidâ

Velî buyuruptu ki çün ben gidem dünyeden

Otuz yılda olur hilâfet bilin intihâ (byt.4643-44)

İsmail Hakkı Bursevî yukarıdaki beyitleri şerhen Hz. Peygamberin kendisinden sonra hilâfetin kimden kime geçeceği ile ilgili dört halîfeyi açıkça tayin etmediğini söylemiştir. Şerhin devamında “Lâkin vefatından sonra hilâfet müddetinin otuz sene olmasına dair nas vârid olmuştur” diyerek söz konusu hadîse atıf yapmıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Bursevî, *Ferahu’r-Rûh*, 2002, 221.

Muhammediye’de yine aynı rivâyete atıfla aşağıda yer alan beyitlerde aynı şekilde Hz. Ali ile otuz yıllık kâmil halife döneminin bittiğinden bahsedilmiştir.

Tamam olıcak olısar didi mülkü azûz

Ki ya ‘ni reâyâya zulm ile ola cezâ

Pes oldu Ali hazretinde hilâfet tamam

Ki zirâ bu dördü otuz yıl edipti kazâ

Alî çünkü nakl etti a’ dâ hüçûm eyledi

Halâyık biri birine eyledi i’tidâ (byt. 4643-4647)

Beyitlerin şerhinde İsmâil Hakkı Bursevî, Hz. Ali ile birlikte kâmil halife döneminin bittiğinden ve sonra gelen halifelerin örneğin Muâviye ve benzerlerinin kâmil halifelerden olmadığından bahsetmiştir. Buna göre Hz. Ali ile kapanan bu devirden sonra gelecek halifeler birbirlerine “zulm” edeceklerdir. Zulmü kelime anlamı olarak bir şeyin yerli yerine konmaması olarak açıklayan Bursevî, bu cihetle zulüm örneğin imanın yerine küfrün, itaatın yerine isyanın koyulmasıdır demiştir.¹⁵⁸

Bu bağlamda eserde Hz. Ali’nin hilâfetinden bahsedilirken Hz. Ali’ye Râşid Halifeler ile birlikte yer verildiği görülmektedir. Hz. Ali’nin vefatının anlatıldığı müstakil bölümde ise Hz. Ali kâmil halifelerin sonuncusu olarak anılmış ve kendisinin vefatı ile birlikte otuz yıl süren kâmil halifeler döneminin kapandığı ifâde edilmiştir.

Muhammediye’de Hz. Ali’nin hilâfetinin bir diğer beyitte İslâmî kaynaklarda *Menzile rivâyeti* olarak anılan hâdise çerçevesinde ele alındığı görülür.

¹⁵⁸ Bursevî, *Ferahu’r-Rûh*, 2002, 222.

Buyurdu ona bir gün ol seyyidü'l-mürselîn

Diler bildire ol durur seyyidü'l-evliyâ

Ki Mûsâ'ya Hârûn gibisin bana yâ Ali

Velî şöyle bil kim benim hâtimül-enbiyâ (byt. 4622-4623)

Sa'd Ebi Vakkâs'dan^(r.a.) rivâyetle anlatıldığına göre; Hz. Peygamber, Tebük gazâsına çıkarken Hz. Ali'yi Medîne'de bırakmış ve yerine vekil tayin etmiştir. Hz. Ali'nin sefere gelmek istemesi üzerine kendisine hitaben şöyle demiştir. "Yâ Ali! Bana nispetle sen, Mûsâ'ya nispetle Hârûn menzilesinde olmağa râzı olmaz mısın? Şu kadar ki benden sonra Peygamber yoktur" buyurmuştur. Bursevî bu rivâyeti meşhur râvîler Buhârî ve Müslim'in zikrettiğini belirtir. Bilindiği üzere Mûsâ^(a.s.) Tur dağına giderken yerine vekil olarak Hârûn aleyhisselâmı atamıştı. Ancak, Hârûn peygamberdi. Hz. Peygamber gazâyâ çıkarken yapmış olduğu bu benzetmenin Hz. Ali'nin peygamber olarak değerlendirilmesini önlemek ve bu itibarla doğacak vehmi defetmek amacı ile sözlerini şöyle bitirmiştir: "Velâkin benden sonra yâni benim nübüvvetimden sonra nübüvvet yoktur." İsmail Hakkı Bursevî beytin şerhinde, yukarıda naklettiğimiz rivâyeti anlattıktan sonra, ne Hz. Peygamber zamanında ne de sonrasında kıyâmete kadar başka bir peygamber gelmeyeceğini belirtmiştir.¹⁵⁹

Muhammediye'de Hz. Ali'nin vefatının anlatıldığı bölümde yer alan ve bütün peygamberlerinin en yüksek fazîletlerinin Hz. Ali'de toplandığını anlatan beyitlerde (bkz. Bölüm 2.4.2) Hz. Ali'nin hilâfeti şu şekilde yer almıştır:

Dahi kim ki Dâvûd'ı görmek dilerse eger

Ki Hak etmiş idi hilâfette ona nidâ (byt. 4631)

¹⁵⁹ age. VI: 215.

Hiz. Dâvûd bahsini hilâfet ve imâmet bağlamında değerlendiren Bursevî bu beyiti şöyle şerh etmiştir:

Nitekim Cenâb-ı Hak Kur'ân'da buyurdu: *Ey Dâvud Biz seni yeryüzüne halîfe yaptık* (Sad, 38/26) Bazı büyükler buyurmuşlardır ki, Davûd'a olan tensîs-i hilâfet (Ku'rân ve hadîsten delilleriyle hilâfetin desteklenmesi) enbiyâdan kimseye olmamıştır. Ve hilâfet ki imâmetin hususi bir mertebesidir. Hilâfet iki çeşittir: Biri Hakk'tan hilâfettir ki onun sahibi vasıtasız olarak alır. Biri de Cenâb-ı Risâletten^(s.a.v.) hilâfettir ki onun sahibi de vâsita ile alıcıdır. Kısaca şeriatte hilâfet Cenâb-ı risâlete tâbi olmaktadır. Hakîkate, kâmil mânâda tâbi olmanın semeresi olan Allah'tan almak iledir. İyi anla. Bu iki hilâfetin sırrı bu ümmetin kâmillerinde mevcuttur. Hususan Hazreti Ali^(r.a.) bu dairenin noktasıdır (merkezidir). Binâenaleyh (Hz. Ali'ye tevcih olunan) bu yüce hilâfet, Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın hilâfetlerine mâni değildir. Belki onlar da Hakk üzere zâhiren ve bâtınen halîfedirler. Nitekim mahallinde açıklanmış ve delillendirilmiştir. Bu makâmı anlamakta zorluk vardır. Binâenaleyh, henüz yolda olanların ifrat ve tefritten kaçınıp hüsnü itikad üzere olmaları tavsiye olunur.¹⁶⁰

2.4.2. Hz. Ali'nin Fazîleti

Muhammediye'de Hz. Ali'nin fezâili bahsinin en geniş ele alındığı yer eserde Hz. Ali'ye dair tek müstakil bölüm olan “Vefât-ı Aliyyü'l Murtaza” başlıklı kısımdır. Öte yandan eserde Hz. Ali'nin fazîleti ilk olarak “Nat-ı Hülefâi'r Râşîdîn” kısmında yer almış ardından “İftitâhü'l-Kitâb” kısmında devam etmiştir. Yazıcıoğlu Mehmed, eserini telif ederken birtakım rivâyetlere yer vermiş ve kaynak olarak Hz. Ali'yi göstermiştir. Buna göre “İftitâhü'l-Kitâb” kısmında yaratılış nûr-ı Muhammedî anlayışına nispetle anlatılmış ve bu esnada Hz. Ali'den şöyle bir rivâyet nakledilmiştir:

Rivâyetdir ki demiştir Aliyy ibni ebî Tâlib

Ki akli nûr-ı meknundan yarattı ol Ganî Vahhâb (by. 147)

¹⁶⁰ age. 217.

Gerek bu beyit gerekse başkaca pek çok beyitte tekrar edildiği üzere Hz. Peygamberin nûru veya manevî hakîkati; Hakk'ın Zât'ından sonra gelen ve tüm mükevvenatın kendisinden halk edildiği mecranın adıdır. Ekberî gelenek içerisinde Peygamberin hakîkatinin farklı tezâhürleri ve bu tezâhürlerin aldığı farklı isimler sûfîler tarafından varlık ve bilgi ile ilişkilendirilmek sûretiyle ele alınmıştır.¹⁶¹ Bir vahdet-i vücûd yorumcusu olarak Yazıcıoğlu Mehmed de, benzer bir tavırla eserinde Hz. Peygamber'in hakîkatine vurgu yaparak bu hakîkatin farklı tezâhürlerinin almış olduğu isimler ve kavramlar üzerinde durmuştur.¹⁶² Biz burada çalışmamızın sınırları itibâriyle sadece Hz. Ali'nin zikredildiği yerleri vermekle yetineceğiz. Bu bağlamda eserde Hz. Ali'den rivâyetle aktarılan bilgi; aklın Hakk'ın nûrundan yaratıldığı bilgisidir. Bu bilgi “Allah'ın yarattığı ilk şey akıldır” veya “Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir”¹⁶³ hadisine nispetle nûr-ı Muhammedî'nin bilgi ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Buna göre *Muhammediye*'de başkaca beyitlerde de tekrar edildiği üzere âlemde yaratılan ilk şeyin akıl ya da kalem olması âlemdeki tüm bilgilerin kaynağının nûr-ı Muhammedî olduğu anlamına gelmektedir.¹⁶⁴

İsmail Hakkı Bursevî de hadiste geçen akıl kelimesinin insan akılı olmadığını belirterek, Akıl ile kastedilenin “cevher-i nûrânî” yani “sâfi nûr” olduğundan bahsederek; “Zirâ insanın aklının yaratılışı, insanın yaratılışından sonradır” demektedir.¹⁶⁵

Yazıcıoğlu Mehmed Hz. Ali'nin vefatını anlattığı kısımda, *Menzile rivâyeti*'nden başka (bkz. 2.4.1), Hz. Ali'ye nispet edilen bir başka rivâyetten daha bahseder.

Rivâyet ederler ki geri Alî hakkına

Bu sözü aleyhisselâm bir gün etti edâ

¹⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Demirli, *İslâm Metafiziğinde Tanrı ve İnsan*, (İstanbul: Alfa Yay., 2017) .

¹⁶² Bkz. Dönmez, *Muhammediye'de İnsan-ı Kâmil Düşüncesi*, 2019, 99-258.

¹⁶³ Hadisler hakkında detaylı bilgi için bkz. Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 1996, 112: “Ebû Nuaym, Hilye, VII, 318; Gazalî, İhyâ, I, 122; Ebû Davud, 34/Sünnet, 16(II, 637-38 h.no: 4700); Tirmizî, 33/ Kader, 17 (IV, 398, h.no: 2155)”

¹⁶⁴ Bu konuda detaylı bilgi için bakınız, Dönmez, *Muhammediye'de İnsan-ı Kâmil Düşüncesi*, 2018, 104-113.

¹⁶⁵ Bursevî, *Ferahu'r-Rûh*, 2000, I: 79.

Ki her kim dilerse nazar eyleye Âdem'e

Ki Hak bildirdipti ona ilm-i arzı semâ

Dahi Şîs'i ve hilmini kim dilerse göre

Ki Hak giydirdipti ona hilmi rıfkı ridâ

Dahi İdris'i görmek isterese hem rif'atın

Ki Hak vermiş idi ona gök yüzünde alâ

Dahi Nuh'u görmek diler ise hem da'vetin

Ki Hak kılmış idi onun da'vetini revâ

Dahi kim ki İbrâhim'i görmek isterse ol

Ki Hak sunmuş idi sehâvette ona atâ

Dahi kim Musâ'yı görmek dilerse dedi

Ki Hak vermiş idi salâbette ona asâ

Dahi kim ki Dâvûd'ı görmek dilerse eger

Ki Hak etmiş idi hilâfette ona nidâ

Dahi kim ki İsâ'yı görsem der ise dedi

Ki Hak sunmuş idi zehâdette ona abâ

Dahi kim ki görmek dilerse Zekeryâ'yı ol

Ki Hak vermiş idi şehâdette ona fenâ

Dahi kim ki Yahya'yı görmek dilerse dedi
Ki Hak kılmış idi onun ismetine senâ (by. 4624-4634)

İsmail Hakkı Bursevî, beyitte geçen Hz. Âdem'e nispet edilen "ilm-i arz u semâ" kelimesini yer ve gök içinde bulunan bütün cin ve sair mahlûkatın ilmi olarak açıklamış ve devamında Kur'ân'dan şu nakli yapmıştır. "Âdem'e bütün isimleri öğretti" ¹⁶⁶

Şerhin devamında beyitte geçen "hilmi ve rıfkı nidâ" kelimesinden maksadın bir cübbenin insanı sardığı gibi hilim ve rıfk sıfatlarının Hz. Şis'i sardığından bahsetmiştir.

İsmail Hakkı Bursevî, Hz. Ali ve Hz. Nuh arasındaki ilişkiyi Nuh sûresi üzerinden ele almış ve beyitte geçen da'vet kelimesinin dua mânâsına geldiğini belirtmiştir. Buna göre yüce Allah Hz. Nuh'un duasını kabul etmiş ve kâfirler tufanda helâk olmuşlardır. Bu itibarla Hz. Ali'de tıpkı Nuh aleyhisselâm gibi duâsı kabul buyurulandandır. Beyitte geçen bir diğer husus Hz. İbrahim ve sehâveti bahsidir. Bilindiği üzere Hz. İbrahim eli açıklığı, cömertliği ve Allah katından hiç kesilmeyen bereketi ile verdiği ziyafetlerle ile meşhurdu. Söz konusu beyitler Hz. İbrahim'e nispet edilen tüm bu fazîletlerin Hz. Ali'de olduğunu belirtmektedir. ¹⁶⁷

İsmail Hakkı Bursevî, Hz. Ali ve Hz. Mûsâ bahsini şerh ederken beyitte geçen "salâbette ona asâ" lafzında asâ ile kastedilenin kuvvet olduğunu belirtmiştir. Buna göre, Hz. Mûsâ göstermiş olduğu asâ mucizesi ile Firavun'u kaçırttığı gibi, Hz. Ali de Hayber kalesinin kapısını batınî bir kuvvet ile yerinden kaldırmış düşmanlarını yenmiştir.

Hz. İsa ve Hz. Ali faslının şerhinde konu zâhitlik ekseninde değerlendirilmiştir. Buna göre zahitlik, dünyâyı terk edip dînin emirlerine çok titizlikle riâyet etmek, züht ve takvâ sahibi olmak anlamına gelmektedir. ¹⁶⁸ Bu bağlamda Hz. Ali'de tıpkı Hz. İsa gibi abâ giymiş ve mâsivâdan yüz çevirmişti. Hz. Ali'nin ne hilâfetten önce

¹⁶⁶ Bakara, 31.; Meryem, 57.; Nûh, 26; Nûh, 25.

¹⁶⁷ Bursevî, *Ferahur'-Rûh*, 2006, VI: 214-220.

¹⁶⁸ (<http://www.lugatim.com/s/zahit>), e.t. 08.Kasım 2019.

ne de sonra miras yoluyla edindiği bir malı vardı. Bu husustan “Vefât-ı Fatimatü’z Zehrâ” faslında başka rivâyetler ile tekrar bahsedilmiştir.¹⁶⁹ Zekeriyâ Aleyhisselâmın şehâdeti hakkındaki kısımda Hz. Ali’nin, Hz. Zekeriyâ’nın iki özelliğine nispetle anıldığını belirten Bursevî, bunları beyitte geçen “şehâdette ona fenâ” ve “ismetle senâ” olmak kavramlarını açarak anlatmıştır. Buna göre “şehâdette fenâ” hali Hz. Zekeriyâ’nın düşmanlarının eziyetine rağmen, gösterdiği tahammülün kendisini hem zâhiren hem de batînen fenâ ehli kılmasıdır diyerek; bu benzetmeden kastın Hz. Ali’nin de “şehâdet şerbeti “içecek olmasıdır demiştir. Öte yandan yine beyitte geçen “ismetle senâ” ifâdesinin Hz. Yahya’nın günahattan korunmuş olması ve takvâsını belirttiğini ifâde ederek Hz. Ali’nin de aynı hâl üzere olduğunu söylemiştir.¹⁷⁰

Bu bağlamda beyitte adı zikredilen tüm peygamberlerin en yüksek erdem ve ahlâkî özelliklerinin Hz. Ali’de toplandığı ifâde edilmiştir.

2.4.2.1. Hz. Ali’nin Kahramanlığı

Hz. Peygamberin sağlığında yapılan başta Uhud, Bedir, Hendek ve Hayber gibi tüm gazve ve seriyyelere Hz. Ali katılmış ve Resûllullah’ın sancaktarlığını yapmıştır. Bu savaşlarda gösterdiği kahramanlık ve gayret nesiller boyunca dilden dile aktarılmıştır. *Muhammediye*’de Hz. Peygamberin savaşlarının anlatıldığı bölüm olan “Gazvetü’l-Bedr” faslında Hz. Ali’nin kahramanlığından bahsedilmiştir. Buna göre Hz. Ali o dönem Araplarda adet haline gelen savaş öncesi teke tek dövüşlerde kahramanlığı ile öne atılanların başında gelmiştir. Bu durum eserde şu beyitlerle ifâde edilmiştir:

Yürüdü Alî Hamza andan Ubeyde revân

Ki tâ göstereler kimindir bugün iktidâr (byt. 3043)

¹⁶⁹ Bursevî, *Ferahu’r-Rûh*, 2006, VI: 172-173.

¹⁷⁰ age. 219.

Dedi kim birisi Alî'dir Ubeyde biri
Sürüp atı meydâna girdi bu üç ihtiyar (byt. 3046)

Yürüdü Alî'de Velîd'e tutup yüzünü
Erip çaldı etti iki pâre ol bahtiyâr (byt. 3048)

İsmail Hakkı Bursevî; bu beyitte Hz. Ali için kullanılan “bahtiyâr” kelimesi için mânevî devlet tanımını yaparak; Hz. Ali'nin zâhiren Haşimoğullarının fakirlerinden olduğunu ancak mânevî mânâda devlet sâhibi olduğunu söylemiştir.¹⁷¹

Yazcıoğlu Mehmet Hz. Ali'nin kahramanlığını bir başka beyitte şu şekilde ifâde etmiştir.

Onun kadr-i a'lâsını kim idiser beyân
Onun kibriyâsına kim ede kibr ü riyâ (byt. 4621)

Bu beyitte müellif Hz. Ali'nin fazîletlerinden bahisle O'nun azamet sahibi olduğunu söylemiştir. Eserin şerhinde Bursevî “Hz. Ali'nin azamet ve celâlinin yanında kimse kibir ve riyâ edemez” diyerek şanının ulu, kadrinin de herkesin üzerinde olduğunu ifâde etmiştir.¹⁷²

2.4.2.1.1. Hz. Ali'nin Allah'ın Arslanı Olması

Muhammediye'nin “İftitâhü'l-Kitâb” bölümünde kimi râvîlerin Hz. Ali'den rivâyet ettikleri bir bilgi şöyle verilmiştir:

Rivâyet etti râvîler Alî'den
Ki Hak Tanrı'nın arslanı veliden

¹⁷¹ Bursevî, *Ferahu'r-Rûh*, 2003, IV: 54.

¹⁷² ay.

Yarattı Hak kemâl-i kudretinden
Onun nûrunu nûr-ı hazretinden (byt.191-192)

Bu beyitlerde Hz. Ali, “Allah’ın arslanı” olarak anılmış ve kendisinden nakille Hz. Peygamberin ontolojik hüviyetine işaret edilmiştir. Buna göre Hz. Peygamber’in mânevî şahsiyeti olan nûr-ı Muhammedî, Allah’ın nûrundan yaratılmıştır. Öte yandan beyitte geçen ve müellifin Hz. Ali için kullanmış olduğu “Allah’ın arslanı” tanımı tarihsel kaynaklarda genel ittifak ile Hz. Ali’nin lâkabı olduğu kabul edilen Haydar’a nispetle söylenmiş olmalıdır. Arslan çok eski çağlardan beri pek çok millet için olduğu gibi Araplar için de güç, cesaret ve kahramanlığın sembolü sayılmış ve bu sebeple de Hz. Ali için “Haydar” denmiştir.¹⁷³

Yine aynı şekilde Hz. Ali’nin Allah’ın arslanı olduğu “Faslü’n fi’l Mu’cizât” kısmında şu beyitlerde yer almıştır:

Sancağı verdi Ali’nin eline
Tanrı’nın arslanı velinin eline (byt. 2915)

2.4.2.1.2. Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’in Yatağında Yatması Hâdisesi ve Hicreti

Hz. Peygamberin Mekke’den Medine’ye hicreti esnasında Hz. Ali’nin Mekke’li müşrikleri oyalamak için korkusuzca yatağında yatması¹⁷⁴ eserinde “Hicretü’n-Nebî^(a.s.)” kısmında şu şekilde anlatılmıştır:

Her kim firâşında yata zâmin olam ben cennete
Dedi Alî kim ben yatam cânım fedâ bî-kîyl ü kaal (byt.2546)

¹⁷³ DİA, “Haydar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1998, 17: 24.

¹⁷⁴ Ethem Ruhi Fiğlalı, “Ali”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1989, II: 371.

Ömrümde uyku görmedim illa bu gece uyudum

Pes sordular kim yâ Alî kancaru etti irtihâl (byt. 2551)

Bu beyitleri İsmail Hakkı Bursevî, *Ferahu'r Rûh* adlı eserinde şöyle şerh etmiştir:

Biline ki Hazreti Ebû Bekir^(r.a.) Mi'râc haberini gecikmeksizin tasdik edip "Siddîk" olduğu gibi Hazreti Ali^(r.a.) de bu hususta duraksamadan sebep sormadan Fahr-i Âlemin^(s.a.v.) yoluna fedâ olmayı seçip "Murtaza" oldu. Zîrâ o gece Fahr-i Âlemin^(s.a.v.) kendi yerinde kalmakta can tehlikesi vardı. Binâenaleyh Resûlullâhı^(s.a.v.) kendi nefsi üzerine tercih etmek ziyâde bahadırılık oldu. Bu sıfatla sıfatlanan Hz. Ali^(k.v.) rızâ-yı ekber rütbesini buldu.¹⁷⁵

Yine aynı eserinde "Hz. Ali'nin^(k.v.) sır âyinesinin sûreti Peygamberimizin vekili ve evliyâhullahın şâhı olduğuna işaretir" demiş ve Hz. Ali, o gece Hz. Peygamber uğruna cansiperâne çarpışmasaydı "Lâ fetâ illâ Ali" (Genç yoktur, ancak Ali vardır) denmezdi diyerek şu şiire yer vermiştir:

Sûret-i âyine-i sırr-ı Alî

Nâib-i Peygamber ol şâh-ı velî

Olmasaydı merd-i meydân-ı hüner

Denmez idi "lâ fetâ illâ Ali"¹⁷⁶

Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in ardından Medine'ye hicreti eserde "Abdullah b. Selâm'ın Müslüman Oluşu" faslında ele alınmıştır. Abdullah b. Selâm Yahudi âlimi iken sonradan Müslüman olmuş ünlü bir sahâbîdir. Bu bölümde müellif bu sahâbînin Müslüman oluşunu anlattıktan sonra, önce Hz. Ömer'in ardından Hz. Ali'nin hicretini anlatmıştır. Bu kısım *Muhammediye*'de şu dize ile başlamaktadır. "Buyurdu ya Ali pes var eriş tiz Mekke'ye devvâr"¹⁷⁷. İsmail Hakkı Bursevî bu dizeyi *Ferahu'r-Rûh*'ta "Hz. Ali'nin Hicreti" başlığı adı altında şerh etmiştir. Buna

¹⁷⁵ Bursevî, *Ferahu'r-Rûh*, 2002, 127.

¹⁷⁶ ay.

¹⁷⁷ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, byt 2720.

göre beyitte geçen “devvâr” kelimesinin anlamını “mübâlağa ile devredici” olarak açıklamış ve şu hâdiseyi nakletmiştir:

Bundan sonra bil ki daha evvel zikrolunduğu gibi Fahr-i Âlem’de Kureyş’in bazı emânetleri vardı. Hicret edeceği vakit bu emânetleri Hz. Ali’ye teslim edip sahiplerine verilmesini emir buyurmuşlardır. Hz. Ali’de Ebtah’a (bir tepe) çıkıp “Her kimin Fahr-i Âlem ^(sav)’de bir emâneti varsa gelsin alsın” diye ilân etti. İki üç gün zarfında bu emânetlerin tamamını sahiplerine dağıttı. Bundan sonra Fahr-i Âlem ^(sav)’den bir mektup geldi, bu mektupta Fâtımâ, Ümmü Eymen ve mü’minlerden zayıf olan bazı kimseleri alıp Medîne-i Münevvere’ye getirmesi emrolunuyordu. Hz. Ali’de bu kişileri yanına alarak hicret eylediler ve Fahr-i Âlem ^(sav)’e Kuba’da yetiştiler. Resûllullâh’a kavuştuklarında Fahr-i Âlem ^(sav), Hz. Ali’ye sarılıp onun Hicret esnâsında çektiği zahmete binâen merhamete gelip ağladılar. Denilmiştir ki Mekke’den Hz. Ali’ye bu mektubu getiren Zeyd bin Hârise ve Ebû Râfi idi. (...) ¹⁷⁸

Muhammediye’de bundan sonra 2722 ile 2740’ıncı beyitlerde Hz. Ali’nin hicreti esnasında yaşanan olaylara yer verilmiştir. Buna göre Hz. Ali’nin hicret haberi Mekke halkının kulağına ulaşmıştır. Bu esnada Kureyş kâfirleri Hz. Peygamber’e ithamda bulunmuş ve emanet olarak verdikleri para keseleri olduğunu iddia etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Ali iftiracılara ayrı ayrı adı geçen para kesesi hakkında sorulmasını istemiş, her biri ayrı cevap verince iftira attıkları ortaya çıkmıştır. Öte yandan yine aynı bölümde münafıkların Hz. Ali’yi öldürmek üzere bir kişiyi yolladıklarından bahsedilmiş ancak Hz. Ali’nin bu kişinin başını kesmek sureti ile öldürmesi hâdisesinden bahsedilmiştir. Yazıcıoğlu Mehmed Hz. Ali’nin gücünü gören fitnecilerin kendisinden korkarak kaçtıklarını *Muhammediye*’de şu şekilde belirtmiştir:

Gece gönderdiler bir kul kim onu eyleye maktul

Alî bildi ki geldi ol kesip başını döktü kan

İletti başını derhâl kodu kapıda dedi al

Çü gördüler budur ahvâl elin çekti kamu fettân (byt. 2729-30)

¹⁷⁸ Bursevî, *Ferahu’r-Rûh*, 2003, III: 315.

Yazıcıoğlu Mehmed, Hz. Ali'nin, Hz. Peygamberin emri gereği Hz. Fatıma, Hz. Âyşe ve beraberindekiler ile Mekke'ye yolculuğu esnasında geçen bir hâdiseyi eserinde şu şekilde nazmetmiştir:

Bu işi çünkü gördüler pes esnâma yügürdüler
Şeyâtîn anda gördüler sanemden saçtılar nîrân

Dediler erişin tâ'cîl edin onun işin ta'tîl
Bu işte eylemen tâ'lîl sanemden söyledi şeytân

Erişti der-peyinden tiz tamâmet üç yüz er hûn-rîz
İşit nice eder ta'zîz onu ol Kaadir ü Mennân (byt. 2732-34)

İsmail Hakkı Bursevî bu beyitlere şerhinde “cin şeytanlarının Kureyş kâfirlerinin putlarının içine girip” Hz. Ali hakkında onlara söz söylediklerini ve Hz. Ali'nin helâk edilmesi için kâfirlere yol gösterdiklerini belirtmiştir. Hz. Ali yanındakiler ile Mekke'ye hicret ederken bu putlardan küfür sözleri işitilmiş ve üç kadar kan dökücü kâfir Hz. Ali'ye yetişmiştir.¹⁷⁹

Bu olaylar esnasında Hz. Ali ortaya çıkmış ve *Ferahu'r-Rûh*'ta geçen ifâdeler ile “erlere ve bahâdırlara lâayık olan bir şekilde hareket eylemiş ve şecâatler göstermiştir”¹⁸⁰

Olaylardan haberdar olan Hz. Peygamberin Hz. Ali hakkındaki tasarrufu *Muhammediye*'de şöyle yer almıştır:

Resûllu'llâh çü görd'anı sevindi şâd olup câmı
Ne kıldı ol kerem kânı ne etti ona gör ihsân

¹⁷⁹ Bursevî, *Ferahu'r-Rûh*, III: 318-320.

¹⁸⁰ ay.

Ona tahsin edip şâbâş edindi onu pes kardaş

K'ola Hak yoluna yoldaş ola tâ ekrem-i insân (byt. 2738-39)

İsmail Hakkı Bursevî bu beyitleri şerh ederken Hz. Peygamberin Hz. Ali'yi takdir ederek kendisine kardeş edindiğini belirtip şu hâdiseyi nakletmiştir. Buna göre, Hz. Peygamber Hz. Ali'ye şöyle söylemiştir. “Senin kardeşin olmama râzî gelmez misin?” Bunun üzerine Hz. Ali “Bilâkis râzıyım yâ Resûlallah” demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber de kendisine “Sen dünya ve âhirette kardeşimsin” demiştir.¹⁸¹ İsmail Hakkı Bursevî bu hadîsin çok sırlı ve aynı zamanda ehline aşikâr olduğundan bahsetmiş ve bu sebeple de gizlenmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁸²

2.4.2.1.3. Hz. Ali'nin Zülfikar Sahibi Oluşu

Zülfikar kaynaklarda daima Hz. Ali'ye^(k.v.) izâfe edilerek anılan iki tarafı keskin ortası yivli kılıcın adıdır. Hz. Ali'ye^(k.v.), Uhud savaşı esnasında Hz. Peygamber tarafından hediye edildiği rivâyet edilir.¹⁸³ *Muhammediye'de*” Cihâdü'l-Uhud” kısmında Hz. Ali ve kılıcı Zülfikar'dan bahsedilmiştir.

Ellerin çıkardı cebinden ayân

Zü'l-fekaarı çekti kınından revân (byt. 3165)

Sözkonusu beyite istinaden İsmail Hakkı Bursevî eserinde Zülfikar için bir bölüm ayırarak kılıç hakkında bilgi vermiştir.¹⁸⁴ Kılıcın Hz. Ali'den önce kime ait olduğu ve Hz. Ali'nin eline nasıl geçtiği konusundaki rivâyetlere yer vermiştir. Örneğin bir rivâyete göre kılıç Bedir gününde kâfir olarak öldürülmüş olan Âs bin Münebbih'e aittir. Bedir'de Hz. Peygamberin eline geçmiş ve sonrasında Hz. Peygamber de onu Hz. Ali'ye^(k.v.) hediye etmiştir. Bir başka rivâyete göreyse Zülfikar, Belkıs'ın Hz.

¹⁸¹ ay.

¹⁸² age. 321.

¹⁸³ Mustafa Öz, “Zülfikar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2013, 44: 553-554.

¹⁸⁴ age. IV: 118.

Süleyman'a hediye ettiği yedi kılıçtan biridir ve sonrasında Hz. Peygamber'in eline geçmiştir.¹⁸⁵

2.4.2.2. Hz. Ali'nin Kur'ân Sırlarını Kendinde Toplaması ve ٱ Harfinin Altındaki Nokta Oluşu

Muhammediye'de Hz. Ali'nin mânevî özelliklerine de yer verdiği görülmektedir. Yazıcıoğlu Mehmed Hz. Ali'nin hicretine atıf yaptığı beyitin (bkz.2.4.2.1.2.) ikinci dizesinde Hz. Ali'den “mecma-ı Furkan” olarak bahseder. “Çü sensin mazhar-ı envâr çü sensin mecma'ı Furkan”¹⁸⁶

İsmail Hakkı Bursevî, beyitte Hz. Ali için kullanılan “mazhar-ı envâr” kelimesini ise “Hak Teâlâ'nın tecelliyât-ı zât, tecelliyât-ı sıfât ve tecelliyât-ı ef'âlinin nûrlarına mazhar” şeklinde açıklamıştır.¹⁸⁷

Bursevî şerhin devamında beyitte geçen “mecma-ı furkân” sözünü açıklayarak, Hz. Ali'nin kendisinde “Kur'an sırlarının toplandığı” kişi olduğunu söylemiş ve bu kısmı şu şekilde şerh etmiştir.

“Mecma-ı furkân Kur'an sırlarının kendisinde toplandığı zâttır. Bu ibârelerde işâret vardır ki sözü edilen mektupta istenilen şahısları dârü'l-harp olan Mekke'de kâfirlerin elinden kurtarıp Medîne'ye ulaştırma hususunda Hazreti Ali'ye ziyâde kudret verilmiştir. Zirâ Hak Teâlâ'nın (cc.) zât, sıfât ve ef'âlinin nurlarına mazhar olması hasebiyle küfrün ve şirkin karanlıklarını def' ve Kur'ân-ı Azîmüşşânın sırlarına mazhar olması itibariyle de rûsum ve suret ehline gâlip olup hakkın kılıcıyla bâtil ehlinin damarlarını keserek hak ile bâtilin arasını ayırdığı beyandır”¹⁸⁸

Bursevî şerhin bu kısmını Hafız'ın şu şiiri ile bitirmiştir:

Mertliği Hayber kapısını sökene sor

Keremin sırrını Kanber'in hocasına sor

¹⁸⁵ ay.

¹⁸⁶ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, byt. 2721.

¹⁸⁷ age. 315.

¹⁸⁸ age. 316.

Eğer samimiyetle Hakk'ın feyzine susamışsan Hâfız
Onun kaynağını Kevser'in sâkîsine sor.¹⁸⁹

Muhammediye'de Hz. Ali'nin manevî özelliğine atıf yapılan bir başka bölüm Hz. Peygamberin vedâ haccının anlatıldığı "Haccetü'l-Vedâ" faslıdır. Bu bölümde Yazıcıoğlu Mehmed, Hz. Ali'ye isnâd edilen bir rivâyeti nakleder.

Alî aydur ne kim var idi esrâr
Kodu yüz dört kitabda onu Gaffâr

Cemî'in kodu uşbu dörtte Subhân
Ki Tevrât'tır Zebûr İncil ü Furkaan

Bu dördünü kodu Furkaan içinde
Ne kim vardır geri Kur'ân içinde

Kodu hem Fâtiha içinde onu
Bulunur anda mecmu-ı me'ânî

Ne kim var Fâtiha içinde esrâr
Bulunur cümle Bismillâh'da hep var

Ne kim var cümle Bismillâh içinde
Bulunur bâ-i Bismillâh içinde

¹⁸⁹ ay.

Ne kim var bâ-i Bismillâh'da mahzûn
Onun bir noktasında oldu meknûn

Ben ol bir noktayım tahtında bâ'nın
Ki remz-i vahdetem tahtında onun (byt. 3480-3496)

Yazıcıoğlu Mehmed söz konusu beyitlerde Hz. Ali'ye isnâd edilen şu sözleri aktarmaktadır. Buna göre; kâinatta ne kadar sır varsa Cenâb-ı Allah bunları yüz dört kitapta toplamıştır. Sonra bu yüz dört kitabın sırrını şu dört kitapta toplamıştır: Tevrât, Zebûr, İncil ve Furkân. Daha sonra bu dört kitabın sırrını Kur'ân'da toplamış; Kur'ân' dakileri ise Fâtiha sûresinin içine koymuştur. Bütün mânâlar onda Bütün mânâlar onda toplanmıştır. Fâtiha sûresinin içindeki bütün sırlar Bismillâh'ın içindedir. Bismillâh'ın tüm sırları da başındaki ب harfindedir. Hz. Ali de ب harfinin altındaki noktadır.¹⁹⁰

İsmail Hakkı Bursevi söz konusu beyitleri şerhen şöyle söylemektedir:

Sofilerin dillerinde devamlı söyledikleri âlem-i nûn, noktaya işaretir ve o âleme ümmü'l-kitâb [levh-i mahfûz] da derler. Zirâ vücûd(varlık) kitabın aslıdır. Hakkada ki mürekkepte yazı nakışlarının yapı taşları bir arada bulunduğu gibi, o "nûn" da da âlemin nakışlarının yapı taşlarının mürekkebi toplanmıştır. Binâenaleyh, Hz. Ali'nin "Ba'nın altındaki nokta benim" buyurması, bütün ilahî ve kevnî mertebelerin toplamından ibâret olan insân-ı kâmilin lisanındandır gerek nebî olsun gerek velî olsun. Zîra hakikat-i Muhammediye'nin taayyün-i evvel olması, hakikat-i Aliye'nin taayyün-i evvel olmasına manî değildir. Zîra insân-ı kâmilin cümlesi ilk saftandır ve vücûdda müttehiddir.¹⁹¹

¹⁹⁰ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 449-450.

¹⁹¹ Bursevî, *Ferahu'r-Rûh*, 2004, V: 34; Bursevî aynı ifâdeyi *Kitâbü'n-Netîce* adlı eserinde şöyle şerh etmektedir "Bâ elifin tenezzülüdür, sırr-ı elifi müştemildir. Onun için tahtında nokta vaz olundu ki elifin müştemil olduğu nokta-i ahadiyyete nâzırdır. Onun için kelâm İmam-ı Ali'den gelir ki "ben bâ'nın altındaki noktayım" Zihî sırr-ı Alî ki tevhîd-i eneye daîrdir. Pes, nokta elifde, elif dahî bâ'da gayb oldu ki görünen bâ'dır, elif değil. Yâni bâ'nın sırrı elif ve elifin dahi sırrı noktadır. Bu cihetten bâ'yı seyreyleyen elifi ve noktayı seyr eylemiş olur." bkz. Bursevî, *Kitâbü'n-Netîce*, I, haz. Ali Namlı vd, (İstanbul: İnsan Yay.,1997), 351.

2.4.2.3. Hz. Ali İçin Batan Güneşin Geri Gelmesi

İslâm âlimleri tarafından Hz. Peygamber'in mucizeleri arasında gösterilen, Hz. Ali'nin kaçırmış olduğu ikinci namazı için Hz. Peygamber'in duasıyla güneşin geriye gitmesi hâdisesi¹⁹² eserin "Faslü'n fi'l Mu'cizât" kısmında şöyle anlatılır:

Kim Ali'nin dizine yatmış idi

Gün dahi varmış batmış idi

Her taraftan geldi ashâb-ı kibâr

Pes hücum eyledi ahzâb-ı şirâr

Meşveret kıldı pes ashâb ile ol

Kim ne tedbîr ede ahzâb ile ol

Çün güneş dolandı açtı gözünü

Pes Ali'den yana tuttu yüzünü

Dedi kıldın mı namâzı yâ Ali

Dedi kılmadım edeb kıldım velî

Gördü gün batmış cihân olmuş habeş

Doğ dedi doğdu gerü derhâl güneş

Tâ Ali kıldı namâzını tamâm

Vardı dolandı geri gün ey hümâm (byt. 2820-2826)

¹⁹² Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, (İstanbul: Siyer Yay., 2016)

Söz konusu beyitlerde geçen mucize için İsmail Hakkı Bursevî, “Âlem karanlıklara gömülmüş iken, onun bir işâreti ile güneş doğar ve insanlık huzur ve sürura erer. Nitekim öyle olmuştur.”¹⁹³ diyerek rivâyetten bahsetmiştir. Buna göre Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin^(k.v.) dizinde uyuduğu için, Hz. Ali^(k.v.) ikinci namazını kaçırmıştır. Bu durumu uyanınca öğrenen Hz. Peygamber^(s.a.v.) güneşin tekrar doğması, geriye gitmesi için dua etmiş, bunun üzerine güneş geri gelmiş ve bu sayede Hz. Ali^(k.v.) ikinci namazını kılmıştır. Öte yandan söz konusu mucize, Hz. Peygamberin Hz. Ali'ye olan muhabbetini göstermesi bakımından da özel bir kayda değerdir.

2.4.2.4. Hz. Ali'nin Şems-i Ziyâ Oluşu

Yazıcıoğlu Mehmed Hz. Ali'nin vefatını eserinde “Vefât-ı Aliyyü'l- Murtazâ” adlı bölümde anlatmış ve bu bölüme şu beyitle başlamıştır:

Tolundu cihan mağribinden çü bedr-î hayâ
Alî doğdu can maşrıkından çü şems-i ziyâ (byt. 4620)

İsmail Hakkı Bursevî bu beyiti şerh ederken,¹⁹⁴ Yazıcıoğlu Mehmed'in benzetmeler yaptığından bahsetmiştir. Buna göre bu beyitte geçen cihân mağribe (batı); Hz. Osman bedre yani dolunaya, hayâ da feleklere benzetilmiştir. Ayın hâllerinden olan dolunayın, önünde sonunda mutlaka gurûb etmesi gibi dünya ahali için de ölüm kaçınılmazdır. Bu benzetmelerden hareketle Bursevî, söz konusu beyitte “bedr-î hayâ” ile kastedilenin Hz. Osman olduğu bilgisini vermiştir. Zirâ İslâm tarihi boyunca Hz. Osman, hayâsı ile övülmüştür. Bu bağlamda Yazıcıoğlu'nun dolunaya benzettiği “hayâsından meleklerin dahi utandığı” Hz. Osman'dan sonra “şems-i ziyâ” olarak tanımladığı Hz. Ali halife olmuştur. Bursevî bu beyiti şerhen Hz. Ali

¹⁹³ Bursevî, *Ferahu'r-Rûh*, 2002, III: 392.

¹⁹⁴ age. VI: 214.

için kullanılan *şems-i ziyâ* tabirinin ehline açık bir hakîkati barındırdığı kanaatiyle şu şekilde açıklamıştır:

Şems'in ziyâyı tamlaması, ziyâde nurâ ihtisasından ötürüdür. Onun için bazıları; ziyâ konulma ve kullanılma gereği nurdan daha kuvvetlidir, demişlerdir. Yüce Allah buyurdu “*Güneşi bir ışık, Ay’i da nûr kılan O’dur.* (Yunus 10/5) Aslı budur ki, ziyâ bizzat ve nûr bi'l-arazdır. Nitekim derler ki: Ay’ın ışığı Güneşten alınmıştır. Bu mânâ Güneş’e nûr denilmesine mâni değildir. Anla (...).¹⁹⁵

2.4.2.5. Hz. Ali’nin Hak-nümâ Oluşu

Alî’ye nazar eylesin tâ göre bunları

Alî Hak-nümâdır Alî halk içinde hümâ

Velî ba’zılar görmez idi kim onu bile

Kim ayağının tozudur gözlere tûtiyâ (byt. 4635-36)

Yazıcıoğlu Mehmed yine aynı bölüm içerisinde tüm adı geçen peygamberlerin en yüksek erdemlerinin Hz. Ali’de toplandığını belirterek O’nu “Hak-nümâ” olarak tanımlamıştır. Bursevî bu kelimeyi şerh ederken hümâ’nın gölgesinin mübârek bir kuş olduğunu belirterek kuşlar arasında hümâ’nın yeri ne ise, halk içinde Hz. Ali’de o kadar müteberdir demekete ve Hz. Ali’nin Hak- nümâ olarak Hakk’ın bütün kemâlatına ayna olduğunu söylemektedir.¹⁹⁶ Bursevî’ ye göre bu benzetmeden kasıt Hz. Ali’nin şeref ve yücelik derecesini tanımlayabilmektir. Buna göre, Hz. Ali öyle bir mertebededir ki kimi koruyup gözetse o kişi hakîkat ilminin bütün sırlarına vakıf olur demektir.¹⁹⁷

Eserin bundan sonraki 4638 ile 4641 numaralı beyitlerinde Hz. Ali’nin altmış üç yaşında iken İbn Mülcem adı verilen bir Hâricî tarafından şehîd edilmesi hâdisesi

¹⁹⁵ ay.

¹⁹⁶ ay.

¹⁹⁷ Bursevî, *Ferahu’r-Rûh*, 2006, VI: 219.

anlatılmıştır. Yazıcıoğlu Mehmed bu beyitlerde Hz. Ali’yi lâkaplarından biri olan ve seçilmiş, övülmüş kişi anlamlarına gelen “Murtazâ” olarak anmıştır. İsmail Hakkı Bursevî, Hz. Ali’nin şehâdetini eserinde açıklarken, pek çok tarihsel kaynakta nakledilen bir rivâyete yer vermiştir. Buna göre, Hz. Peygamber^(s.a.v) Hz. Ali’ye İbn Mülcem tarafından şehid edileceğini bildirmiştir. Hatta rivâyet odur ki bu hususu İbn Mülcem dahi bilmektedir, demiştir.¹⁹⁸ İsmail Hakkı Bursevî Hz. Ali’nin Hicretin kırkıncı yılının on yedi Ramazanına denk gelen cuma günü yaralandığını, pazar gecesi de fâni âleme veda ettiğini belirtir. Yazıcıoğlu bu durumu “Oruç ayıydı Kûfe şehrinde ol Murtazâ” diyerek nazmetmiştir.¹⁹⁹

Hz. Ali’nin şehâdetinin ardından bütün târihî kaynaklarda ittifak olunduğu üzere namazını oğlu imam Hasan kıldırılmıştır. Ancak *Muhammediye*’nin 4640 numaralı beyitinde şöyle bir ifâde yer alır. “Namazını kıldı hem oğlu Hüseyin-i rızâ”. Bu duruma eserin şerhinde değinen İsmail Hakkı Bursevî, aslında namazı imam Hasan kıldırılmıştır, ancak o anda orada imam Hüseyin’in de olmasına binâen, “nazım, zikrolunan namazı vezin zarûretinden dolayı imam Hüseyin’e nispet eyledi” demektedir.²⁰⁰

Binaenaleyh, İmam Hasan tarafından namazı kıldırılan Hz. Ali^(k.v.) Câmî-i A’zam yanına gömülmüş ve kabri gizlenmiştir. Bursevî, Hz. Ali’nin kabrinin İmâm Câfer-i Sâdık’ın^(r.a) yönlendirmesi ile bulunduğu bahsetmiştir.²⁰¹ Eserin bu beyitleri takip eden 4642 ile 46483’inci beyitleri Hz. Ali’nin kâmil hilâfet dönemini anlatır. Bu kısım bölüm 2.4.1.’de “Hz. Ali’nin Velâyeti” bahsinde açıklandığı için burada tekrar değinilmeyecektir.

Sonuç olarak, Yazıcıoğlu Mehmed’in telif etmiş olduğu *Muhammediye* isimli eserinde yer alan Hz. Ali tasavvurlarının hilâfet ve fazîlet başlıkları altında tasnif edildiğini söylemek mümkündür. Eserde kendisine ayrılmış tek müstakil kısım olan “Vefât-ı Aliyyü’l-Murtaza” kısmı hariç; Hz. Ali daima Râşid halifeler ile anılmıştır.

¹⁹⁸ age. 220.

¹⁹⁹ Yazıcıoğlu, *Muhammediye*, 2018, 531.

²⁰⁰ age. 221.

²⁰¹ ay.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENVÂRÜ'L-ÂŞİKÎN'DE HZ. ALİ TASAVVURLARI

H. Ali tasavvurlarını inceleyeceğimiz bir diğ.er kaynağımız *Envârü'l-Âşikîn*, Yazıcıoğlu Mehmed'in *Megâribü'z-Zamân* adlı Arapça eserinin kardeşi Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân tarafından konusu yer yer değıştirilerek nesir olarak Türkçe'ye çevrilmiş halidir. Bu eserde tıpkı *Muhammediye* gibi halk arasında çok rağbet görmüştür. Âmil Çelebioğlu, eserin bu denli sevilmesinde eserin konusu kadar sade bir dil ile kaleme alınmış olmasının da önemli bir rolü olduğundan bahsetmektedir.

Bu bakımdan pek çok yazma nüshası vardır. İstanbul ve diğ.er illerin kütüphanelerinde olan bazı yazma nüshalar şöyledir; Süleymaniye Kütüphanesi, Hüseyin Galip nr. 297; Hacı Mahmud nr. 1619; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, K.1052; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H.267; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel, 4686. Eserin bazı matbû nüshaları ise; Yazıcızâde Ahmed Bîcân, *Envârü'l-Âşikîn*, taşbaskısı, İstanbul, ts.; Yazıcızâde Ahmed Bîcân, *Envârü'l-Âşikîn*, Kazan Üniversitesinin Tabhânesi, 1861/1278, Yazıcızâde Ahmed Bîcân, *Envârü'l-Âşikîn*, İstanbul: Şirket-i Sahafîye-i Osmaniye Matbaası, 1318/1900.²⁰²

Eser batı dillerine en erken tercüme edilen eserlerden biri olmuştur. 1624 senesinde Macarca'ya tercüme edildiğı bilinen eser bu tarihten iki yıl sonra Macaristan'da günümüzde Korsika olarak anılan şehirde basılmıştır.

3.1. Yazılış Sebebi ve Tarihi

Ahmed Bîcân eserinin giriş kısmında *Envârü'l-Âşikîn*'i ne maksatla yazdığını okuyucusuna kendisi bildirmektedir. Ahmed Bîcân tıpkı ağabeyi gibi Hz. Peygamberin şefâatine nail olabilme arzusu ile eserini telif etmiştir. Bir diğ.er sebep ise, ağabeyi ile arasında geçen bir konuşmanın neticesidir. Buna göre Ahmed Bîcân

²⁰² Zehra Öztürk, "Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2007, 5: 416.

ağabeyine fânî dünyada geride bir eser bırakması için istekte bulunmuş ve ağabeyi de bunun üzerine *Megâribü'z-Zamân* adlı eserini Arapça olarak kaleme almıştır. Bir süre sonra da bu sefer Yazıcıoğlu Mehmed kardeşinden eserini Türkçe'ye çevirmesini istemiştir. Onun bu isteğini yerine getiren Ahmed Bîcân bu vesile ile *Envârü'l-Âşıkîn*'i telif etmiştir. Öte yandan eserin Türkçe kaleme alınmış olmasını kardeşlerin yaşamış oldukları dönemin kültür politikası ile açıklamak mümkündür. O dönem bir devlet politikası gereği Anadolu'da ve yeni fethedilen yerlerde dil ve din birliğinin sağlanabilmesi özel önem arz etmekte idi. Bu duruma binâen başta saltanatın başında olan Sultan II. Murad ve Anadolu'nun mânâ sultanı olarak anılan Hacı Bayrâm-ı Velî, Türkçe'nin yaygınlaşmasına özel önem vermişlerdir. İşte *Muhammediye* ve *Envârü'l-Âşıkîn*'de bu özel dönemde telif edilmiş ve devletin bu anlamda yürüttüğü politikaya katkı sağlamış iki nâdîde eserdir. Bu itibarla eser Türkçe konuşulan bir topluluğa eserin muhtevâsı da dikkate alındığında bazı kıymetli hakikatleri²⁰³ kendi dilinde anlayabilme imkânı sağladığı için özel bir önemdedir.

Ahmed Bîcân eserini nerede ve ne zaman yazdığı ile ilgili bilgileri eserin "Hâtîme" kısmında kendisi vermiştir. Buna göre eseri 850/1446 senesinde Gelibolu'da yazmaya başladığını belirtip 855/1451 senesinde yine Gelibolu'da bitirmiştir.²⁰⁴

3.2. Konusu

Envârü'l-Âşıkîn beş bölümden oluşmaktadır. Eserle ilgili çalışmalarda ve *İslâm Ansiklopedisi*'nde verilen bilgiye göre eser beş vakit namaza nispet ile beş babtan oluşmaktadır. *Envârü'l-Âşıkîn* ile ilgili Abdullah Uğur tarafından yapılmış doktora çalışmasında bu benzetmeye dair bir işarete eserin eski nüshalarında rastlanmadığı ifade edilmiştir. Uğur, bu benzetmeyi doğrulayan bir notun olduğu bir nüshaya

²⁰³ Müellif eserin "sebeb-i te'lif" kısmında zâhir ve bâtin ilimlerde pek çok kitap olduğundan, ancak bunların ya Farsça ya da Arapça yazılmış olmaları sebebiyle çoğunluğun faydalanamayacağından bahsetmiş; bu sebeple herkesin bu dinî bilgileri okuyup anlayabilmeleri maksadıyla eserini Türkçe kaleme aldığını söylemiştir.

²⁰⁴ Yazıcıoğlu, *Envârü'l-Âşıkîn*, 1973, 929.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde ulaştığını fakat bu ibârenin metne sonradan ilâve edilmiş olabileceği bilgisini vermektedir.²⁰⁵

Bu itibarla bölüm sayısının namaz vakitlerine işaret etmiş olduğu hususu kesinlik kazanmış görünmemektedir. Bununla birlikte eser -her ikisinin de kaynağının *Megâribü'z-Zamân* olması sebebiyle- *Muhammediye* ile aynı bölüm ve bölüm başlıklarına sahip, beş bölümden oluşmaktadır.

Envârü'l-Âşıkîn bir önsöz akabinde eserin ne için telif edildiğinin anlatıldığı “sebeb-i telif” kısmı, sonrasında detayları aşağıda açıklanacak olan beş bâb ve kitabın sonu olan “hâtıme” kısımlarından meydana gelmiştir. Ahmed Bîcân, “sebeb-i telif” kısmında eseri neden yazdığından bahsetmiştir. Buna göre eseri yazma sebeplerinden ilki öncelikle Hz. Peygamber^(s.a.v.)'in şefâatine nâil olabilmektir. Bir diğer gâyesi de ağabeyinin yazmış olduğu *Megâribü'z-Zamân* adlı eseri onun isteği üzerine Türkçe'ye çevirmektir. Yukarıda da ifâde edildiği üzere, o döneme kadar zâhir ve bâtın bilgilerin yer aldığı kaynaklar Arapça ve Farsça olup, belirttiği gibi bir diğer gâyesi de halkın bu konuları kendi dillerinde okumalarını istemesidir. Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân eserinde kullanmış olduğu kaynaklar hakkındaki bilgiyi yine bu bölümde şu şekilde nazmetmiştir.

Ben miskin bütün kudsî hadisleri ve sözleri naklettim. Tevratda, Zebûrda, İncilde, Kur'an'da ne kadar ilâhî hitap (söz) varsa diğer peygamberlerin sahifelerinde ne kadar Allah kelâmı mevcutsa; ilâhi âlemlere, Mahşer günü olan Arasât'a döneceğimiz yer olan Ahirete ve ebedî olan cennetlere varıncaya kadar; ne türlü beyan varsa hepsini bu kitapta topladım.²⁰⁶

Eserinde daha sonra şeyhi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin kendisini sır sahibi kıldığından bahsederek kitabının gönlünün nûru olduğundan bahseder. Bütün zâhir ve bâtın nûrları içinde topladığı için kitaba *Envârü'l-Âşıkîn* ismini verdiğini belirterek ilk bölümü bitirir.

²⁰⁵ Uğur, *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân Efendi ve Envârü'l-Âşıkîn Adlı Eseri, (İnceleme-Metin)*, 2019, 41.

²⁰⁶ Yazıcıoğlu, *Envârü'l-Âşıkîn*, 1973, 33.

3.3. Kitabın Bölümleri

Envârü'l-Âşıkîn beş babdan oluşmaktadır. Müellif eser içerisinde bu babları fasıllara ayırmış ve kimi fasılları da meb'as adı verilen bölümlerle detaylandırmıştır.²⁰⁷

Birinci bölüm “Mevcudatın tertip ve nizâmı” adını taşır. Bu bölümde müellif varlık konusunu ele almıştır. Tıpkı *Muhammediye* gibi bu eserde de varlık - âlem irtibatı nûr-ı Muhammedî anlayışına nispetle ortaya konmuştur. Buna göre âlemin yaratılışı nur-ı Muhammedî'den itibaren safha safha anlatılmış ve ilk yaratılanlar olması sebebiyle de akıl, kalem, levh gibi kavramlar üzerinden izah edilmiştir.²⁰⁸ Bu bahis tıpkı *Muhammediye* 'de olduğu gibi Hz. Peygamber'in ontolojik ve epistemolojik hüviyetlerine işaret eder. Buna göre nûr-ı Muhammedî tüm mükevvenâtın kaynağı olduğu gibi, aynı zamanda âlemdaki tüm bilgilerinde kaynağıdır. Eserde daha sonra yerdeki ve gökteki varlıklar ile dört büyük meleğin özellikleri anlatılarak bunların yaratılmalarındaki hikmet ve sırların ne olduğundan bahsedilmiştir.

İkinci bölüm “Allah Teâlâ'nın Peygamberlere sözleri” başlığını taşımaktadır. Eserin en uzun bölümüdür ve peygamberler anlatılmıştır. Bu bağlamda *Envârü'l-Âşıkîn*'i bir nevî peygamberler tarihi kitabı olarak görmek mümkündür. Âdem peygamberden itibaren tüm peygamberlerin hayatlarından bahsedilmiş ve mucizeleri anlatılmıştır. Bu bölümde hiç kuşkusuz en uzun kısım Hz. Peygamber^(s.av.)'e ayrılmıştır. Peygamber kıssaları anlatılmış müellif tüm kıssaları arda arda vermek yerine araya “Allah'ın kullarına öğütleri” adıyla bir bölüm eklemiştir. Bu aranın okuyucunun dikkatini canlı tutabilmek amacıyla olduğu tahmin edilmektedir. Eserin devamında İbn Arabî'nin *Füsûsü'l Hikem* adlı eserinden iktibasla Peygamberlerin Allah'ın hangi isimlerinin mazharı olduğunda bahsedilmiştir. Sonrasında Hz. Peygamberin hayatı nûr-ı Muhammedî anlayışı çerçevesinde çeşitli alt başlıklara ayrılarak anlatılmıştır.

²⁰⁷ Koçak, *Gelibolulu Ahmed Bican'ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, 2000, 64.

²⁰⁸ Konu ile ilgili hadisler “Allah'ın yarattığı ilk şey akıldır” ve “Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir” hadisleridir. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz; Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 2000, 112.

Üçüncü bölüm “Allah’ın meleklerle vahyettiği kelimeler” başlığını taşır. Bu bölümde Cebrail, Mikâil, İsrâfil ve diğer büyük meleklerden söz edilerek; bu meleklerin yaratılış gâyeleri, görevleri vb. konularda bilgiler verilmiştir. Bu kısımda yer alan “çeşitli meselelerle ilgili bölüm” başlığında çeşitli konulara yer verilmiş örneğin Azrail’in insanın canını nasıl aldığı, günah ve sevapların melekler tarafından nasıl yazıldığı gibi konular işlenmiştir.

Dördüncü bölüm “Kıyamet gününde Allah’ın hitapları” başlığını taşır. Bu bölümde konular pek çok alt başlığa ayrılarak anlatılmıştır. Müellif bu bölüme kıyamet gününün nasıl olacağı ile ilgili bilgileri nefis mertebeleri üzerinden anlatarak başlamıştır. Bu bölümde yer alan bazı konu başlıkları şunlardır. Sâlih ve kötü ameller, Cuma ile ilgili bölüm, hac, zekât, oruç ile ilgili bölüm, Kur’ân ve zikirle ilgili bölüm, âlimlerin fazîletleri, dünyayla ilgili bölüm, kabir ve ölümlerle ilgili bölüm, dua bölümü, istiğfar bölümü, cennet ve cehennemliklerin durumu vs. yaklaşık altmış üç alt başlık altında bu gibi mevzuların incelendiği bu bölüm sıratla ilgili bölüm ile sona ermiştir.

Beşinci bölüm “Allah’ın yüce makamındaki sözleri” başlığını taşır. Bu bölüm Tevbe suresi 72. âyet ile başlar. Âyette Allah’ın mümin kulları için cennet tasvir edilir. Devamında müellif sekiz adet cennet olduğu bilgisini vererek, bu cennetler âyetlerden alıntılar ve rivâyetler ile tasvir edilmiş; sonrasında da mümin kulların cennete girdikten sonra yaşayacakları anlatılmıştır. Daha sonraki alt başlıklarda Allah’ın görünmesi ve dört halîfenin cennetteki yerleri anlatılır. Sonrasında büyük ve küçük günah işleyenlerin durumları, ateşin hikmeti gibi konulardan sonra eser şehitlerle ilgili bölüm, cennet ehlinin nimetleri ve cennet halkının mertebeleri ile son bulur. Bundan sonra kitabın sonu yani *hâtimetü’l-kitâb* bölümü başlar. Bu son kısımda Yazıcıoğlu Ahmed Bîcan eserini Hz. Peygamber’in şefâatiyle tamamladığını belirterek Allah’a şükreder. Sonrasında eserini niçin yazdığından bahseder. Ağabeyi Yazıcıoğlu Mehmed’ten ârif, kâmil bir zat ve Hacı Bayram’ın sırdaşı olarak bahsederek, aralarında eserin yazılması ile ilgili geçen hâdiseyi tekrar yazar. Sonrasında eserlerinden bahseder, “Eğer sedef içinde inci istersen *Envârü’l-Âşıkîn* oku. Ahiret sevâbı dilersen *Muhammediye*’yi oku” diyerek, ağabeyi ve

kendisi adına Allah'a hamd eder. Allah'a münâcâta bulunduğu son alt başlık ile de eserini bitirir.

Envârü'l-Âşıkîn XV. yüzyılda, özellikle Türk Rönesansı olarak anılan bir dönem içerisinde kaleme alınmış, sade ve her kesime hitap edebilen üslubu, okuyucunun dikkatini canlı tutabilmek adına konuları lineer bir zaman çizgisinin dışında ele almış halkın beslendiği en önemli dinî kaynaklardan biri olmuştur. Eserin çokça okunmuş olması ile birlikte dilinin Türkçe olması o dönem halkının zihin dünyasının şekillenmesinde çok önemli katkıları olduğunu gösterir.

Yazıcıoğlu Ahmed Bicân'ın eserini telif ederken yararlandığı kaynaklara bakıldığında çok geniş bir yelpaze içerisinde pek çok kıymetli âlime atıf yapıldığını görmek mümkündür. Bu bahis bizim çalışmamızın dışında ayrı bir araştırma konusudur. Biz burada çalışmamızın sınırları içerisinde bunlardan bazılarını vermekle yetineceğiz. Yazıcıoğlu Ahmed Bicân öncelikle Kur'ân'dan ve dört büyük kitaptan faydalanmıştır. Bunların yanında çeşitli âyet ve hadislerden deliller sunmuş ve râvîlerden nakillerde bulunmuştur. Eserinde ismen zikrettiği kaynaklardan Gazzali, Mevlânâ Haydar Harevî, İbn Arabî düşüncesinin Osmanlı Devleti'nde sistematize edilmesinde büyük payı olan Sadrettin Konevî ve aynı mektepten Şeyh Muhammed Mağribî bunlardan birkaçıdır. Müellifin eserinde, Peygamberler tarihini anlattığı kısım *Füsûsü'l Hikem*'in özeti mâhiyetindedir.²⁰⁹ Tüm bu kaynakları müellifin âlim şahsiyetinin ve eserinin zengin muhtevâsının delilleri olarak görmek mümkündür. Bu kaynaklar üst düzey kültür şekillendiricisi olarak anılacak tarzda bilgi kaynaklarıdır. Ancak, Yazıcıoğlu Ahmed Bicân'ın üslâbundaki mahâret tüm bu konuları âlimler kadar halkın da anlayacağı bir şekilde sokmuştur. Bu bağlamda *Envârü'l-Âşıkîn*'de tıpkı *Muhammediye* gibi çok okunmuş ve özellikle eserin verildiği dönemde halkın kültürel kodlarının şekillenmesine önemli katkılar sunmuştur.

²⁰⁹ Bu konu ile ilgili detaylı çalışma için bkz. Uğur, *Yazıcıoğlu Ahmed Bicân Efendi ve Envârü'l-Âşıkîn Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, 2019.

3.4. Envârü'l-Âşıkîn'de Hz. Ali Tasavvurları

Çalışmanın bölümünde *Envârü'l-Âşıkîn*'de geçen Hz. Ali tasavvurları tespit edilecektir.

3.4.1. Hz. Ali'nin Fazîletine Dair

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân'ın Hz. Ali'nin fazîletlerine dair tasavvurları tıpkı *Muhammediye*'de olduğu gibi yine Hz. Ali'nin vefatının anlatıldığı bölümde daha fazladır. *Envârü'l-Âşıkîn*'de bu bölüm Menzile rivâyeti ile başlar²¹⁰ ve sonrasında tüm peygamberlerin en yüksek fazîletlerinin Hz. Ali'de toplandığını anlatan bir diğer rivâyet ile devam eder. Tüm bu rivâyetler bölüm 2.4.1 ve 2.4.2 de açıklandığı için burada tekrar edilmeyecektir.

Ahmed Bîcân söz konusu rivâyetleri naklettikten sonra “Zira Hz. Ali bir ayna gibi düşmüş idi. Bunların kemâli Hz. Ali'de gözüktü” demektedir.²¹¹

Yine bu bölümde *Muhammediye*'de de geçen; hilâfetin otuz yıl olduğu ve Hz. Ali ile tamamlandığı hususundaki rivâyete de yer verilmiştir.

Müellif, burada Hz. Peygamber'e isnat edilen, *Benden sonra hilâfet otuz yıldır. Sonra mülk-i adûd dönemi hâline döner.*²¹² rivâyetine nispetle Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in toplam on üç yıl, Hz. Osman'ın on iki yıl ve sonra da Hz. Ali'nin beş yıllık halîfeliği ile, Hz. Peygamber'in kastettiği, otuz yıllık dönemin kapandığını söylemiştir.²¹³

Ahmed Bîcân daha sonra devamlı; ulemânın, Hz. Ali'nin tüm sahâbelerin en kahramanı ve en âlim kişi olduğu hususunda ittifak içerisinde olduğunu söylemektedir. Eserde daha sonra Hz. Ali hastalandığında onu ziyârete gelen üç halîfenin durumlarının anlatıldığı ve kaynağı belirli olmayan bir rivâyete daha yer verilir, ancak bu *bal kıssası Muhammediye*'de yer almamıştır. Buna göre:

²¹⁰Yazıcıoğlu, *Envârü'l-Âşıkîn*, 528.

²¹¹ ay.

²¹² Konu hakkında detaylı bilgi için bkz., Karaaslan, “İslâm Hukukunda Devlet Başkanlığıyla İlgili Kavramların İhtilafı ve Dört Halifeden Sonra Hilâfetin Geleceği”, 2016, 55-80.

²¹³ Yazıcıoğlu, *Envârü'l-Âşıkîn*, 1973, 528.

Hz. Ali bir gün hastalanır. Hz. Ebû Bekir^(r.a), Hz. Ömer^(r.a), Hz. Osman^(r.a) ziyâretine gelirler. Hz. Ali evinde bulunan bir tas balı misafirlerine ikram eder. Ak bir tas içinde bulunan bal kızıldır ve içinde kara bir kıl vardır. Hz. Ebû Bekir, her birisinin bu durumu üç defa te'vil etmeleri gerektiğini aksi takdirde balı yiyemeyeceklerini belirtir. Ardından ilk yorumu kendisi yaparak şöyle der; “İslâm dini tasta nûrludur. İman baldan tatlıdır. Şerîatin, dinin hükmü kıldan incedir.” Daha sonra Hz. Ömer: “Cennet tasta nûrludur. Cennetin nimeti baldan tatlıdır. Sırat köprüsü kıldan incedir” der. O’ndan sonra da Hz. Osman şöyle söyler: “Kur’ân’ın nûru tasta nûrludur. Kur’ân okumak baldan tatlıdır. Kur’ân’ı tefsir etmek kıldan incedir.” En son Hz. Ali: “Konuğun nûru tasta nûrludur. Konuğun sözü baldan tatlıdır. Konuğun gönlü kıldan incedir” der.²¹⁴ Ahmed Bîcân, bu rivâyeti aktardıktan, sonra her bir halîfenin hâdiseyi kendi hâline göre açıkladıklarını belirterek, “Allah hepsinden râzı olsun” demiştir.²¹⁵ Sonrasında devamla Hz. Ali’den; Resûlullah’ın sevgili yâri, Zülfikar sahibi, akıllı ve kâmil, muhakkîk, Kevser şarabının sâkîsi, şehidlerin serveri, ashâbın cevheri, Hz. Fatîma’nın yâri, Peygamber’in amcasının oğlu olarak bahsetmiştir.²¹⁶

3.4.1.1. Hz. Ali’nin Kutbü’l-Muhakkîkîn Olarak Anılması

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, “Muhammed Mustafa’nın^(s.a.v.) Peygamberliği” bahsinde²¹⁷ Hz. Ali’den “Kutbü’l-Muhakkîkîn” olarak bahsederek kendisinden bir rivâyet aktarır. Muhakkik sözlük anlamı olarak; “Bir şeyin, bir olay veya durumun aslını esâsını, doğru olup olmadığını araştıran, gerçeği ortaya koyan, tahkik eden kimse”²¹⁸ anlamına gelmektedir. Tasavvufî ıstılahta ise; “Mârifet ve keşif yoluyla varlıkların, nesnelerin hâkikatini bilme seviyesine erişen kimse” anlamına gelmektedir. Metinde geçen *kutb* sözlük anlamı olarak; merkez anlamına gelir. Tasavvufî ıstılahta ise “Mânevî mertebelerin en yüksekinde bulunan kimse; zâhir ve bâtın âlemlerinin idârecisi, âlemin kalbi, âlemde Hakk’ın halîfesi vaziyetindeki

²¹⁴ age. 529.

²¹⁵ ay.

²¹⁶ ay.

²¹⁷ Yazıcıoğlu, *Envâru’l-Âşıkîn*, 1973,400-406.

²¹⁸ (<http://lugatim.com/s/muhakkik>), et. 08 Kasım 2019

insân-ı kâmil (Her devirde bir tane olduğu kabul edilir)” anlamına gelmektedir.²¹⁹ Bu itibarla Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, Hz. Ali’den “kutbü’l-muhakkıkîn” olarak bahsederek devrinin zâhir ve bâtın tüm ilimlerinde en ileri seviyede olan insan-ı kâmil olarak görmektedir.

Eserde Hz. Ali’yi bu şekilde anan Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, Hz. Ali’den bir nakilde bulunur. Buna göre Allah Arş-ı Kürsî’yi, cenneti, cehennemi yerleri ve gökleri yaratmazdan önce Hz. Peygamber’in nurunu yaratmıştır.²²⁰

3.4.1.2. Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’in Yatağında Yatması

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’in yatağında yatması hâdisesini ²²¹ “Peygamber’in ^(a.s) Mekke’den Medine’ye Hicreti” başlıklı bölümde anlatır. Hz. Ali bilindiği üzere Hz. Peygamber Mekke’den Medine’ye hicret ederken, müşrikleri oyalamak üzere korkusuzca Hz. Peygamber’in yatağında yatmıştır. Bu hâdiseyi eserinde anlatan müellif sonrasında şöyle bir rivâyete yer verir. Hak Teâlâ Cebrâil ^(a.s) ile Mikâil’e ^(a.s) hitaben ikisini kardeş ettiğini ve birinin ömrünü diğerinden uzun kıldığı belirterek; “biriniz ömrünü ötekine versin” diye vahyetmiş, ancak her ikisi de uzun yaşamak gâyesi ile buna râzı olamamışlardır. Bunun üzerine Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Siz Ali gibi olamadınız. Ali Muhammed’le kardeş oldu. O’nun yatağında yattı. Canını O’na feda etti. Şimdi gidin Ali’yi düşmanlardan koruyun.”²²² Rivâyetin devamında Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, her iki meleğinde yere indiğini ve Cebrâil’in ^(a.s) Hz. Ali’nin başında Mikâil’in ^(a.s) ise ayak ucunda oturduklarını belirtir.

3.4.1.3. Mevcûdatın Tertibi ve Hz. Ali

Envârü’l-Âşıkîn’in “Mevcûdatın Tertibi ile İlgili Bölüm” başlığı altında müellif, Hz. Ali’den bir rivâyet nakleder. Bu rivâyet “arş-ı âlânın ayağına yazılanlar”

²¹⁹ (<http://www.lugatim.com/s/KUTUP>), et. 08 Kasım 2019

²²⁰ Yazıcıoğlu, *Envârü’l-Âşıkîn*, 1973, 402.

²²¹ Bkz. Bölüm 2.4.2.1.2.

²²² age. 486.

hakkındadır. Buna göre; Hz. Ali^(k.v.), Hz. Peygambere^(s.av) giderek arşın büyüklüğünü sorar. Hz. Peygamber de şöyle cevap verir:

“Ya Ali! arşın üç yüz altmış bin ayağı vardır. Her ayağında da üç yüz altmış bin âlem vardır. Her âlemde üç yüz altmış bin meydan vardır. Her meydanda üç yüz altmış bin şehir vardır. Her şehirde binlerce mahlûk vardır. Onları Allah’tan başka kimse bilmez. Hak Teâlâ onlara istiğfar etmelerini ve sevâbını da Hz. Ebû Bekir^(ra.), Hz. Ömer^(r.a.), Hz. Osmân^(r.a.) ve Hz. Ali’ye^(k.v.) başışlamalarını emretti. Her ayağın arasında yine üç yüz altmış bin âlem vardır. Her âlemde üç yüz altmış bin meydan vardır. Her meydanda üç yüz altmış bin şehir vardır. Her şehirde binlerce mahlûk vardır. Onları Allah’tan başka kimse bilmez. Hak Teâlâ onlara, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osmân ve Hz. Ali’yi sevmeyenlere lâ’net edeceğini bildirmiştiir.”²²³

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân’ın bu rivâyette Hz. Ali’ye dört halife ile yer verdiği görülmüştür.

3.4.1.4. Hz. Ali’nin Kıyamet Gününde Arş’ın Üzerinde Oluşu

Eserin Kâbe ile ilgili bölümünde Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân Nasru’d- Tûsî’nin, Hz. Ali’den naklettiği bir rivâyeti anlatır. Buna göre, Kıyamet günü geldiğinde dört kişi evvelkilerden dört kişi de sonrakilerden olmak üzere sekiz kişi Arş’ın üzerinde duracaktır. Evvelkilerden dört kişi; Hz. Nuh^(a.s.), Hz. İbrahim^(s.av.), Hz. Musa^(s.av.) ve Hz. İsa’dır^(a.s.). Sonraki dört kişi ise Hz. Muhammed^(s.a.v), Hz. Ali^(r.a.), Hz. Hasan^(s.a.v) ve Hz. Hüseyin’dır^(s.a.v). Rivâyetin devamında Hz. Peygamberin hepsinden yukarıda oturduğu belirtilir.²²⁴

3.4.1.5. Hz. Ali’nin Cennetteki Yerine Dair

Eserin “Dört Halife’nin Cennetteki Yeri” başlıklı bölümünde, Hz. Ali’ye yine bir menkîbe ile değinildiği görülmektedir. İbn Abbâs’tan aktarılan rivâyete göre; Kıyamet günü bir taht getirilir. Bu taht kızıl yâkûttan olup yirmi mil uzunluğundadır ve boşluğa asılmıştır. Bu tahtın üzerine Hz. Ebû Bekir^(ra) oturur. Sonra yine yirmi

²²³ age. 54.

²²⁴ Yazıcıoğlu, *Envârü'l-Âşıkîn*,1973, 681.

mil uzunluğunda bu sefer sarı yâkûttan bir taht getirilir ve Hz. Ömer bin Hattab^(ra) üzerine oturur. Ondan sonra bir taht daha getirilir. Yeşil yâkûttandır ve üzerinde Osman bin Affân^(r.a) oturur. Ondan sonra yirmi mil uzunluğunda ak yâkûttan bir taht getirilir ve üzerinde Hz. Ali bin Ebi Tâlîb^(ra) oturmaktadır. Sonra Hak Teâlâ'nın buyurması ile o tahtlar arşın gölgesine varırlar. Melekler onların üzerine ak inciden çadırlar kurarlar. Rivâyette devamla eğer tüm mâhlûkatı o çadırların içine toplasalardı yine de çadırlar büyük gelirdi denilmekte ve dört kadehte içecek geldiğini ve dört halifenin de bunları içtiği belirtilir.²²⁵

3.4.1.6. Hz. Ali'nin Cennetteki Durumuna Dair

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, Hz. Ali'nin cennetteki konumunu diğer dört halife ile “Cennetekilerin Durumları” faslında bir başka rivâyetle tekrar anlatır. Buna göre müellif İbn Abbas'tan^(r.a) nakille şöyle bir hâdiseye yer verir:

Kıyamet günü bir münâdî, “Allah'ın sevgili kulları gelsinler!” diye seslenir. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr-i Sıddîk, Ömerü'l-Farûk, Osman-ı Zi'n-nûreyn ve Ali bin Ebî Talib^(r.a.) gelirler. Ebû Bekir'e “Cennetin kapısında dur. Kimi dilersen Allah'ın rahmeti ile cennete koy, kimi dilersen koyma”, derler. Sonra Hz. Ömer'e “Mîzanın yanında sen dur. Kimi dilersen Allah'ın rahmeti ile sevabını günahından ağır eyle. Kimi dilersen eyleme”, derler. Sonrasında Hz. Osman'a “Kimi dilersen Allah'ın rahmeti ile Havz'dan su içir. Kimi dilersen içirme”, derler. Hz. Ali'ye de “Kimi dilersen Allah'ın rahmeti ile Cennet elbiselerinden giydir, kimi dilersen Allah'ın kudreti ile giydirme”, derler.²²⁶

Envârü'l-Âşîkîn'de de tıpkı *Muhammediye*'de olduğu gibi Hz. Ali'nin fezâili bahsinin çeşitli rivâyetler üzerinden diğer dört halife ile ele alındığı görülmektedir.

²²⁵ age. 887.

²²⁶ age. 855.

3.4.2. Hz. Ali'nin Nûr-ı Muhammedî Bahsinde Yer Alması

Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân eserinde Nur-ı Muhammedî hakkında anlattığı bir menkıbede Hz. Ali'ye şöyle yer verir: Hak Teâlâ Hz. Peygamber'in nûrundan bir ağaç yaratmıştır. Dört budaklı bu ağacın adı “Şeceretü'l-Yakîn”dir. Daha sonra Hak Teâlâ, Hz. Muhammed^(s.av.)'in nûrunu ak inciden bir perde içinde açığa vurmuştur. Bu nûr tâvûs kuşu şeklinde o ağacın üstüne konmuş ve orada bin sene Allah'ı zikretmiştir. Ondan sonra Hak Teâlâ hayâ aynasını yaratarak tâvûsun karşısına koymuş ve aynaya bakan tâvûs orada çok güzel bir yüz ve çok süslü bir şekil görmüştür. Gördüklerinden utanmış ve beş kez secde etmiştir. Bu beş kez secde daha sonra beş vakit namaz olmuştur. Cenâb-ı Hak sonra tâvûsun başının terinden melekleri, yüzünün nûrundan arşı, kürsî, levhi ve kalemi, cenneti, güneş, ay ve yıldızları; göğsünün terinden nebîleri, âlimleri, resûlleri, şehitleri ve sâlih kimseleri yaratmıştır. Tâvûsun kuyruğundan Yahûdileri ve Hıristiyanları ve münâfıkları yaratmış; ayağının terinden yerleri ve yerin içindekileri, esfelü's-sâfilîne varıncaya kadar cehennemi ve içindekileri yaratmıştır. Sonra Hak Teâlâ “Ya Muhammed^(s.a.v) önüne bak!” demiş ve Hz. Peygamber'in^(s.a.v) her tarafı nûr olmuştur. Önünde Hz. Ebû Bekir'in, arkasında Hz. Ömer'in, sağında Hz. Osman'ın, solunda da Hz. Ali'nin nûrları vardır. Sonrasında Hz. Peygamber'in nûru yetmiş bin yıl Hakk'a tespih etmiş ve sonra O'nun nûrundan tüm enbiyânın canları yaratılmıştır.²²⁷

Burada görüldüğü üzere Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân'ın, nûr-ı Muhammedî fikrine diğer dört halîfeyi de eklediği görülür. Bir örnek teşkil etmesi bakımından Hacı Bâyrâm-ı Velî'nin halîfesi aynı zamanda Fatih Sultan Mehmet Han'ın hocalarından Akşemseddin'in (ö.863/1459) kaleme aldığı *Makâmât-ı Evliyâ* adlı eserde yine aynı şekilde nur-ı Muhammedî anlayışına dört halîfenin ilâve edildiği görülür. Akşemseddin eserinde Hz. Peygamberin ruhundan dört unsurun yaratıldığını bunlarında Hz. Peygamberin dört yâri olan cihâr yar-ı güzin olduğundan bahseder.²²⁸

²²⁷ Yazıcıoğlu, *Envârü'l-Âşıkîn*,1973, 402-404.

²²⁸ Akşemseddin, *Makâmât-ı Evliyâ*, haz. Metin Çelik, (İstanbul: Özgü Yay,2013), 40.

Sonuç itibâriyle Yazıcıoğlu kardeşlerin eserleri incelendiğinde, her iki eserde de yer alan Hz. Ali tasavvurlarının en dikkat çekici yanı, metinde Hz. Ali'ye atfedilen özelliklerin diğer halîfeler ile birlikte yer almasıdır. Bu konuda müelliflerin Bayrâmî geleneği takip ettiğini söylemek mümkündür. Her iki eserde de müellifler Hz. Ali'ye, hilâfet ve fazîlet konularında hilâfet sırasını gözeten bir tavır içerisinde nûr- Muhammedî anlayışını merkeze alarak yer vermişlerdir.

SONUÇ

Çalışmamızda XV. yüzyılda yaşamış iki âlim mutasavvıf kardeş, Yazıcıoğlu Mehmed ve Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân'ın telif etmiş oldukları eserleri *Muhammediye* ve *Envârü'l-Âşıkîn*'de yer alan Hz. Ali tasavvurları incelenmiştir.

Hz. Ali, İslâmî Türk edebiyat tarihinde Hz. Peygamberden sonra en fazla yer alan şahsiyetlerin başında gelmiştir. Hz. Ali'nin sahip olduğu mazhariyetler onun dinî-tasavvufî edebiyat sahası içerisinde tüm yönleriyle ele alınmasına imkân tanımış ve bu itibarla da pek çok tasavvurun temsilcisi olmuştur. Hz. Peygamber'e çocuk yaşında îman etmiş, O'nun himâyesinde yetişmiştir. Efendimize damat olmuş ve soyunu devam ettirme şerefine nail olmuştur. Hulefâ-i râşidînin dördüncüsüdür. Savaşlarda gösterdiği kahramanlıkların yanısıra ashâb-ı kirâm içinde özellikle fıkıh başta olmak üzere Kur'an ve hadis sahasında da engin bir bilgiye sahiptir. Hz. Ali'nin sahip olduğu ilim, eşyânın sadece zâhirî bilgisine sahip olmanın ötesinde, hakîkatine ve sırrına da vâkıf olup, aynı zamanda güzel ahlâk ve marifetullâhı da içermektedir.

Bu bağlamda Yazıcıoğlu kardeşler eserlerinde Hz. Ali'nin güçlü tarihsel şahsiyetinin yanı sıra onun mânevî özelliklerine de yer vererek, mânâda şahsiyetini oluşturan birtakım hususiyetlerine de işaret etmişlerdir.

Geçmişten gelen menkbevî kültür Anadolu'daki Hz. Ali tasavvurlarının arka planındaki önemli öğelerden biridir. Özellikle Anadolu kültüründe hakkında en fazla menkîbe üretilen şahsiyet Hz. Ali 'dir. Bu cihetle Hz. Ali ile ilgili bazı unsurlar eserlerde bir takım menkîbe ve rivâyetler ile yer almıştır. Bu anlamda metinlerde Hz. Ali'nin tarihsel kişiliği ile menkîbevî kişiliğini de görmek mümkündür.

Muhammediye ve *Envârü'l-Âşıkîn*'de, Hz. Ali'yi ilk üç halife ile zikreden müellifler, O'nun İslâm dini için vermiş olduğu mücâdelelerini, bu uğurda göstermiş olduğu kahramanlıklarını, şecâat ve kudretini medih konusu yapmışlardır. Müellifler Hz. Ali'nin şecâatini hem katıldığı gazvelerde kılıcı Zülfikar üzerinden "alperen" tipi ile hem de maddî güç karşısında manevî gücü ortaya çıkan "veli" tipi ile tasavvur etmişlerdir.

Eserlerde Hz. Ali'nin faziletleri ile ilgili birtakım hadislerle yer verilmiş ve bu itibarla da Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye olan muhabbeti ve yakınlığı ortaya konmuştur.

Genelde XIII -XVI. yy. Anadolu'sunda, özelde ise müelliflerin eserlerinde ortaya konan Hz. Ali tasavvurlarının oluşmasında tasavvufî geleneğin önemli bir rolü olmuştur. Bu cihetle *Muhammediye* ve *Envarü'l-Âşıkîn*'de yer alan tasavvurlar Yazıcıoğlu kardeşlerin tasavvufî anlayışlarına nispetle şekillenmiştir. Bu bağlamda müellifler eserlerinde Hz. Ali'ye ait unsurları hilâfet sırasını gözetten bir tutum içerisinde ortaya koymuşlardır.

KAYNAKLAR

- Adıvar, Adnan, *Osmanlı Türkleri 'nde İlim*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.
- Akçiçek, Abdülkadir, *İzahlı Açıklamalı Muhammediye*, KitapevYay.,1984.
- Akkuş, Uğur, *Yazıcıoğlu Muhammed ve Muhammediye Adlı Eserin Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Rize Üniversitesi, Sosyal Bil. Ens. İslâm Tar. ve San. Ana Bil. Dal. İslâm Tar. Bil. Dalı, YLT, Rize, 2010.
- Akşemsettin, *Mâkâmat-ı Evliyâ*, haz Metin Çelik, İstanbul:Özgü Yay, 2013.
- Arpağuş, Hatice K., "Gelenek ve Şifahî Kültür Bağlamında Osmanlı Toplumunda Dinî Değerler: Otodidakt Eğitim Kurumları ve Kaynakları Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2004, 2, 81-126.
- ..., *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları*, İfav Yayınları, 2015.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Çelebî ve Sultan II. Murad Devri 806-855(1403-1451)*, II, İstanbul: Baha Matbaası, 1972.
- ..., "Muhammediye", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, Kubbealtı Neşriyat, II, 2006, 2118.
- Aşıkî, Aşıkpaşazâde Derviş Ahmed, *Aşık Paşazâde Tarihi*, İstanbul: Mostar Yay., 2008.
- Azamat, Nihat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 14, 1996, 442-447.
- Azamat, Nihat ve Bayramoğlu, Fuat, "Bayramiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5, 1992, 269-273.

Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.

Barca, İbrahim, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, ed. Muhammed Ali Alioğlu, İstanbul: Siyer Yay., 2016.

Bayramoğlu, Fuad, *Hacı Bayram-ı Velî: Yaşamı-Soyu-Vakfı* Ankara: TTK Yay., 1983.

Beyazıt, Ayşe, *El-Müntehâ: Fusûsu'l-Hikem Üzerine Bir Çalışma*, Marmara Üniv. Sos. Bil. Enst. Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Bursalı, Mehmed Tahir, *Hacı Bayram-ı Velî*. ed. Metin Çelik , İstanbul: Özgü Yay., 2012.

Bursevî, İsmail Hakkı, *Ferahu'r-Rûh*, haz. Mustafa Utku, İstanbul: Uludağ Yay., 2002.

..., *Kitâbü'n-Netîce*, haz. Ali Namı, İmdat Yavaş, İstanbul: İnsan Yay. 1997.

Cebecioğlu, Ethem, *Hacı Bayram-ı Velî ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara: Muradiye Kültür Vakfı Yay., 1994.

..., vd., "Hacı Bayram -ı Velî'nin Hayatı ve Tasavvufi Düşüncesi", *Hacı Bayram-ı Velî*, ed. İbrahim Ethem Arıoğlu, İstanbul, Kültür ve Turizm Bak. Yay., 2018, 11-32.

Çelebî, Kâtib, *Keşf-el-Zünûn*, haz. Şerafettin Yaltkaya vd., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2014.

Çelebioğlu, Âmil, "Ahmed Bîcân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2, 1989, 49-51

..., *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1998.

Çobanoğlu, Özkul, "Bunalımdan Çıkış Yolunu Aydınlatan Bir Düşünür ve Toplumsal Barışı Sağlayan Bir Aksiyon Adamı Olarak Hacı Bayram-ı Veli", *Hacı Bayram-ı Veli*, ed., İbrahim Ethem Arıoğlu, İstanbul, Kültür ve Turizm Bak.Yay., 2018, 227-246.

Danışman, Zuhuri, *Evlîyâ Çelebî Seyahatnâmesi*, İstanbul: Zuhuri Danışman Yay., 1970

Danışment, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c.I, İstanbul: Türkiye Yay. 1971.

Daş, Mustafa, "XIV. Asırlarda Dinler Arasın İletişim: Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos ve Hacı Bayrâm-ı Veli'nin Ankara'da yaptıkları Tartışma" *Osmanlılar ve Avrupa*, ed. Seyfi Kenan, İstanbul, İsam Yay., 2010, 345-355.

Demirli, Ekrem, *İslâm Metafiziğinde Tanrı ve İnsan*, İstanbul: Alfa Yay., 2017.

..., İbnü'l Arabî, *Âlemin Yaratılışı: Fütühat-ı Mekkiye*, İstanbul, Litera Yay., 2015.

DİA, "Haydar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 17, 1998,24.

Dönmez, Hanife, *Muhammediye'de İnsan-ı Kâmil Düşüncesi*, İstanbul Üniv. Sos. Bil. Enst. Temel İslâm Bilimleri, Doktora Tezi, İstanbul, 2018.

Erdoğan, Abdülkerim, "Hacı Bayram-ı Veli (Hayatı ve Soyu)", *Hacı Bayram-ı Veli*, ed., İbrahim Ethem Arıoğlu, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2018, 33-94.

..., "Hacı Bayram-ı Veli'nin Bilinen Halifeleri", *Hacı Bayram-ı Veli*, ed., İbrahim Ethem Arıoğlu, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2018, 267-318.

Erünsal, İsmail, *XV-XVI. Asır Bayramî Melâmiliği Kaynaklarından Abdurrahman el-Askeri'nin Mir'atü'l-Işk'ı*, Ankara: TTK Yay., 2003.

Erşahin, Seyfettin, " Hacı Bayram-ı Veli'nin Ankara'sı", *Hacı Bayram-ı Veli*, ed. İbrahim Ethem Arıoğlu, İstanbul, Kültür ve Turizm Bak. Yay., 2018, 503-540.

Eyice, Semavi, "Ahmed Bıcan Türbesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2, 1989, 52.

Fayda, Mustafa, "Bahîrâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 4, 1991, 486-487.

Fığlalı, Ethem Rûhi, "Ali", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2, 1989, 371-374.

Gibb, Elias John Wilkinson, *A History of Ottoman Poetry*, London: Lowe-Brydone Ltd, 1958.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Melâmilik ve Melâmiler*, İstanbul: Milenyum Yayınları, 2011.

Gövsâ, İbrahim Alaettin, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul: Yedigün Neşriyat, 1946.

Güçlü, Agâh, *Muhammediye*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Yay., 1969.

Güzel, Abdurrahman, "Dini Tasavvufî Türk Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Ens. Yay., 1992, 241.

İnalcık, Halil, "Murad II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31, 2006, 164-172.

Kaplan, Mehmet, *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979.

Kara, Mustafa, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları, Tarikatlar/Tekkeler/Şeyhler*. İstanbul: Dergâh Yay., 2005.

Karaaslan, Abdülmecid, "İslâm Hukukunda Devlet Başkanlığıyla İlgili Kavramların İhtilâfı ve Dört Halîfeden Sonra Hilâfetin Geleceği", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2016, sy.28, 55-80.

Karpuz, Hacı Ömer, *Abdurrahim Karahisari'nin Vahdetnâme'si (Gramer İncelemesi- Metin İndeksi)*, Atatürk Üniv. Sos. Bil. Ens. Doktora Tezi, Erzurum, 1991.

Kılıç, Mahmud Erol, "Füsûsü'l-Hikem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 13, 1996, 230-237.

Kocatürk, Vasfi Mahir, *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1970.

..., *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara: Edebiyat Yayınevi, 1968.

Koçak, Aynur, *Gelibolulu Ahmed Bîcân'ın Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Çanakkale, 2000.

Köksal, Fatih, *Mevlid-Nâme*, İstanbul: TDV Yay., 2011.

Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980.

..., *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: TTK Yayınları, 1976.

..., *Türk Edebiyat Tarihinde Usûl*, Ankara: TTK Yayınları, 1999.

Krstic, Tijana, *Osmanlı'da İhtida Anlatıları, 15.-17. Yüzyıllar*, çev. Ahmet Tunç Şen, İstanbul: Kitap Yay., 2015.

Kutluer, İlhan, "Hikmet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 17, 1998, 503-511.

Levent, Ağâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları, 1988.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2005.

..., "Selçuklar ve Beylikler Devrinde Düşünce", *Türkler*, ed. Hasan Celâl Güzel vd., Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, 429-438.

..., *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: Timaş Yay., 2011.

Öngören, Reşat, "Osmanlı Türkiyesi'nde Tarikatlar", *Türkiye' de Tarikatlar, Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yay., 2015, 55-94

..., "XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı'da Tasavvuf Anlayışı", *XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, 1999, 3, 409-454.

..., "Osmanlı'da Bayramilik", *Hacı Bayram-ı Veli*, ed., İbrahim Ethem Arıoğlu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2018, 117-132.

Öz, Mustafa, "Zülfikar", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 44, 2013, 553-554.

Özşenel, Mehmet, "İlk Yaratılan Varlık Konusunda Rivâyetler", *Dergipark*, 1998, 171-189. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/254322> et. 14 Aralık 2019.

Öztürk, Zehra, "Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2007, c. 5, sy. 9, 401-445.

Öztürk, Mustafa, "Tefsir ve Hadis Tarihinde Hz. Ali", *Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu Teblig ve Müzakereleri*, haz. M. Selim Arık, Bursa, İl Müftülüğü Yay., 2005.

Sarıkaya, Meliha Yıldırım, *Türk- İslâm Edebiyatında Hz. Ali*, Marmara Üniv. Sosyal Bil. Ens., İlahiyat Ana Bilim Dalı, İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı,

Doktora Tezi, İstanbul, 2004.

Şahin, Haşim, "Bayramiyye", *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan, İstanbul, İsam Yay., 2015, 781-838.

Taeschner, Franz, *Osmanlılarda Coğrafya*, haz. Osman Özkul vd., Ankara: İksad Yay., 2018.

Timurtaş, Faruk Kadri, " Türkiye Edebiyatı (XIII. ve XV. Yüzyıllar)", *Türk Dünyası El Kitabı*, c.3, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Ens. Yay., 1992.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed bin İsa, *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, ter. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul: Yunus Emre Yay. ty.

Uğur, Abdullah, *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân Efendi ve Envârü'l-Âşıkîn Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2018.

..., "Ekberî Düşüncenin Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Edebiyat: Mevlid, Muhammediye ve Envârü'l-Âşıkîn". *Osmanlı'da İlmî Tasavvuf*, ed. Ercan "Alkan vd., İstanbul: İsar Yay., 2018.

Uludağ, Süleyman, "Sülûk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 38, 2010, 127-128.

..., "Cendî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 7, 1993, 361-362.

Uzun, Mustafa İsmet, "Muhammediyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 30, 2005, 586-587.

..., " Devriyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 9, 1994, 251-253.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c.I, Ankara: TTK Yayınları, 1988.

Ülken, Hilmi Ziya, *İslâm Düşüncesi*, İstanbul: Ülken Yayınevi, 2015.

Ünlüsoy, Kamile, *Anadolu'da Hz. Ali Tasavvurları (XIII-XVI. Yüzyıllar)*, Ankara, TTK Yayınları, 2015.

Yazıcıoğlu, Ahmed Bîcân, *Envârü'l-Âşıkîn*, haz. Ahmet Kahraman, İstanbul: Kervan Yayınları, 1973.

Yazıcıoğlu, Mehmed, *Muhammediye*, haz. Âmil Çelebioğlu, İstanbul: Dergâh Yay., 2018.

Yeniterzi, Emine, *Türk Edebiyatında Na'ıtlar (Antoloji)*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay., 1993.

Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara Üniv. Sos. Bil. Ens. Temel İslâm Bil. Ana Bil. Dal. Hadis Bil. Dal., Doktora Tezi, Ankara, 1996.

Yılmaz, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Devlet ve Ulemâ (XVII. Yüzyıl)*, İstanbul: Osav Yay., 2001.

Online Kaynaklar

<http://lugatim.com/s/muhakkik>, et. 08 Kasım 2019

<http://www.lugatim.com/s/KUTUP>, et. 08 Kasım 2019

<http://www.lugatim.com/s/zahit>, e.t. 08.Kasım 2019

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

1970 senesinde Ankara’da doğmuştur. Evli ve bir çocuk annesidir.

Eğitim Durumu:

Lisans Eğitimi: Ege Üniv. Tekstil Mühendisliği (1988-1991)

Yüksek Lisans Eğitimi: T.C Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Kültürü ve Edebiyatı

(2017-Hâlen devam etmekte)

Yabancı Dil (ler) ve Düzeyi:

Türkçe (Ana Dili), İngilizce (Orta), Arapça (Temel)

İş Deneyimi:

1991-1992: Adana Koniteks A.ş de Kalite Kontrol Şefi Olarak Çalışılmıştır.

1993-1997: Tarsus Çukurova Sanayi İhracat Planlama Şefi Olarak Çalışılmıştır.

1998-2001: İstanbul Kaynak Tekstil Üretim Müdürü Olarak Çalışılmıştır.

2001’den itibaren ortağı bulunduğu Tafeks Tekstil A.Ş.’de Satış Pazarlama Müdürü Olarak Çalışmaktadır.

Bilimsel Etik Sayfası

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Muhammediye ve Envâr’ül Âşıkîn’de Hz. Ali" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

24.03.2020

Adı SOYADI

Münüre Beyhan Ergiri

İmza